

50881-50910

50910

1173

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

V, ÉVFOLYAM

1936. DECEMBER

10. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.
Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.
Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornaia.
Előfizetési ára egy évre 80.— Ké, 18.— P., 400.— lel, 144.— dinár.
Egyes szám ára 8.— Ké, 2.— P. 40 lel, 15 dinár.
A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

V. évfolyam 10. szám 1936. dec.

TARTALOM

	Oldal
SZITNYAY ZOLTÁN: Álom a pusztán	1
KOSSÁNYI JÓZSEF: Szívbeli békeség	15
KOVÁCS ENDRE: Gyökértelenek	16
URR IDA: Csak énekelj	31
ENDREFFY JÁNOS: A szív Istené	32
ÁSGUTHY ERZSÉBET: A bicska	39
SIMONYI MENYHÉRT: Régi sirató ének. — Nagy- beteg voltam	44
Dr. HARAGNÉ-PÁPAY MARGIT: Száz fej káposzta	45
KOSSÁNYI JÓZSEF: Fehér kezeddél símogasd az arcom	50
BERÉNYI LÁSZLÓ: Jóska álma	52
J. C. HRONSKÝ: Gyurgyis naptárt vásárol (Feny- ves Mária fordít.)	61
J. VRCHLICKÝ: Tájkép (Sebesi Ernő fordít.)	64
VERES VILMOS: Házasságközvetítés	65
NARANCSIK IMRE: Erazmus	71
FLÓRIÁN KATALIN: Déryné ifiasszony	75
MUHORAY ELEMÉR: SHYLOCK	84
ZAGIBA FERENC: Liszt Ferenc és Bella János Lipót	91
Dr. KAZOCSA SÁNDOR: A forradalmár költő könyvtára	93
BOROSS BÉLA: A szlovenszkói magyar tanítóság és a tankönyvirodalom	96
Kritika	101
Színház	112
Rádió	123

ÁLOM A PUSZTÁN

Anna nagy ugrással átszökölt a partra. Onnan nézte némi szájalom mosolyával a férjét, amint az rövid vonakodás után elfogadta a révész segítségét és a testes emberek bizonytalanságával lépegetett át a csónak deszkapadjain.

A töltésen túl már várta őket a könnyű homokfutó.

— Maga a Gési nagyságos úr kocsisa? — kiáltott az asszony a meredekfutásból hozott mély lélekzettel.

A kocsis megemelte horpadt, pörge kalapját:

— Igenis kérem, a Gési tekintetes úr küldött a nagyságáék elibe.

Anna elmosolyodott. Hát persze, Gési nem nagyságos, talán még a tekintetes megszólítást is a legszívélyesebben elhagyná a neve elől. Gési rátarti paraszt. Maga előtt látta, amire a nap folyamán oly sokszor gondolt, tüzes szemével, tömött, fekete bajuszával napbarnított arcán, amint rövid, fekete zekében, csizmásan állított be előző nap a házba, ahol ők vendégek voltak. Az orvos, a főszolgabíró egyszerre körülülték előzékeny hangú tegeződéssel. Most divatja van az ilyen embereknek, a népi rassznak politikában, társaságban, irodalomban egyaránt. Annáról, mintha tudomást sem vett volna, távol tőle helyezkedett el egy fotelben, aztán a tanyai emberekről, családok sorsáról, terméskilátásokról és nagyon tartózkodóan a politikáról beszélt. Csak amikor Anna cigaretta akart gyújtani és gyufa után keresgélve nézett szét, a többi urakat megelőzve lobbant fel Gési ujjai közt a gyufa. Törzsével könnyedén előredőlt és nyújtott karral tartotta oda a lángot. Egyetlen, élesen figyelő tekintettel mélyen Anna szemébe nézett, aztán visszdőlt a fotelbe és szinte eltűnt fukar beszédű közönyében.

— Érdekes ember, — gondolta magában Anna.

De mintha a legkevésbé sem érdekelné, a főszólagbíróval kezdett beszélgetni annak a szövevényes és zárt társasági életnek hangján, amelyről Gésinek tudomása sem lehetett. Ugyanakkor szemének sarkából, állandóan szemmel tartotta a hallgató embert. Hiúságának jól esett az a gyanúja, hogy talán neki is van némi része ebben az elkomorodott hallgatásban. Aztán arcára fagyott a mosoly, amikor Gési hirtelen felállt. Neki már távoznia kell. Kurta meghajlásokkal búcsúzkodott. Őket hagyta utoljára. A férj előtt egy pillanatig tétovázott, aztán váratlanul mondta:

— Látogassatok el holnap a tanyámra. Nagyon örülnék. Csak a folyóig kell elsétálnotok, a komp majd átvisz a túlsó partra, ahol már várni fog rátok a kocsi.

Annának háttal állt, mintha legkevésbé annak szólna a meghívás. A férj nem felelt, tétován a feleségére nézett, arra bízva a döntést.

— Igen, igen, — sietett a válasszal Anna, alig titkolt benső ujjongással, — el fogunk menni. Nagyon köszönjük, nagyon kedves. A vonatból egész csomó tanyát láttunk messziről. Milyen gyönyörűek, édesek! Mondtam is az uramnak, szívesen élélnék ilyen helyen. Az nagyon jó lehet. Még sohasem voltam tanyán.

Gési szembe fordult az asszonnyal. Gyorsan eltűnő mosoly villant meg a szemében:

— Valóban szeretne tanyán élni?

Majd hirtelen összeütötte bokáit és a férjnek erőlyesen megszorította a kezét.

— Tehát a holnapi viszontlátásra, — mondta Annának, anélkül, hogy kezét csókolt volna.

Pedig Anna csuklója már puhán behajlott azzal az asszonyosan kinálkozó mozdulattal, melyben a kéz szinte különálló tárggyá válik a férfi tenyerében. Csak fel kell emelni az ajkakig és meg kell csókolni. De Gési csupán megszorította Anna kezét, mint a férfiakét szokás és szinte kiejtette az ujjai közül.

Anna beleplúrt.

— Még sem fogunk elmenni, — mondta magában elkésett gondolattal, amikor az ajtó már becsukódott Gési mögött.

Sértődöttség, harag tűzelt benne. Eszébe jutott az az átható, egyetlen tekintet, amit Gési az égő gyufa felől vetett feléje és az a gyorsan eltűnő, kissé gúnyos és magabízó mosoly, amivel a szemébe nézett, amikor meggondolatlanul kiszaladt a száján, hogy szeretne tanyán élni... Mire gondolt, mit képzelt ez az ember? Körmét rágta, idegesen keresgélt valami alkalmas módot, amivel megleckéztethetné. Valami helyzetet teremteni, amelyben Gési mélyen és megalázottan lehajol a kezéig, ő meg szórakozottan elnéz a feje fölött, szinte tudomást sem vesz róla. A társaság, mely tovább is együttmaradt, Gésiről beszélgett. Anna megtudta ebből, hogy igen gazdag, ha politikai ambíciói lennének, már rég képviselő lehetne és hogy van a lényében valami érdekesség, de akik előtt megnyílik, azok melegszívű embert, hű barátot találnak benne. Anna haragja lassan elmúlt a hallgatásban. Tulajdonképpen nincs is semmi oka az érzékenykedésre, úgy kell elfogadni az embereket, amilyenők. Ez a Gési mindenestre érdekesebb a többinél. Ismételen gondolnia kellett meleg és mély hangjára, kezének kemény szorítására a tenyér érdes érintésével. Okvetlenül el fognak menni hozzá, nagyon érdekes kirándulás lesz. Természetesen nem Gésiért, hanem a tanyai élet látásáért. Türelmetlenül várta a másnapi kirándulást s amikor készen állott az indulásra, ugyanazt a forró pezsgést érezte az ereiben, amint az első bál előtt járta át a testét.

Anna a kocsiban ült, amikor a férj is felbukkant végre. Verejtékező homlokát törölgette és kifulladásra kapaszkodott fel a töltésen. A cséza oldalt dőlt, amint ránehezedett a kocsi hágcsójára. Mély szusszanással az ülésre ereszkedett, elrendezte maga mellett a fel-

öltöt, meg esernyőt, aztán fáradtan dőlt hátra és felszólt a kocsinak:

— Indulhatunk, fiam.

Arcát sárgára festette az izzó napfény, lilás, fekete színt öltöttek a bőrébe mélyedő, sűrű barázdák a szem körül, a tüdeje elhaltult zihálással itta a párás levegőt, lehunyta szemhéjain nagybetűgek bágyadtságával élvezte a napsugarak zsongító játékát, ujjai olykor önkéntelenül kabátjának belső zsebe felé hatoltak, ahol a cigarettát szokta tartani, aztán csalódottan visszahúzódtak és erőltlenül hieverték el a térdeken. Cigaretta nincs, meg feketézés és az italtól is végkép eltiltotta az orvos. Vagy az élet, vagy ezek a szenvedélyek. Néha fel akart lázadni, de nyomban elcsendesült, amint rágondolt a tétova állapotra, amikor sötétetni kezdett körülötte a világ, a közelből érkező hangok távoliakká váltak s a végtagjai, mintha valahol rajta kívül végezték volna munkájukat.

Anna az eget nézte a végtelenbe nyúló táj fölött. Amerre mentek zöld és szőkülő sávok hajoltak a látáshatárig. A szél érintésére hullámosan megvonaglottak a búzatáblák, mint a tenger.

— Hát a rónaság is lehet ilyen szép?! — csodálkozott magában Anna. Bódultan nézte a szőlők hosszú sorát, akácok meghitt ligeteit, tankafoltos gulyák lomha mozgását, legelésző méneseket, tanyákat szérűkkel, istállókkal, oszlopos tornáccal...

Félórai kocszizás után egy tankás földhajlat mögött, felbukkant a tanya, ahol Gési György lakott. Egy más mellett csaknem egyforma két építmény, lakóház meg istálló, mintha az ember itt egyforma gondot vetne az emberi és az állati életre.

A gazda már várta őket a kis kert kapujában, szemébe húzott, kerek kalapban, feszes, lovaglónadrágban. Elcsitította a kocsinak iramodó kutyákat és könyvedén megemelte a kalapját:

— Örülök, hogy itt vannak.

— Hogy itt minden milyen gyönyörű, istenien szép!
— lelkenyezett Anna.

Gési jólesően mosolygott:

— A szép még csak azután fog következni, ha be-
járjuk a pusztát, az erdőt, a majort... Előbb azonban
mossák le magukról a port.

Előzékeny mozdulattal maga elé bocsájtotta őket
és beléptek a lakásba. Az oly váratlanul érintette An-
nát, hogy egy pillanatra megtorpant a küszöbön. A
földön neszfogó szőnyegek, kis asztal körül óriás fote-
lek, a falak mentén könyvekkel zsufolt, mennyezetig
érő állványok, akár csak a híres írók otthonának a la-
pokból jól ismert képein.

— Hát maga olvasni is szokott? — kiáltott fel Anna
akaratlanul és nyomban elpirult utána.

A férj korholóan csóválta a fejét, Gésinek egy pilla-
natra elsötétedett az arca:

— A parasztnak sokat kell olvasnia, asszonyom, mert
ezer évig semmit sem tanulhatott.

Anna zavartan mentegetődzött s mintha jóvá akarná
tenni előbbi kijelentését, túlzott lelkesedéssel muta-
tott a falon lógó subára, amint áthalladtak a folyo-
són:

— Gyönyörű! Akár női bunda is lehetne.

Gési szó nélkül leakaasztotta és Annára terítette a
subát, mire az egyszerre eltűnt a búzaszínű szőrku-
pacban s amint mozdulni akart, vékony bokáiban meg-
ingott alatta.

— Úgye kissé súlyos lenne bundának? — mosoly-
gott Gési.

Aztán magára dobta a subát és két karját összefon-
va, elnézett messzire, mint a pusztáról készült képeken
a csikósok. Az arca elkomolyodott, szinte ünnepélyessé
vált, mint a királyoké, amikor levetik polgári ruháju-
kat és magukra öltik fejedelmi viseletüket, a palástot.
Annának eszébe jutott, amit előző nap a társaságban
hallott, hogy ez a Gési úgy él a cselédek között egy

kenyéren és közös munkában a többivel, mintha maga is cseléd volna. Fogja az eke szarvát, görnyed az aratók között és lengő magyar gatyában, ingujjban jár naphosszat. Az egészséges ember, a boldog ember, a természet embere.

— A puszták fia! — mondta lelkesülten magában.

Gési még mindig ott állt a subában, mintha már legszívesebben le sem vetné azt magáról. Majd hirtelen kifeszítette egyik szárnyát és vele bukott a földre, a suba másik szárnyát pedig magára terítette takaróul.

— Hát lássa, így alszik a csikós, a suba a heverője és takarója. Nincs jobb fekvőhely ennél.

— A puszták fia, — ismételte Anna már hangosan, meleg asszonyi simogatással a hangjában.

A férj oldalt nézett és keserű mosoly jelent meg az arcán. Gési, mintha nem hallotta volna, nem felelt. Felállt a földről és visszaakasztotta a subát. A folyosón várakozott, míg azok ketten elkészültek a mosakodással.

— Most pedig megnézzük a ménest, — mondta, amikor Anna és a férj kijöttek a fürdőszobából.

Anna elől ment Gésivel, sudáran megegyenesedett derékka s azzal a jó asszonyérzéssel, hogy föl kell néznie, ha látni akarja a mellette haladó férfi arcát. Átvette lépteinek ütemét, úgy ment vele, mintha egymáshoz tartoznának. A férj el-elmaradozva lépegetett mögöttük.

Mintha a földből bújott volna ki, egyszerre ott állott előttük a ménes, csillogó, feketeszőrű meg pejszínű paripák a drótsövénnyel körülvett rét sarkában legelesze.

— Így rövidebb, — mondotta Gési és átbújt a kerítés két dróthuzala között. Anna követte, könnyedén hajlított derékka, vigyázva arra, hogy a tartása kecses legyen. A férj némi tétovázás után átdugta egyik lábát, ugyanakkor a törzsét is vitte s a fejét valahogy a legvégére felelte é műveletnek. Négykézláb került

át a másik oldalra, kalapja elgurult, az arca piros volt és röstelkedő. Maga is tudatában volt az átkelésével nyújtott látvány nevetséges voltának.

— Jaj! Józsi, hogy lehet ilyen ügyetlen? — nevetett fel az asszony.

Gési arcán is átsuhant a mosoly, aztán megsuhogtatta a kezében tartott pányvát és rákiáltott a fekete pulira:

— Usgyé, Koma!

Koma meg maga alá kapta kurta lábait és bolyhos, fekete kupacként röpült a zöld pázsit fölött. A megriasztott paripák vágatni kezdtek, testük megnyúlt, sörényük lobogva fellelkesedett s paták dobogására tompa morajjal felelt a föld. Amint a közelükbe értek, Gési feje fölött sziszegve kifeszült az elhajított pányva. Az eltalált mén felnyerített és toporzékolva zihált, amint Gési a hátára dobta magát, majd két lábra állt és úgy vágatott körbe.

— Remek lovas, — gondolta magában a férj, kissé irigykedve.

— Férfi, — gondolta magában az asszony.

Kinyújtott karral sietett Gési elé, amikor az már leugrott a lóról, mely szélbe-fengő sörénnyel, gazdátlanul vágatott tovább.

— Gyönyörű volt, — mondta elragadtatással. — Maga valóságos cowboy.

Gési kissé meghajította magát:

— A magyar puszták fia is tudnak lovagolni, asszonyom.

A férj elszórtanodva ballagott mögöttük. Még mindig nevetséges átkelésére gondolt és feleségének lenézéssel teli nevetésére. Ez még sem volt szép Annától. Tudhatná, hogy ő beteg, nagybeteg, akinek nem valók az ilyen cirkuszi műveletek. Aztán megtorpant a patak előtt, amin Gési szerint át kellett ugraniuk, hogy továbbjuthassanak. Nem mert ellenkezni, csak megszeppenve nézett a zöldszínű vízre. Anna is tétovázott:

— Ez kissé bajos lesz nekem ebben a szűk szoknyában.

— Majd talán így, — mondta Gési és máris felkapta az asszonyt. Szinte átrepült vele a tulsó partra.

A férj továbbment, olyan helyet keresett, ahol majd megszűkül a patak medre. Végre talált is ilyet. Ethátrált, hogy némi nekifutamodással lendületet vehessen az ugráshoz, majd nekiiramodott s az utolsó pillanatban megtorpant a part szélén. A megoldhatatlannak látszó feladat és az újabb nevetségesség rémületével tétovázott egy darabig. Odaát mind a ketten biztatták, Gési a kezét nyújtotta feléje, hogy csak ugorjon bátran, ő majd elkapja. Végre rászánta magát és újabb nekifutamodással ellökte magát a parttól. Rémulten nézett Gésire, a vízmeder fölött röpülve érezte már, hogy ugrásának íve nem viszi el a másik partig, görcsösen kapta el a feléje nyúló kezét, de még így is bokán felül merült a patak vizébe.

— Örült gondolat, így megugráltatni az embert, — bosszankodott már hangosan.

Anna oda sem figyelt rá, mintha egy idegen ember beszélné. Bódultan lépegetett Gési mellett, a nyíres fái között, mely zöld sátorlapként hajolt föléljük. Felszakadt résein keresztül befurakodó napfény aranyozta be a levelek szélét és a fűvet alattuk. Eszébe jutottak sokszor megcsodált plein-air képek a tárlatokon, az árnyak közt szétszórt napfény hasonló színeivel. Most a természet gazdag képtárában jár: Hol ujjongott, hol meg elnémult a gyönyörűségtől. Megcsodálta a gémeskutakat, legelésző teheneket és etetésre terelt, visító malacokat a vályu körül...

Mire visszatértek a tanyai lakóházhoz, már lefutott a nap és vacsorára terített asztal várta őket az ebédőben.

Függő petróleumlámpa sápadt fénye világította be a szobát. Negyediknek a tanyai tanító foglalt helyet az asztalnál. Anna átvette a háziasszony szerepét,

megmerítette a kanalat a széles peremű tálban és tányérokba töltötte a forró halászlét. A férj arra gondolt, hogy ezt odahaza sohasem szokta tenni, itt úgy viselkedik, mintha ez lenne az otthona.

A poharak minduntalan felemelkedtek és összezsúrdultak. Hol a házigazdának volt köccintanivalója, hol meg a tanítónak. A férj is meg-megemelte poharát és visszatette az asztalra anélkül, hogy ivott volna. Ugy érezte, hogy ismét az a feketedő sötétség közelít feléje, melyben elveszti végtagjai fölötti uralmát s a beszélgetés hangjai úgy elhalkulnak hirtelen körülötte, mintha rettentő nagy távolságból érkeznének a füléig. A rémület halálos pillantásával nézett a többiekre, szeretete volna mondani az asszonynak: Annus segíts, én rosszul vagyok... De az épp vidáman felkacagott valamin a többiekkel és jókedvű mosollyal figyelt az újabb történetre, amibe a tanító kezdett... A férj ujjai nyugtalanul vándoroltak homlokától, az idegesen tapogatott pohár pereméig. Most mindjárt vége lesz. Hirtelen felállt és tétova, bizonytalan lépésekkel kiment a szobából.

Künn teli tüdővel szívta fel a hűvösödő levegőt. Gyönyörű éjszaka volt. Az égboltozat a csillagok fényében kéknek látszott. Nézte és az volt az érzése, hogy ez a kék mélység mindjárt magába szívja és elnyeli örökre. Ilyenkor csak az segít, ha lefekszik és pihentető álmot keres fellázadt idegei számára. Anna tegye azt, amit akar, ő már csak pihenni akar, pihenni, aludni. ...Eszébe jutott a suba. Bement érte a folyosóra, nagy kinnal kicipelte és leterítette az ambituson. Maga köré csavarta, ahogy Gésinál látta. Mélyet lélekzett és lehunyta a szemét. A nyitott ablakon keresztül kihallatszott az asszony és a két férfi vidám beszélgetése.

— Senkinek sem hiányzom, — gondolta magában szomorúan.

Jó idő telt el így, mire nyílt az ajtó és megjelent

Gési. A nevét kiáltozta, aztán, amint elindult, megbottlott a subába burkolt alakban.

— Józsí, te vagy? — kérdezte meglepődötten.

Nem felelt. Úgy tett, mintha aludna. Gési föléje hajolt, mintha a lélekzetvételét hallgatná. Aztán visszafordult a házba.

— Nincs semmi baja — hallatszott kevéssel utóbb bentről. — Fekvőhelyet csinált magának az ámbituson és úgy alszik, mint a tej.

A tanító halk morgással felelt valamit, amire Anna túl vidáman felnevetett. Az volt az érzése, hogy rajta nevetnek. És ő nem kiálthat oda, mert annyi ereje sincs, hogy kiáltani tudjon. Pillanatokra elnyomta az álom. Hegedűszóra ébredt. A tanító cincogott a hurokon és Gési halk baritonján kísérté, ahogy szerelmes férfiak szokták a nótaszóba rejtett vallomással:

— Nékem olyan asszony kell, ha beteg is keljen fel...

Anna meg mintha valami ígéretet tenne, a szöveg folytatását énekelte utána:

— Úgy várja, várja az urát...

A tanító tapsolt:

— Micsoda két egymáshoz illő ember!

— Ne beszéljen csacsiságot — tiltakozott Anna, de a hangjában nem volt komoly ellenkezés.

Akkor a tornác kőpadozatára terített subában megmozdult a férj. Most aztán már elég volt a tréfából, mondotta magában. Azonnal indulnak haza. Gési György majd lesz szíves befogadni. A többitől pedig még beszélünk. De mire eljutott az elhatározásig, ismét érezni kezdte halántéka táján azt a dobolásszerű, halk kattogást. Erőtlenül visszadől a subára. Mit is akar egy ilyen fáradt, nyomorult ember? Tegyük azt, amit akarnak. Hol lehunyta a szemét, hol kinyitotta. Néha felsóhajtott. Körülötte a békakórus egyhangú muzsikája töltötte be a végtelenség hangversenytérét. Aztán hallatszottak a tanító tántorgó léptei,

amint kijött a házból, végigdöcögött az ámbituson és valahonnan, a kert alól, száraz, recsegő gallyakat hordott össze. A nyitott ablakon túl egészen elhallkult a beszéd. Már suttogás sem hallatszott. Ha most nesztelenül odasompolyogna és belesne az ablakon, talán látná, amint Gési épp átöleli és megcsókolja a feleségét...

Lentről fény csapott fel és vöröseskéken világította meg a kis ház fehér falát.

— Gyurka, kismagyságos! — kiáltozott a tanító a közelből. — Gyűjjenek máglyatüzet nézni.

Előbb Anna jelent meg az ajtóban. Olyan mozdulattal állt meg a küszöbön, kitarva két karját, mintha szárnyakat keresne, amikkel valahová, a csillagok közé repülhet.

— Istenem! ha ilyen helyen élhetnék.

— Hiszen élhetne, — felelte a háta mögött halkán Gési.

Anna hallgatott, az ég felé néztek sokáig mind a ketten. Aztán amint elindultak, Anna hirtelen megpillantotta a szobába burkolt férjet. Egy pillanatra megtorpant, karjai erőltlenül előre hullottak, feje a kebléig ereszkedett. Gési gyorsan a férj fölé hajolt.

— Alszik még — mondta a megnyugtató suttogó hangján, amikor kiegyenesedett.

Lábujjhegyen lépkedtek tovább és eltűntek a kert homályában.

A férj hirtelen kinyitotta és tágrameresztette a szemét. Mindent látni és hallani akart. De már nem látott mást, mint a kert sötétjét és a máglya visszaverődő fényét alakok imbolygó árnyékrajzával a ház fehér falán. A tanító visszadülgözött a házba, mint ő mondta italtért, de a férj gyanuja szerint azért, hogy azok ketten magukban maradhassanak. A máglyán ropogva fellángolt a frissen odadobott rözse s a tűz véresen visszaverődő fényében óniássá rajzolódtak a fal síkjára vetített árnyékalakok. Két összesimuló arc

árnyékvonalát pillantotta meg a férj, vagy legalább is úgy tetszett neki, hogy azt pillantotta meg.

Ledobta magáról a subát és felugrott. Tántorogva tett néhány lépést és remegve állt meg az ambitus korlátjánál.

Alatta, ahol a máglya piros lángnyelvei elfüstösödve nyargaltak az égnek, egymástól lépésnyi távolságban állt Anna és Gési. Lehajtott fejjel a tüzet nézték mind a ketten.

— Lehetetlen! — kiáltott fel magában a férj és ismét a fal felé nézett. Ott most is az előbbi kép az összesimuló arcok rajzával. Egyszerre megkönnyebbült. Az agyába tódult vér csillapultan húzódott vissza az erekbe.

Anna önkénytelenül visszanézett. Még vérében lüktetett a szavaknak forrósága, amiket Gési suttogott a fülébe kevéssel előbb. Hogy szereti, amit még nem mondott soha, senkinek. Amikor megpillantotta, tudta már, hogy ő az, aki a végzete. Vissza akart fordulni, aztán még sem tudott... Anna lesütött szemmel hallgatta és a tüzet nézte. Már a kezét akarta nyujtani, hogy igen, ő is... Aztán fáradt köhécselést hallott az ambitus felől. Ijedten visszafordult. A korláton áthalolva ott állt az ura, görnyedten, rettentő görnyedten s az arcára verődő fényben még feketébbnek látszottak az elmélyült árkok a szeme alatt. — Ó! szegény — jajdult fel benne egy hirtelen hang. Egyszerre részvételt élt meg. Megfordult és az ambitushoz sietett. Gyöngéden az ura kezére tette a kezét:

— Fáradt vagy, ugye menjünk már?

— Maradhatunk még — felelte az egyszerre engedékenyen.

— Hát persze, maradjatok még. — kapott a szón Gési, aki követte az asszonyt az ambitushoz.

Anna visszanézett rá mélyből és némán, aztán föl az égre, meg az opálszínű látóhatár végtelenségébe,

mintha örökre magába akarná szedni mindazt, amit itt látott.

— Szép volt, nagyon szép...

Pillanatnyi sóhajjá vált a hangja, lehajtott fejjel, mintha még habozna valamin, majd ismét felnézett, kis rezzenéssel, mintha álomból ocsudna fel. Szilárdan mondta, másíthatatlan elhatározással:

— Nem maradhatunk tovább, Józsinak pihennie kell.

Gési a férjre nézett várakozóan, aggodalmasan, szinte könnyörögve, de az hallgatott, szótlanul kezébe vette Anna kezét, mint egy tárgyat, ami az övé és hosszan, hálásan megcsókolta.

Gési hirtelen elfordult és rekedtes, keserű hangon kiáltotta a sötétbe:

— Andris, fogj be!

A kocsi előállt. Anna keze még egy utolsó, meleg kézszorításra bujt ki a takaró alól:

— Hát Isten vele Gyurka.

A férj egy pillanatra látta a két arcot, a vágy és fájdalom csillogásában s eszébe jutottak sokszor látott védenicei, akiket a börtönőr szakít el egymástól a bírói emelvény alatt. Mintha most ő lenne az a kegyetlen őr. Egyszerre vágy fogta el, hogy kinyujtsa a kezét:

— Hiszen én adnám őt neked Gyurka, ha magam is nem szeretném olyan nagyon.

A kocsi csettintett s a lovak nekiiramodtak az éjszakának. Még hallatszott egy korhelyhangú istenhöz-zád, amit a tanító kiáltott utánuk. Hirtelen mögöttük maradt a tanya felhér fala s pár perc múlva eltűnt az ablakok sárga fénye is. A szél felkapott és magasba hajított egy rőzseszilánkot, a hamvadó máglya bucsu-üdvözetét. Gyors villanással úgy bukott vissza, mint egy zuhanó meteor.

Anna összerázkódott.

— Fázol fiam? — kérdezte a férj bátorlatanul, szinte

büntudattal és feljebb húzta a takarót az asszony testén.

— Nem fázom — felelte az kurtán és hogy ne kelljen tovább beszélnie, gyorsan lehunyta a szemét és úgy tett, mintha elnyomta volna a hirtelen álom.

SZÍVBÉLI BÉKESSÉG

Nagy nyugalommal nyújtóznak bennem
mátyusföldi széles tájak
s mint vándormadarak szállnak vissza:
rég mesék, titkos vágyak.

Úgy élek, mint okos, póri bölcsek,
nincsen semmiben hiányom.
Van kicsi házam, kedves asszonyom,
sok-sok illatos virágom.

A magam portáján minden rendben,
a bánat engem elkerül,
szomorúság is csak úgy ejthet meg,
ha bús fajtámra felleg ül.

Feleségem virágzó tavaszban
szemérmes-álmú barackág,
ébredő erdőn, ha virágot lát:
— ilyen lesz — szól — a lányocskád. —

Ma is úgy ölel drága pírulással,
akár lánysága idején
és úgy lakunk e régi szép tájon,
mint a béke szigetén...

A napok szállnak gyors suhanással
virágaink s fejünk felett,
míg álmodva élünk s vágyódva várunk
egy édes, kicsi gyermeket.

GYÖKÉRTELENEK*)

Kisházy cigarettát rendelt és hosszú szünetet tartott. Mellettük a Merhaut közönsége elcsitult, az egész társaság atómkra bomlott és úgy látszott, hogy már mindenki elmondta a maga lesujtó vagy magasztaló kritikáját a nap eseményeiről. A kávéház közönsége hazafelé szállingózott. Kisházy beszélni kezdett.

— Nem volna sok értelme annak, ha gyermekkorom elbeszélésével untatnám Önt. Ezek a gyermekkorok a legtöbb esetben nem sokban különböznek egymástól. A gyermek öntudatlan életet él és minden esetben boldog. Az én gyermekkorom, amennyire csak vissza tudok emlékezni rá, olyan volt, mint a többi jó módú családok gyermekeinek élete. Volt gyermekszobám, azt mondhatnám, hogy jó gyermekszobám volt és játékokban sem szűkölködtem. Az apámnak Nyitramegyében volt birtoka, mely akkoriban még jól jövedelmezett és családunknak nem kellett szűkölködni. Gyermekkori emlékeim képezik legboldogabb időszakát életemnek. Azt mondják, hihetetlenül vézna kis fickó voltam, akire úgy kellett vigyázni, mint a hímes tojásra. Sokat nyavalyáskodtam, kényeztettek, becéztek, úgy bántak velem, ahogy az egyetlenekkel szoktak bánni a szülők. Az elemi iskolát nem is végeztem nyilvános iskolában, az apám kívánságára házi tanító járt hozzánk napjában kétszer, neki köszönhetem, hogy sokáig legyőzhetetlen ellenszenvvel viseltettem az írott szó iránt.

— Nem voltam valami jó tanuló. Később, a gimnáziumban sem, ahol általában jó közepesnek tartottak a tanárain. Voltak képességeim, de mint mondják, figyelmetlenségemmel mindent elrontottam. Sokat bosszantottam a tanárainkat, akik az apámra való tekintettel minden csínytevésemet megbocsájtották és a szóbeli fenyegetés határát sohasem lépték túl. Egyszóval protekciós gyerek voltam, akinek mindent szabadott és aki élt is ezzel a szabadságával.

— Vidéki, jó öreg gimnáziumban érettségiztem. Az államfordulat épp az érettségi után történt. A mi családunkat nem érintette súlyosan az új helyzet és az átorientálódás, az új életforma megszokása a szüleim részéről minden nehézség nélkül ment végbe. Szüleim már a háboru előtt is sűrűn érintkeztek a környékbeli szlovákokkal, jól bírták a szlovák nyelvet, úgyhogy a változás az ő szemükben nem is volt

*) Részlet egy készülő regényből.

olyan gyökeres. A vidék urai ezentúl is összejöttek heti vásár idején, kártyáztak és iddogáltak, hódolván a tradíciónak, melyen nem változtathatott semmi, még egy világháború sem. Begyökeresedett életformájuk volt ezeknek az embereknek, akik ezenkívül egyedül a földben találtak örömet és élvezetet.

Az érettségi után dilemma elé állítottak. Vagy Pestre megyek a műegyetemre vagy maradok az új hazában. Választanom kellett. Mit tudtam én akkor az életről? Pest is meg Prága is olyan mérhetetlenül messze volt a szűk falusi kúriától és a vidéki gimnázium mohos falaitól, hogy képtelen lettem volna mérlegelni. A világban nagy események játszódtak le, a forradalom szele beleborzolt az életünkbe, de én ebben legfeljebb romantikát, rabló-pandúr históriát láttam. Nem tudom, hogy milyen szempontok döntöttek végül is sorsom felett. Megkaptam a havi lakás- és kosztpénzt és jegyet váltottak nekem Brüninig. Technikára mentem. Nem önálló elhatározásból, nekem olyan mindegy lett volna, ha akár Honoluluba küldenek vagy egyebüvé. Az új önálló élet gondolata izgatott is meg el is riasztott. Mit fogok kezdeni abban az idegen városban, hogyan élek meg ott egyedül?

Egy őszi napon megérkeztem új állomáshelyemre. Tele voltam gátlásokkal, nevetséges félelemmel és előítéletekkel, azt hittem, soha de soha sem végzem el a főiskolát. Brüniben ekkor már találtam egynéhány magyar diákot, akikkel hamarosan barátságot kötöttem. Egész kis kolónia alakult belőlünk magyarokból és hamarosan otthon éreztük magunkat a városban.

Brünni éveimről röviden emlékezem meg. Értéktelen évek voltak számomra, sem erkölcsi, sem anyagi tekintetben nem jártak haszonnal. Már az első évben rájöttem, hogy a mérnöki pályát nem nekem találták ki. Az előadásokra még csak úgy ahogy eljártam, de a kötelező kollokviumok örökre elérhetetlen vágyálom maradtak számomra. Hogy mivel töltöttem az időmet? Éltem. Éltem a húszéves fiatalságomat, ahogy csak az olyan ember élheti, akit húsz éves koráig szobákban tartanak fogva és aki egy napon önmagára ébred, felfedezi a fiatalságát és az élet szépségeit. Haszonlatanságok voltak ezek, már akkor is éreztem, de nem volt erőm másképp tenni. Mögöttem állott a szilárd alap, az apám birtoka, az ősi ház, és a négyszáz hold termőföld. Ez a tudat hihetetlen elbizakodottsággal töltött el és minden tanulást stréberségnek, ízléstelen tolakvásnak találtam. Léha, apró szerelmek, felelőtlen játékok, sűrű kiruccanások váltogatták egymást az életemben. Hazulról állandóan kaptam a biztató leveleket és minden hónapban beszámoltam munkám ered-

ményéről. Néha, nagyrítkán megmozdult bennem a lelkiismeret, ilyenkor szent fogadalmat tettem, hogy szakítok eddigi életmódommal és komolyan nekifekszem a dolognak. Mint utólag mindig kiderült, minden ilyen nekilendülés sem hiú vágy maradt csupán és én egyre inkább átadtam magam a szent semmittevésnek, világnézetet, pózt alkotva külön viselkedésemből.

Két évig tartott ez az élet. A szerencsés véletlen véget vetett a brünni éveknél. Egy haragosom beárult az apámnak, aki maga jött fel Brünnbe, hogy meggyőződjön arról, mire is költöm a pénzét. Megérkezése megváltott a régi környezettől. Azonnal csomagolni kellett és indulni haza. Nem tehettem semmit, hiszen az apám támogatása nélkül akkor még a kenyeremet sem tudtam volna előteremteni.

Haza mentem tehát egy félévre. Tovább nem bírtam ki ebben a környezetben. Pozsonyba jöttem. Beíratkoztam a filozófiai fakultásra. Nem volt ezzel semmi különösebb tervem, de hát valamit kellett csinálnom... Odahaza kölcsönösen üntük már a helyzetet, egypárszor csúnyán összeveszttem az apámmal, aki napjában a fejemhez vágta brünni bűnözéseimet, amiket őszintén megvallva ekkor már magam is sajnáltam. Idővel úrrá lett bennem a jobb belátás, a hiúság is bántott, hogy félelmeim maradtam minden anyagi lehetőség mellett, de már nem lehetett visszavarázsolni az elűszott éveket.

Egy szemesztert töltöttem a filozófián. Nem tanultam, inkább csak az ürgy kedvéért jártam az egyetemre. A félév elmúlt, már éppen beleéltem magam az új környezetbe, amikor az apám írt, hogy azonnal üljek vonatra, mert állás kínálgatik részemre.

Mit tegyek? Maradjak Pozsonyban és ezzel égessek fel minden hidat köztem és a családom közt vagy hallgassak a szülői kérésre és legyek kenyérkereső ember?

— Mit csinált erre Ön? — kérdezte Miklós.

— Győzött bennem a gyengeség, a család iránti belém-nevelt ragaszkodás és talán némiképp a józan belátás is és hazamentem. Otthon aztán nagy csalódás ért. Valami útmérő hivatal keresett embert és nekem, mint mérnökjelöltnek, esélyeim voltak. Ezentúl naponta kijártam az országútra, ellenőriztem a munkásokat és hasonló dicséretes dolgokkal bibelődtem. Már-már úgy látszott, hogy magába olvaszt a jó vidék...

Kisházy szünetet tartott, ami úgy hatott, mintha be is fejezte volna visszaemlékezéseit. Miklósnak csak most tűnt fel, hogy mennyi közös van a kettőjük sorsában. Mérhetetlenül izgatta most már a fokozatosan feltárulkozó élet,

ahogy ez a késői emlékezés melankóliájával előtört Kisházy szavaiból.

— Mégsem ragadtam bele az országút sarába — folytatta Kisházy — sőt ellenkezőleg hozzásegített ez ahhoz, hogy más szemmel tekintsek az életre.

— Ennek azonban nagy története van. Az otthonom, melyben tulajdonképpen soha egy pillanatra sem éreztem csakugyan otthon magamat, olyan utakra vezetett, melyekről eddig sejtelmem sem volt. Brünni éveimben nem jutott eszembe gondolkozni az életem felől, programot alkotni és számonkérni az elfutó napok eredményeit. A szűk falusi élet tanított meg erre, ahol a közönyösen múló órák mindenki másba a beletörődés, a váltóztatni nem akarás és az erkölcsi nihilizmus érzését ojtották. Itt, a világ zajától elrejtve kellett rájönnöm, hogy eddigi életem üres és hiábavaló volt. Valamikor azt hittem magamról, hogy én már mindenben túl vagyok. Most megtudtam, hogy ez nem igaz. Magányos óráimban visszajárt hozzám Brünn zajos, ébredő élete, ahol mindenki egy előre kitűzött cél felé törtetett, ahol az emberek tele voltak ambícióval és ahol én életem két leghaszontalanabb évét pazaroltam el. Nem voltam már gyermek, tudtam bírálni és következtetni. Az útmérői hivatás kezdettől nem elégített ki. Másra, többre és nagyobbra vágytam. Évek hosszú semmittevésének energiatöbblete lázadózott bennem. Voltak egyéni szeszélyes ötleteim. Így például elhatároztam, hogy én most művelődni fogok. Összevásároltam magamnak egy könyvtárral könyvet, irodalmat, művészettörténetet és szociológiát minden elképzelés, terv nélkül, csak hogy azt mondhassam magamról, hogy lépést tartok a korrall és a tudománnyal.

— Odahaza tűrhetővé vált a helyzetem. Az apám már-már kibékült velem, csak azt nem bocsájtotta meg, hogy nem szereztem diplomát. Az ő szemében az ember a diplomájánál kezdődik. Bennem viszont akkoriban nem voltak ilyen aspirációk. Meg volt a fejedelmi megélhetésem és a többi haszontalanságnak látszott. A környezetemet mélységesen megvettem és a falu emberei nem érdekeltek. Még mindig teljesen gyökértelen voltam, Szlovenszón éltem, de ez semmivel sem járult hozzá világnézetem, egész erkölcsi lényem kialakulásához.

— Lassan azonban mégis közelebb kerültem a való élet-hez. Nem önmagamtól, én úgy éreztem, hogy külön világban élek, ahova nem szabad elhatolnia az emberek alacsony küzdésének. Szabad időmben Tagore-t és Wilde-t olvastam és a fantáziámban távoli országok, sohasem tapasztalt szépségek illatoztak. Egyedül voltam menthetetlenül.

Ebbe a tétova egyedüliségbe azután beleszólt egy ember, aki megosztotta velem a magányt és ritka, szép pillanatokkal tette gazdaggá az életemet.

A falunk magyar tanítónője volt. Előkelő, régi magyar családból származott, középiskolai érettségije volt, akit a történelem szeszélye oldalra vágott, a szlovenszkoói sárba. Kapossy Mariettának hívták, a legszebb név, amit valaha hallottam. Négy nyelvet beszélt nagyszerűen, angol kisasszonyok nevelték és gyönyörű kék szemei voltak, olyan kék, mint a nyári égboltozat. Sokat néztem ezekbe a szemekbe, láttam nevetni és egyszer, egyetlenegyszer sírni őket.

Mindez olyan régnek tűnik fel ma már előttem, hogy szűkségtelen nagyítanom vagy szépítenem a dolgon. Szerelmes voltam Mariettába, vagy ami még ennél is több, ő volt az első szerelmem. Ez mindent megmagyaráz. A hatása alatt állottam és eszerint rendeztem be az életemet. Csodálatos, mennyire meg tudja változtatni az embert a szerelem...

Három hónapja voltam már otthon és még mindig csak hírből ismertem őt. Gyakran találkoztam vele, az ablakunk alatt szokott eljárni, de beszélgetésre nem került sor közöttünk. Érdekelte az a lány, sok érdekeset hallottam felőle, olyan felnagyított történeteket, melyekben több volt a kitálat mese, mint a valóság. Valahányszor találkoztunk, megnéztük egymást és ez olyan volt, mint egy néma köszöntés. Végül is én voltam az, aki megtörte a jeget. Nem messzire a falutól feküdt egy kis patak, ide szokott kijárni Marietta. Egyszer jóelőre elhelyezkedtem azon az úton, melyen a lánynak kellett jönnie. Találkoztunk. Mikor megszólítottam, nem jött zavarba, hanem mintha természetesnek vette volna a dolgot. Beszélgettünk, körülöttünk ragyogó áprilisi nap volt, a természet téli álmából ébredt. Kértem Mariettát, ne haragudjon, hogy illetlenül megszólítom, de az az érzésem, hogy egyedül van ebben a faluban, hátha szolgáltatára lehetek valamiben.

— Honnan gondolja, hogy egyedül érzem magam? — kérdezte és nagy szemei kerekre nyíltak a csodálkozástól.

— Váoltam neki azokat a pletykákat, melyeket róla hallottam. Újból nevetett. A fejét rázta. Mindez nem igaz. Csupán annyi, hogy valóban egyedül érzi magát. Ezt az egyet csodálatosan eltaláltam. Hogy honnan? Istenem, nehéz volt eltalálni, hogy egy fiatal, életre való lány, aki ráadásul olyan szép is, amilyen Marietta volt a tavaszi napfényben, egyedül érzi magát a barbár környezetben?...

— Megkérdeztem, hogy szabad-e elkísérnem. Beleegyezett. Együtt mentünk tovább és kerestük az utat, mely közelebb vinne egymás felé. Beszéltem neki az életemről és va-

lami fiatalos őszinteség hatására igyekeztem minél szigorúbb önkritikával mutatkozni be neki. Elmondtam, hogy céltalannak találom eddigi életemet és szeretnék elkerülni mai környezetemből. Figyelmesen meghallgatott és a végén megjegyezte, hogy túl követelőző vagyok önmagammal szemben. Az én helyemben senki sem tett volna többet. A fontos az, mondotta, hogy tisztába akarok jutni önmagammal. Gondolkoztam. Miért vesz védelmébe, hiszen meg vagyok győződve róla, hogy amit feltártam előtte, az még csak nem is minden? ... Belenyugodtam abba, hogy Marietta enyhébb mértékkel mér, mint én.

— Ettől kezdve aztán naponta találkoztunk. Marietta nem adott találkozót, hanem minden nap megjelent a patak mellett. Láttuk megszületni a tavaszt, kifejlődni az életet a maga káprázatos pompájában. Nem csoda, hogy szerelmes lettem Mariettába. Abban a korban, amelyikben én voltam, nem csoda az ilyesmi ...

— Nem akarom a Mariettával való kapcsolataim egész történetével untatni. Csak annyit mondok el, ami feltétlenül szükséges ahhoz, hogy képet nyerjen egy ember lelki fejlődéséről. Mert azokban már az új ember bontogatta szárnyait. Egy évig tartott a szerelem, egy év alatt új ember lett belőlem. Ne nevéssen ki. A világ semmit sem tudhatott arról, ami bennem végbement ... A világ csak annyit tudott, hogy napjában hosszú órákat töltök el a tanítónővel és késő éjszaka még ég a villany a Kisházy-ház kis szobájában ...

— Marietta amolyan költőnő volt, ha nem is írt verseket. Szerette az életet, a búcsúzó emberek fanatikus szeretetével és kutatta, hajszoa a szépet.

— Beteg volt? — kérdezte Miklós.

— Menthetetlenül. Sajnos, későn tudtam meg. Már nem lehetett segíteni rajta. Egyetlen ember volt, aki tisztában volt a helyzetével, ő maga. Soha sem beszélt a bajáról. Én titokban nagy terveket készítettem és áradozva beszéltem neki a jövőről, a kettőnk jövőjéről. Én szerencsétlen ... Marietta csak nevetett mindezen. Ő magában már készen volt mindennel.

— Hónapok, elmondhatatlan boldogságban eltöltött hónapok után kellett megtudnom a szörnyű valóságot. Nem tehettem semmit. Ököibe szoríthattam a kezemet és átkozhattam a gyilkos sorsot, mely épp azzal szemben kegyetlen, aki a legkevésbé érdemli meg. Elért az a szörnyű tragédia, ami az emberek közös sorsa, hogy akkor kezdtem igazán értékelni Mariettát, amikor már nem volt ...

— Háromszor volt Marietta a Tátrában, hogy maradék

csöpp egészségét tovább foltozza, hosszabbítgassa. Nem használt. Az élet szörnyű sötét kezét visszavonhatatlanul rátette a vállunkra és nekünk össze kellett roskadnunk ennyi súly alatt.

— A télig úgy ahogy együtt voltunk. Elkezeredésemben sokszor voltam öngyilkos hangulatban, amiért önmagamot okoltam. Az elmúlt év alatt túlságosan is rábízam az életemet egy idegen személyre és most éreznem kellett a saját tehetetlenségemet. Marietta mosolyogva utasította el a vádakat.

— Ez a tűzkeresztség — mondotta — mielőtt elválunk, szeretném ha közös csillagzaton élhetnénk.

— Végtelen párbeszédet folytattunk egymással az életről, az irodalomról és néhány hónap alatt messzebbre jutottam, mint azelőtt évek során.

— A télen ágnak dőlt Marietta. Többet el sem hagyta azt. Engem életerőtől fosztott meg az ő betegsége. Sokáig, nagyon sokáig küzdöttem tehetetlen fájdalomban, míg megértettem, hogy itt nincs segítség.

— Egyéves ismeretségünk évfordulóján csendesen, minden nagyobb feltűnés nélkül eltávozott az élők sorából. A falunkban temették el, nem messze a kis erdőtől, ahol valamikor annyit sétáltunk kettesben. A temetés után óráig feküdtem szobámban, mint az eszelős egy nevet ismételve. Ez a név Marietta neve volt...

— A faluban csak egy mosolygós, jóságos arc hiányzott ezentúl, de bennem összedőlt egy egész világ.

— Egy hétig sem bírtam ki tovább otthon. Menekültem. Egyszerre fojtogatóan nehéz lett számomra az otthoni levegő. Először Pozsonyba jöttem. Ez sem volt gyógyulás. Szöktem tehát tovább. Egy hideg tavaszi éjszaka érkeztem meg Prágába. Gyűrönten, agyonzúzottan, mint az utolsó koldus. Úgy vetettem magam a nagyvárosi forgatagba, mint aki el akarja felejteni a múltját. Prága baizsam volt az idegeim számára. Járni éjszaka a keskeny zegzugos utcákon, idegen emberek, sohasem látott arcok tengerében, nem tudni senkiről semmit, mint ki távoli országokból érkezett s úgy vetni bele magamat az éjszakai élet mámorába, mint az öngyilkos... igen, ez akkor jó volt. El akartam felejteni mindent, ami összefüggött előző életemmel. Egy rettenetes emlék kísértett, valahányszor önmagamban maradtam és ez az emlék nem akart elhagyni.

— Hazulról való távozásom menekülésszerű szökés volt. Éjszaka, bejelentés nélkül mentem el, mert nem akartam tettemért magyarázkodni. Azon a napon bujdosó lettem, ma is az vagyok. Különös módját választottam annak, hogy el

tudjam felejtetni az elmúlt hónapok fájdalmait. Apró szerelmi kalandokba bocsájtkoztam és sokat jártam az éjszakai Prága utcáit. Az emberek előtt álarcot hordtam, féltem, hogy meglátják rajtam a kisemmizettségemet. Néha, amikor a zűrös, idegen város életet habzsoló zajában néhány pillanatra magamra maradtam, elfogott a kétségbeesés. Hetekig, hónapokig tartott ez a gyilkos hajsza. Az idő azután meggyógyított. Lassan kezdtem kiegyékelni a magam egyéni tragédiájából. Tágabb környezetem ellenállhatatlanul beleszólt az életembe és észre kellettennem a körülöttem élő emberek gondjait és harcait is. Sűrűn jöttem össze prágai magyarokkal, elsősorban diákokkal, akik megismertettek a saját kasztjuk problémáival. Ekkor már gyér összeköttetésem voltak a magyar közélet egynémely rétegével. A magányosság, a prágai lét magánya és ezzel egyidőben egy idegen, életre vágyó nép mohósága magamhoz térített. Azt hittem, tisztán látom a csehszlovákiai magyarság életkérdéseit, álmodozó, mindenre ráérő, lusta keleties kényelmünkkel mit kereshetnénk a nyugatiasan könnyed faj mellett az élet harcában? ... Szánalmas siratnivaló látványnak tűnt fel onnan felülről, a Hradzsín tövéből Szlovenszkó, a haldokló magyar élet, mely az én szemembe még mindig nem tudott egyebet, mint az ezeréves múlt kérdő visszaálmodozását. A Vencel tér esti fényében akkor már bő életprogramot, tartalmas életerőt kívántam a fajomnak ... A nagy változás, az új szó már nem töltött el idegenkedéssel, tudtam már csehül, ez azt hiszem, mindent megmagyaráz ... Csak érteni kell a másik nemzet nyelvét és mindent más színben látunk ...

— Prága megnyitotta előttem a nem sejtett távlatokat. Nyugateurópában éreztem magam és ha kimentem a Vencel térre, megütött a lélekző élet nagy áramlása. Az önként vállalt exiliumot most már szent kötelességemnek tartottam. Európáért éreztem magam és kezdtem rajongással gondolni Nyugatra, ahol büszke és szabad emberek élnek egy virágzó kultúra árnyékában. Odahaza annak idején szenvedélyes szorgalommal tanultam a francia nyelvet és most, hogy elővett az utazás láza, előkerestem a régi szótárakat és elhatároztam, hogy utazni fogok. Kinyújtottam csápjaimat a nagy világ felé, nem térhetek vissza mielőtt meg nem ismertem volna ezt ...

— Marietta emléke még fáj, mint egy nehezen hegedő seb, az együtt átélt órák néha visszatértek, hogy emlékekkel népesítsék be az istenverte magányt, de mindez nem volt elég erős ahhoz, hogy fékentartsa a bennem hömpölygő nyugtalanságot.

— Az utazási vágy ellenállhatatlan kényszere arra vitt, hogy egyik könnyelműséget a másik után kövessem el. Írtam az apámnak, hogy küldjön valami pénzt, mert ki akarok menni külföldre. Nagyjában az okokat is vázoltam. Beteg vagyok — írtam — érzem, hogy itt sohasem lesz egészséges ember belőlem. El kell múlnia egy kis időnek, míg újra összeszedem magamat. Nem mozdulhatok pénz nélkül.

— Választ sem kaptam a levelemre. Sürgönyöztem. Hideg, korhozó hangú levelet kaptam válaszul. Az anyám írt. Szememre vetette, hogy hálátlanul megszöktem hazulról, mint egy gonosztevő. Pénzt nem küldhet, apa határozottan megtiltotta, különben sem olyan időket élünk, hogy lukszusutazásra teljék.

— Ez a nem olyan időket élünk felbőszített. Hát csak ennyibe vesznek, ennyit ér nekik az én emberi létem? ... Utazni fogok, ezzel tisztában voltam. Dolgozni kezdtem. Roppant elánnal, éjt nappá téve. Nagy kézügyességem van, értek valamit a rajzokhoz és a reklámhoz s ez a tehetségem Prágában akkor még bőven kamatoztatható volt. Minden nap nyílott valami kis lehetőség a pénzszerzésre és én résen voltam, mintha az életemről lett volna szó csakisugyan.

— Két hónap alatt együtt volt a pénz. Verejtékkel hoztam egybe, de együtt volt. Hihetetlenül boldog voltam. Nem is a pénz, mint inkább az a tudat tett boldoggá, hogy mit jelent az én esetemben ez az összeg. Egyszerre tág horizontokat éreztem magam körül, Párist, az egész rejtelmes nagy világot, a kincsek és fények városait, melyekből most kóstolhatok ...

— Egy ragyogó szép este érkeztem meg Párisba. Hogy miért éppen Párisba mentem? Akkor eszembe sem jutott ez a kérdés. Páris jelentette Franciaországot, mint ahogy Németországot Berlin. Olyan természetes volt az, hogy mindnyájan Párisba kíváncztunk, melyet úgy ismertünk, mint a fény és a pompa városát. Hisz még éltek bennem az emlékek, az olvasmányaim, ritka gyönyörrel tüzelt a gondolat, hogy a Quartier Latinben ugyanazokat az öreg köveket taposhatom, melyeket valamikor Balzac taposott.

— Senki sem várt a pályaudvaron. Van valami tragikus abban, megérkezni egyedül egy tengernyi nagy város pályaudvarára. Engem akkor végtelenül boldoggá tett ez a tudat. Mentem a fényben fürdő utcákon, mint aki álmodik és hangosan beszéltem magammal, mint egy idegennel. Most hát itt voltam az embersűrűs-gigászi vadonban, a korlátlan lehetőségek városában. El is felejtettem megkérdezni magamtól, hogy mit akarok itt ...

— Az egyik külvárosban vettem ki lakást és még az első

este elindultam, hogy felfedezzem Párist. Aztán még két évig mást sem tettem, mint állandóan felfedező utakra jártam. Mert mi volt más az, félnapokat álldogálni számos más álldogálókkal a Louvre egy termében, elsüllyedni a színek és harmóniák tengerében, mint a mámoros, járni a hullámlzó Eliséen, idegen emberek mozgását tanulmányozva, elnézni a kinyújtott kezű koldust az utcasarkon magamban azt gondolva, mennyi a hasonlóság köztünk, vagy megrémülve az első hetek magányának szorongató érzésétől álldogálni a pályaudvaron és a befutó vonatok utasai közt ismerős arcok után kutatni, persze hasztalan.

Kisházy szünetet tartott, látszott rajta, hogy megrohanják az emlékek és egy kis pihenőre van szüksége, hogy rendbeszedje a gondolatait. Miklós feszült figyelemmel hallgatta őt, egy pillanatra sem érzett fáradtságot vagy ellankadást. Amit Kisházy mondott, az annyira új volt neki, hogy az első pillanatban lenyűgözte.

— Párisban minden új volt — folytatta Kisházy rövid szünet után — Sokáig éltem úgy, hogy nem találtam meg a természetes kapcsolatot a régi és új életem közt. Akkor ebben tragikus szakadást láttam, most már tudom, hogy minden új város némiképp új életet és ennek következtében új embert jelent. A régi nyugtalanságom, a fájó sebek, az ifjúságom való vagy sokszor csak képzelt bűnei feletti bűnbánat itt felengedett, olyan voltam, mint az az ember, aki operáció útján férfikorában kezd látni és szörnyű vakságának emlékei elhomályosulnak az új látványok nagyszerűségei mellett. Minden érzékszervem működött, az agyam kifogástalanul rögzítette le az új benyomásokat, melyeket most a legnagyobb igyekezet mellett sem tudnék megközelítőleg sem reprodukálni. Talán nem is fontos ez most, amikor arról szeretnék Önnek beszélni, hogyan alakultam át belül lényegszerint és miképpen jutottam el mai állapotomhoz.

— Azon kezdem, hogy a romantikus érdeklődöt, a kíváncsi globetrottert hamarosan egy másik én váltotta fel bennem. A nagy dimenziók kikerülhetetlenül a saját kicsiségünket éreztetik át velünk. Én is így jártam. Elfogott valami furcsa tériszony, az egyedüllét tudata, melynél talán nincs szomorúbb. Körülöttem mindenütt emberek, akik a közös sors, közös nyelv és közös kultúra folytán egy szerencsés közösség tagjainak számítottak és köztük úgy jártam én, mint a mese eltévedt vándora. Azt mindjárt kezdetben éreznem kellett, hogy nem tudok összeforralni a franciákkal. Sok minden hiányzott ehhez. Hiányzott az a bizonyos belső kapocs, mely egy nemzet tagjait olyan jellegzetesen elkülöníti a

más nemzet tagjaitól. Nem kell ezt túlságosan fejtegetnem, röviden rájöttem, hogy én magyar vagyok, ők pedig franciák.

Ez a felismerésem azonban nem hagyott nyugtot, hanem újabb kérdések felvetéséhez vezetett. Nem tartom magam töprengő lénynek, mégis ott, a népek találkozó helyén felébredt bennem az apostol, a népe sorsa felett aggódó honfi, a Szeenci Molnár Albertek és Apácai Cserik fanatikus magyarságszeretete.

Párisban váltam lélekszerinti magyarrá. Eddig is magyar voltam, de inkább csak az agyammal, a számonvevő és regisztráló ész mértékével, de ehhez nem volt köze az érzelmi világomnak, egész élet-lényegemnek. A franciáknak köszönhetem, hogy hazataláltam. Esténként André Gide-t, Paul Valéry-t, Duhamelt hallgattam, előadói pódiumokról szóltak hozzám, hozzám is szóltak, hallgattam a szavaitak és éreztem kellett az űrt, ami köztünk tátongott. Beszélmem kellenne erről a korszakról, hogy minél világosabban a szeme elé állítsam az utat, amelyet megtettem. Páris a minden volt számomra. Olyan erjedésbe jutottam itt, amilyenre nem volt példa nálunk. A francia szellemi élet nagy háborúutáni rohamából éreztem meg valamit, mint passzív fél, mint pusztá befogadó, akiben azonban a befogadott szavak élökké váltak és tovább munkálkodtak. Az új életforma kialakításának kérdése, melyről az előbb olyan szépen beszélt Merhaut, ekkoriban s azóta bizonyára újból és újból kedvelt vesszőparipája volt a közéletnek. Nyugtalanító egyéniségek, nagy belső és külső vallomások remegtették meg az irodalmi életet és a francia közélet egész idegzetével élénken reagált ezekre az áramokra. Egy Drieux la Rochelle pályafutása, Duhamel utazása úgy állt az érdeklődés homlokterében, mint mondjuk nálunk a miniszterelnök lemondása... Az élet új értelmezését keresték ott és a kultúra olyan közel állott az ember mindennapi szükségleteihez, mint régi klasszikus korokban, amikor még minden egyes magában hordta kora egész kultúrájának egyetemét.

Lehetetlen volt elkerülni a gondolatokat, melyek otthonomat hozták elém. Képek elevenedtek fel előttem, hazai képek, vészjósító alkonyatot éreztem magunk felett. Kerestem az okát annak, hogy mikép lehet az, hogy a körülöttem élő emberek olyan radikálisan és egységesen tudnak állást foglalni az élet eseményeivel szemben és fel kellett fedeznem a kultúrközösséget, melybe ezek az emberek beletartóznak és ami határozottságot és öntudatot kölcsönöz nekik...

Párisban sokat gondolkodtam a szlovenszói magyarság kérdésein. Lehetetlen volt észre nem vennem, hogy a mi

magyarságunkkal bajok vannak. Miféle magyarság volt az én magyarságom azelőtt Prága és Brűnn között az otthoni földek elenyésző illatával az emlékemben? ... Belecsöppenünk egy keverékkultúrába, sem csehek sem magyarok nem voltunk... ilyen körülmények között várható-e más ránk, mint az örök szomjúság a nagy, az elérhetetlen után ...

— El kellett érkeznem ezekhez a gondolatokhoz ott, a népek találkozáspontján. Nem voltam külön, sem reformátor és nem szenvedtem apostoli mániákban. Azonban meggyőződésemmé vált, hogy az embernek nem csupán egyéni problémái vannak. Szinte lezártam tekintetem az életem ama szakaszát, amikor teljesen el tudtam merülni a saját magam kicsinyes (lehet, hogy csak akkor gondoltam, hogy kicsinyes) fájdalmaiba. Marietta meghalt és ez volt a reakció. Nem voltam hűtlen az ő szelleméhez, ha egyre kevesebbet gondoltam is rá, a halottra. ... Hiszen ő volt az, aki elsőnek hirdette előttem, hogy az emberi élethez több kell, hogy legyen annál a reménytelen küzködésnél, amit a mindennapi kenyér érdekében folytatunk. Az ő ideálja volt az a bizonyos abszolútum, mely mint egy magasabb eszmény viszi új és új harcok felé a küzdő embert egész az összeroskadásig ...

— Nem ezt az abszolútumot kerestem-e én is Párisban? ... Hiszen a magyarság is csak annyiból jelentett életproblémát számomra, amennyiben egy magasabb, teljesebb élet zálogát nyújthatja ...

Akkoriban voltak napjaim, amikor víziószerű világossággal láttam, mit kell tennem a jövőben, hogy felismeréseimet a magam és nemzetem javára hasznosítsam. Talán minden ember életében van egy korszak, amikor nem elégszik meg a saját békaperspektívájával, hanem megpróbál kiemelkedni a saját kicsinyes létének bűvköréből és egyetemesebb távlatok felé nyújtja kereső szemeit ... Ilyen korszak volt az én párisi korszakom. A magyarságot szerettem volna megorganizálni és ehhez, tudtam, több kellett, mint egy romantikus fiatalember hevülése a világ rányíló szépségei előtt. A dionizikus ujjongások, a felfedezett és annyira vágyott élet felélesztettek bennem egy másik ént, melyet én az új embernek neveztem.

— Hátra van még, hogy arról beszéljek, miképpen tartottam el magamat Párisban, miután kifogyott a magammal hozott pénzem. Rangomhoz és tudásomhoz illő munkát nem vállalhattam, mert hiszen nem bírtam annyira a nyelvet és az idegenekre különben sem tekintenek elragadtatással a franciák. Nyomorogtam hát a szent cél érdekében. Miközben a fejem-

ben a legszebb gondolatok támadtak, a gyomrom üres volt és az éhség környékezett.

Éreztem, hogy ez nem tarthat a végtelenségig. Egy napon haza kell térnem, hogy új életet kezdjek a romokon. Ez a gondolat fájt és mindannyiszor elkésérített. Rá kellett jönnöm, hogy az életem torzó és talán soha sem lesz egész, ha idejében hozzá nem látok a munkához, hogy a darabokból, a törmelékből valahogy összeácsoljam az életem új épületét. Most már minden újabb nap, mely hasztalan szemlélődésben telt el, bántott és nyugtalanított. Minden este azzal a gyötrő tudattal feküdtem le, hogy ez a nap sem vitt közelebb a célomhoz...

Elhagytam Párist. Két gazdag, felejthetetlen év tapasztalataival, melyek megtanítottak más szemmel nézni a világra. Rossz volt beleesnem az otthoni pocsolyába, de nem tettem ellene semmit...

Egy pillanatra csend lett, melyet Miklós szakított meg.

— Nó és az új emberről szóló teóriák... azokkal mi lett?

— Az új ember, aki eleinte olyan magától értetődőnek és oly könnyen megvalósíthatónak látszott előttem, amint hazatértem és közvetlen közelébe jutottam a rideg valóságnak, egyre többet veszített valóságosságából. Egyre absztraktabb, egyre stilizáltabb lett, úgyhogy józanabb pillanataimban hajlandó voltam azt hinni, hogy az egész csupán az én fellegergető, mitikus és álmodó lényem szörnyszülöttje. Tavaly érkeztem Pozsonyba. Első dolgom az volt, hogy beiratkoztam a filozófiára; tanulni akartam, pályát választani, mert hiányzott az a bázis alólam, amin úgy hittem, hathatósan szónokolhatok. Nos, erre a szónoklásra nem került sor. Hullámokba kerültem, melyek lassan elborítottak. Azt hittem, ha megszólalok és elmondom tapasztalataimat, tömegesen csatlakoznak hozzám a fiatalok, hisz azt hozom nekik, amit leginkább nélkülöznek, az erjesztő kovászt az álmos magyar közélet masszájába... Nem így volt. Meghallgattak, voltak, akik helyeselték a szavaimat, voltak, akik forradalmárnak kiáltottak ki, de egy kis tábor körém csatlakozott s azóta is kitarzott mellettem. Ezekkel az emberekkel csinálom most a mozgalmamat. Ha majd többször fogunk találkozni, megismeri és talán meg is szereti őket. Egytől-egyig érdekes fiúk, akik már túl vannak az önképzőköri ambíción... A nagy szintetikus munkaprogramból, melyet párisi éjszakákon álmodtam meg, természetesen semmi sem lett. Helyébe jött az apró munka, a részletek megvitatása, de az sem érdekesség nélkül való. Van egy kis csoportom, mely nem elégszik meg annyival, hogy tanul és szórakozik, hanem túl

a mindennapok gondjain, az élete, sorshelyzete értelmét keresi és magasabb tartalmat kíván adni az életének...

— Szeretnék megismerkedni a barátaival — mondotta Miklós.

— Össze fogom hozni velük. Nem szabad azonban azt hinnie, hogy fantasztá vagyok. Látom a magyarság helyzetét, úgy, ahogy csak az látja, akinek a tiszta látását nem hamisítja meg a túlságos közelség... Pozsony, Prága, Brünn és Páris, ilyen különböző nézőpontokból volt alkalmam tekinteni az itteni életre és ez a sokszoros perspektivikus eltolódás és csere sok mindent megláttattak velem, amit talán Ön nem láthat meg, mert túlságosan benne él a jelenségekben...

Miklósnak zúgott a feje. Annyi mindent hallott itt hirtelesen, hogy egy pillanatra az egész élet és főleg a saját élete értelmetlen káosznak tűnt fel előtte. Jelszavak forogtak benne, frázisok, melyeknek az értelmét eddig nem kutatta... Önkéntelenül is Pistára gondolt és a lőgéri országútra, ahol először volt zavaros előtte az egész élet... Micsoda különös kezek szövik itt az ember életét és miért kell minden lépésünknek teoretikusan alátámasztva lennie?... Magában hallotta Pista kacagását, lelki szemei előtt megjelent a kesernyés mosolyba erőltetett arc, amint a pipája mögül különös titkokat, magyarázatot és megokolást jelent, hogy itt már a második ember hivatkozik rá, mint életalakító tényezőre?...

Kisházy programja világosnak tűnt fel előtte. Amit hallott, kiábrándította, de egyben fel is csigázta az érdeklődését. Kisházyt ebben a pillanatban afféle felsőbbrendű embernek tartotta, anélkül, hogy világosan látta volna maga előtt a kiválóságát. Lehet, hogy kitűnő beszélő, ennyi az egész... Annyi bizonyos, hogy sok mindenben átment, de hiszen ez még semmi, ezt ő is elmondhatja magáról. Mindnyájan keresztüljutunk a poklon, akár előbb, akár később. És ha Kisházy már keresztüljutott rajta... az ő dolga...

— Azt hiszem, hogy csalódott az elbeszélésemben — mondta Kisházy, miközben fürkészően nézett Miklósrá. De hisz nem detektivhistóriát mondtam el, csak a valóságot minden színezés nélkül.

Miklósban a fáradtság elnyomta a szót. Kisházy mintha észre vette volna ezt.

— Késő van, mondta, talán menjünk haza.

Fizettek és megindultak kifelé. Most látták, hogy a Merhaut közönségéből egyetlen ember sem volt már a kávéházban. Bármilyen szép volt is az előadás, az emberek java-

része úgy látszik, mégis előnyben részesítette az ágyat a meddő vitáknál.

Egy darabig együtt mentek, aztán Kisházy elbúcsúzott.

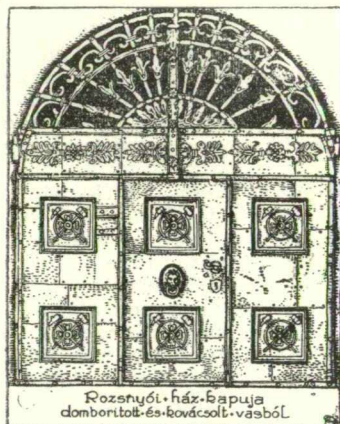
— Melyik kávéházba jár? — kérdezte Miklóst.

— Tulajdonképen egyikbe se — vallotta be az — nem szoktam kávéházba járni.

— Ha van kedve találkozni velem, jöjjön be újból az Imperialba — mondotta Kisházy.

Miklós egyedül maradt. A kihalt, pislogó fényű utcán, ahol egy-két eltévedtnek látszó autó zúgott végig nagyritkán, egyedül volt a csillagos éjszakában.

Akárcsak Ujlakon.

Rozsnyói-ház-kapuja
domborított-és-kovácsolt-vasból

URR IDA:

CSAK ÉNEKELJ!

Te énekelsz:
a bálból mégy haza,
oly furcsa most
a boldogság dala.

Te énekelsz
a szemed csukva még,
nem látod, hogy
mindenki szive ég.

Nem érzed, hogy
jajgatnak milliók:
téged elvakít még
a csók, a bók.

Nem látod, hogy
nyugodt fejed fölött:
már kalapács van,
mely egyszer ledönt.

Nem látsz semmit,
csak bomló rügyeket...
ó, tartsd örökre
csukva két szemed.

Ne lásd amit
én régen látok, rég,
hogy mit jelent
egy ajándék-nyakék.

Hogy mézbe burkolt
szép szavak mögött:
ott rejtőzik
a gyilkos szó: ölökl

Ne lásd mindezt
és késő éjszaka:
csak énekelj,
ha bálból mégy haza.

A SZÍV ISTENÉ.

A rekkenő júliusi melegben a berlini utcák aszfaltja olyan bizonytalan volt, mint a csuszkáló gyerekek „bőrhíd”-ja: az ember nem tudhatta, mikor szakad be. Hetek óta róttam már akkor a nagy német városokat az életbe induló fiatal emberek vágyával, hogy egyetlen kortyra felhőrpintsem a nyugati kultúra telt serlegét, tekintet nélkül arra, hogy használ-e, vagy megárt. Agyvelőmre egész bátran kiakaszthattam volna a „megtelt” táblát, mert befogadó képességem már napok óta kihagyott az egyre jobban zúduló új benyomások Niagara zuhatagában, de mit volt mit tenni a német főváros hagyományos varázsával szemben, mint újból engedni és vállalni a lehetetlent és tölteni a színtől telt pohárba.

Aznap délután a német főváros néptani múzeuma volt soron. Török-szakad, ennek meg kell lennie. A végkimerülés nem ok, sem a kánikula. Hősi elszántsággal kezdtem a termeket. Szemem előtt vibráltak a tárgyak, volt olyan is, amelyik vidáman cigánykerekezett, amikor meg akartam nézni: nem maradhatott nyugodtan. Zsebkendőmet csavarni lehetett volna a törölgetés-től, a hőség állt egy helyben, mintha oda cövekelték volna.

A mexikói teremben lerogytam a múzeumi űr üresen hagyott székére. Az ember ilyenkor kegyelmet szokott kérni, de hát kitől és miért? Elvégre mindennek magam vagyok az oka, meg a mi telhetetlenségünk a nyugati világ utáni mohó vágyakozásban.

Az üveg alatt az ősz azték kultúra darabjai unatkoztak. Legfeltűnőbb volt köztük a szívtartó edény pazar cífrázatú külsejével. Az edény szélé szívekkel volt ékesítve, sasto!l motívumokkal tarkítva. De minek kellett az ősi aztékoknak szívtartó edény, amikor az em-

ber szíve egészen jól megvan a keblében anélkül, hogy kikiváncsoznék onnan? Megmondja a katalógus: az aztékok az emberáldozatok alkalmával használták ezt a réműletes edényt a kicsorgó vér felfogására és a kitépett emberi szívek megőrzésére. Az azték főpap öt káplánjával lefogatta az áldozatot, a templom előtti kőpadra vonatta, obszidián késével felvágta a mellét, kitépte a pihegő szívét és a Napisten felé fordulva bemutatta áldozatul a vad zakatolását örökre beszünető emberi szívet. A Napistent az ő hitük szerint gözölő embervérrel és utolsókat dobbant ember szívvel lehet csak tisztelni.

Borzadva néztem az aztékok szívtartó edénye felé. Valamikor a templom oltárán állt, mint most az ezüst kehely és cibórium. Ez a hóhérságnál kegyetlenebb művelet valamikor kultúra és vallás volt, emlíőiből századok táplázkoztak. Ebbe a világnézetbe valamikor beleszülettek az emberek és kihaltak belőle anélkül, hogy istentiszteletük embertelenségéről gondolkoztak volna, hogy felvetették volna a kérdést: lehet így Istent szolgálni? Természetesnek találták és apáiktól örökölt vallásukhoz ragaszkodtak. A régi embernek viharkorbácsolta idegizgalmaikra volt szüksége ahhoz, hogy az istenséghez közel érezze magát.

A rekkenő nyári hőségben szörnyű árnyak kezdtek lebegni az ősi szívtartó edény fölött: az azték főpap halpikkelyes papi köntösében, mögötte az őt segédpap hóhér alakjai... A múlt néha visszajár halottaitból és ijeszti a jelenkor emberét. A múzeum regél-mesél: ilyenek voltunk, így éltünk, így hittünk és így imádkoztunk.

Megszólítom az azték főpapot. Ki tudja, hány árnyal társalogtam már életemben és hány ember nem volt más, mint a múlt kísértete.

— Kolléga úr, ön hóhérság volt a korának, nem papja. Nem szégyenli magát a történelem ítélőszéke előtt: ordító ember keblét felhasítani, dobogó szívét egyet-

len rántással kiszakítani? Ezt a sintérséget merészli ön váltásnak nevezni? Kik tett ez a vallás jobbra? Önök az emberiség szennylapja és gyalázatja! Szégyenlem magamat, hogy valaha ilyen papok léteztek és bitorolták az Isten szolgájának a címét!

A mexikói főpap nyugodtan állta a tekintetemet. Úgy látszik, hogy a történelmi múlt árnyai eléggé hozzá vannak edzve a bírálathoz és a felelet náluk mindig készen van.

Ime a válasz:

— Eszem ágában sincs szégyenkezni, kolléga úr. A magam korának épp oly papja voltam, mint amilyenek most önök. Én a Napisten szolgája voltam és amit parancsolt, azt megtettem. A kötelességemet elvégeztem és most múzeumi árny vagyok... Minden hívásra jövök. Kolléga úr idézett, ime itt vagyok. Kíván valamit tőlem?

— Igen, azt mondja meg, kolléga úr, hogyan vállalhata a sintér szerepét, hogyan tölthette be pap léte a tömeggyilkos lelketlen munkáját? — fujom minden versejtemmel a múlt árnyalakja felé. — Ma önt egyetlen emberáldozat után börtönbe vetnék és kivégeznék. Az ön vallása nem vallás, hanem büntény, undor és iszonyat!

A mexikói főpap nem hevül, nyugodt, mint a sír. Minden múlt megfelel önmagáért. Fagyos fölényrel felel a mexikói kolléga úr:

— Nézze kérem: emberi korlátoltság, amit mond. Legyen nyugodt, ahogy önnek nem imponál a mi kegyetlenségünk, épp úgy nem imponál nekünk az önök képmutatása. Mi a vallást hatálosan komolyan vettük és levontuk annak végső konzekvenciáit. Mert miről van szó, kedves kolléga úr? Az Istené minden ember szíve. Mi a szívet Istennek valójában odaadtuk, maguk pedig az Istent megcsalják és álpótlékokkal akarják kiellégíteni. Maguk az Istennek nem adják oda a szívüket, csak a képmutatásukat. Hol van

több jellem, több egyenesség: bennünk, vagy önökben? Azt hiszi, hogy a múlt árnyai nem oszonnak be minden kulcslyukon, nem telepednek meg minden dolgozó asztalon, nem járnak az élők nyomában templomba, színházba, temetőbe? A múlt minden jelent nyomon követ, beárnyékol, zöldre patináz emlékeivel. És mi most itt állunk önök előtt, mint vádolás és mint a múlt kísértetei kiáltjuk bele a léha világba: az Istent nem lehet megcsalni, műszívet nem fogad el, csak igazi, meleg, érző emberszívet.

Elhült bennem a vér a mexikói főpap vakmerőségén. Micsoda álokoskodás, micsoda megkerülése a kényes kérdésnek, micsoda javíthatatlan fölény. A múlt nem változik, kővé merevült és nem hagyja magát a jelenkor szemüvegén nézni. Kiköveteli, hogy a saját dolgait a saját korából értsék meg. Ám legyen, temérem neki is a halálos döfést.

— Kolléga úr, ne játszunk a szavakkal. Abban igaza van önnek, hogy Istené minden emberszív, de nem kitépve, nem szívtartó edénybe lökve, hanem az élet zsoltárával, pihengő imádatával, örökké pezsgő szolgálatával. Kitépett szívű ember nem dicsőítheti az Istent. A gyilkosságot sohasem lehet vallásilag szentesíteni! Értse meg: önök hóhérok, nem papok! Agyrémnek, babonának, bűnnek a szolgálai, nem az élő Istennek! Micsoda szörnyű elvakultság vezette végig az ön obszidián kését az áldozat keblén és micsoda borzalmas sötétség borult az ön agyára, amikor ember szívet és vért rabolt mint a vámpír?

A mexikói főpap megint hidegen felelt:

— Évszázadok állnak közöttünk, a múlt véres árnyait idegen frázisok életre nem kelthetik. Elmúlt idők kulcsa nem a borzadás, hanem a megbocsájtó szeretet. Megértéssel közeledjen hozzánk, kolléga úr és a múlt árnyai azonnal beszédeseek lesznek és kimondják legféltettebb titkukat. Ime, hallja meg a mi gyónásunkat. Az alaptétel az, hogy minden szív az Istené. Mi kö-

veteltük azt, hogy senki játékot ne üzzön az Isten tulajdonával. Nem voltunk hóhérok, csak arra vigyáztunk: ki csalta meg az Istent és ki rabolja ki szívét az Isten kezéből. Ha megtudtuk, hogy valamely ifjú avagy leány, férfi, avagy nő elvonja szívét az Istentől, akkor elmentünk annak a bűnösnek a házához, őt papom megragadta a gonoszt, letépte melléről az inget és én megkarcoltam szíve táját obszidián késemmel és így szóltam hozzá: Minden ember szív az Istené, miért vetted el tőle azt, ami nem a tied? Megparancsolom neked, hogy add oda szívedet az Istennek, különben én tépem ki kebledből és teszem az Isten oltárára!

A bűnöst figyelmeztettük egymásután háromszor, mindig egy hónap múlva, hogy teljesítse a Napisten parancsát. Aki három hónap múlva is gonosz maradt, a templom áldozó kövére került. Aki három hónap múlva is ellopta szívét az Istentől, az nem volt méltó arra, hogy keblében hordozza a rabolt szívet, hanem csak arra volt méltó, hogy a szívet visszaadjuk annak, akitől származott és aki egyedül rendelkezett vele. Nem voltunk hóhérok, megmenekülhetett bárki az obszidián késtől, hogyha megjavult és átadta szívét az Istennek. Mi a vallásnak levontuk végső következményeit. Ha a szív Istenié, nem tűrhettük azt, hogy valaki gonosz célra dobogtassa a szívet. Mert a szív egyedül Istennek doboghat! Ennyi az egész. Nem szégyelljük magunkat az utókor előtt. Szégyeljük magukat önök, kolléga úr, azért, mert tűrik, hogy a szív a sátánnak is doboghat és senki sem nyúl a zsebébe az obszidián kés után... Mi árnyak látjuk, hogy az önök világában a szív zablója eltörött, kantárja elszakadt, a szív elszabadult és vadul száguld, mint őrült halálkacaj a földtekén. Önök tehetetlenül bámulnak a fékevesztett szív bomlásai után, mert önök nem urai többé az Isten jószágának, önök nem papok. Papok mi voltunk, akik kivágtuk azt a szívet, amelyik nem

akart Istennek dobogni. Önök elvesztették hatalmukat az emberi szívek fölött! Szegény szívek gazdátlanul sodródnak tovább a világűrben és űzik a halálnak és pokolnak játékait. Önök vádolnak minket kegyetlenséggel, a jelen a multat? Hol van a mi gyermekes kegyetlenségünk az önök kipallérozott, hidegen átgondolt tömegkegyetlensége mögött? Azt hiszi, hogy a mult árnyai nem lebegnek a modern harcterek fölött? Azt hiszi, hogy mi árnyak vakok vagyunk, amikor önök a repülőgépről ontják a halált, bombákból a gázt, tankokból a gyilkos tüzet? Mi az én ártatlan obszidián késem az önök gépfegyvertüze mögött? Mi vagyunk a kegyetlenek és önök a kegyesek? Jelen embere a jelen meg nem ítélné, mert hiányzik a távlata a látáshoz. Annyira benne él a gonoszságban, hogy már fel se tűnik neki. Nekünk azonban van távlatunk, mert mi vagyunk a mult, aminthogy önök is azok lesznek egykor. Ne felejtse el, kolléga úr, hogy egykor önök is múzeumi tárgyak és árnyak lesznek és a halás utókor üveg alatt fogja szemlélni önöket is. Eljönnek majd az önök megborzadói is és csapkodni fogják a kezüket, csak úgy, mint mi fölöttünk. A különbség csak az közöttünk, hogy mi az Istenért öltünk, maguk pedig petróleumért, olajért és földsávokért ölnek. A mi ölésünk kezdetleges kézművesség, az önöké roppant kiterjedésű gyári munka. A mi halottainkat ezekben meg lehet olvasni, az önökét milliókban sem. Melyik a nagyobb barbarizmus: a multé, vagy a jelené? Képzeld el, kolléga úr, hogy mi a múzeumban egymás mellé kerültünk: az én finom faragványu obszidián késem és az ön korának gázbombája. Jön a nyájas utókor és szemlél minket. Mi csendes árnyékként fogunk lebegni a múzeumi üveg alatt. Mit gondol egy millió év múlva melyikünk viszi el a pálmát? Kin fognak jobban megborzadni az emberek? Ki a nagyobb gyilkos, a mult, vagy a jelen?

*

Lesütöttem szememet. Ez a szegény mexikói hiszi a maga igazát. Oly meggyőzően tud beszélni, hogy torkomra forrasztotta a szót. Élő ember nem tud így beszélni, mint a halott mult. Más a hangja, más a szeme, más az érvelése.

— Várom a választ, kolléga úr! — sürget kísértetiesen. Ha ön az Isten szolgája, akkor nem szabad hazudnia. Igazat mondjon még saját koráról is!

Nincs válasz. Nem tudok felelni. Hallgatok.

A mexikói főpap csöndesen hátrafordul káplánjai felé és int nekik.

— Ragadjátok meg ezt az árulót! Zúzzátok be azt a múzeumi üveget, elő a szívartó edényt. Mutassunk még egyszer becsületet ennek a képmutató világnak. Nem mersz igazat mondani, gyáva epigon? Akkor a szíved nem az Istené, hanem a hitvány meghunyászkodásé és a hazugságé. Kitépem és odaadom a Nap-istennek.

Szédülten támolyogtam ki a néptani múzeumból. De szörnyű kísértetek járnak itt a letűnt időkből. Legalább ne beszélnének annyit a multról, amittől borzadunk és aminek mégis a gyermekei vagyunk!

A BICSKA

— Ne döngesd mán tel! — szólt rá fáradtan az anyja — hátha nincs is nála.

— Dehogyan nincs, láttam, amikor belenyúlt a lajbimba, — erősködött a nagyobbik fiú és újra ütésre lendült a keze.

De a másik csak túrte pisszenés nélkül, szorosan odalapúlva a kemence padkára.

— Adod elő rögtön! — kiabált a bátyja s megint gyomrozni kezdte, — adod elő, vagy menten agyonváglak!...

— Nyughassatok mán, mit marakodtok annyit azon a nyomorult vásárfián, — kászálódott fel nehézkesen az anyjuk a zsámolyról s vizet merített a krumplira.

— De mikor nekem hozta keresztapám, e meg ellopta tüllem... — védte igazát a nagyobb.

— Nálad van-e csakugyan?... Igaz-e, hogy elloptad? — vallatta az anyja a fiatalabbat, de az konokul hallgatott s egy óvatlan pillanatban, jól kiszámított oldalrúgással utat vágva magának, hirtelen szökéssel kint termett az ajtón.

Mint a kilőtt nyíl, futott egyenesen a kertek alá. Ott lihegve megállt az egyik nyíló jázminbokor előtt. Óvatosan körülnézett, majd villámgyorsan hasravágta magát s eltűnt a bokor alatt.

Bent a sűrű hűvös mélyén a biztonság megkönynyebbülésével nyúlt el a földön. Arcát rászorította a hideg, nyirkos rögre s ziháló tüdejét hangos fujtatással szellőztette. Így maradt néhány pillanatig mozdulatlanul. Aztán kifordított tenyérrel lassan tapogatni kezdett maga körül. Vigyázva tovább csúszott a helyéről, majd hirtelen megállapodva egy pontnál, mohón nekiesett két kezével a nedves, puha göröngyöknek

s tíz körmével pillanat alatt feltúrta a porhanyós talajt.

Most biztos mozdulattal alányúlt a földhányásnak s a gyökerek közül kihúzott valamit. Lerázta róla a tapadós földet, majd remegő kézzel bontogatni kezdte a rácsavart ruhát. Amint megszabadította burkaitól, végigtörölte az ingeujjával s gyönyörködve megforgatta maga előtt.

Egy bicska volt.

Egy gyönyörű vásári bugylibicska, céklapiros, faragott nyéllel, kemény rúgós pengével — ifjú szívének százszor megálmodott és elképzelt gyönyörűsége a valóságban — még kis lánc is lógott róla.

A kécskei vásárról hozta keresztapjuk. A hiba csak az volt, hogy nem neki, de a testvérének szánta. Hiába kínálta érte cserébe naponta újból a csúzlit, meg a szájharmonikát, csak nem akart tőle megválni a bátyja. Így hát nagy igazságnak érezte, hogy úgy jusson hozzá, ahogy lehet, akármennyit fizessen is érte ütegben és harcban.

Izgatott, csillogó szemmel ült most ott rejtékhelyén a drágán szerzett kincessel s el nem cserélte volna semmivel a világon. Négykézlábra ereszkedve óvatosan kimászott a bokor alól s kipattintva a pengéjét, megcsillogtatta a napban. Szikrázott, fénylett az acél, mint a borotvapenge éle.

Végighúzta egy friss jázminhajtáson. A következő pillanatban holtan feküdt lába előtt a lekaszált rügy. Most egy erősebb ágat hajlított maga felé, hogy tőből lehántsa, de akkor egyszerre észrevett valamit az egyik gallyon. Egy sárgásfehér lepkebáb volt.

Közelebb lépett, hogy jobban megnézzé. Két végét erős szálak fogták az ághoz s a selymes huzalok aranyosan csillogtak a fényben. A nap erősen sütött. Mégis, valahogy az az érzése támadt, hogy a báb teste hideg és nyirkos. Gyorsan elővette a bicskát, hogy kettévágja. Már kinyújtotta a kezét, amikor a

báb egyszerre megvonaglott. Ijedten hirtelen elszégyelte magát érte s újból ráemelte a bicskát. Ebben a percben másodszor is megmozdult a báb. Görcsös rándulás remegett végig rajta — visszakapta a kezét — s most már kíváncsian lesté, hogy mi lesz?

Vagy két percig lélegzetviassafojtva figyelt, amikor ismét végigrándult a gubó. Most már le nem vette róla a szemét. Leheveredett a fűbe. Az ágat óvatosan lehajlította magához és végét a bicskával leszúrta a földbe. Így kényelembe helyezkedve, egészen közel hajolt a leszorított ághoz s izgatott kíváncsisággal meresztette rá a szemét.

Egyre több és több vonaglás remegtette meg a gubót, végül néhány rándulás után meghasadt a burok s nedvesen, sárgás lében párologva előbukkant a lepke. Szárnyai, mint finom selyemvitorlák, fel voltak göngyölítve a potroh két oldalára, kis feje mereven húzódott meg köztük.

Remegve, meztelenül állt ott a napban a kis ifjú lepke.

Összesodort szívókája lassan kiegyenesedett, aztán gyorsan újra becsavarodott. Most a szárnyai kezdtek kibomlani. Óvatosan, remegve, mintha elázott tündéruhát teregetnének a napon. Még gyűrötten, hullámosan és nedvesen fénylett a hátuk, amikor már kezdtek rajta lassan kirajzolódni a merevítő erek. Aztán a színes-rajzos minta. Egyre élesebbé váltak a vonalak s az, ami előbb nedv volt, most kristályos himporrá terült szét. A potroh finom kis szőrszála felágaskodtak s egyszerre kifeszültek a szárnyak.

Írtózatoss megerőltetés lehetett, mert borzasztó remegés és reszketés rázta.

De a feszülő szárnyakat hirtelen végigsimította, majd meglibbentette a jázminszagú szél... s a lepke öntudatra ébredt. Vigyázva megtette első mozdulatát, most már a saját akaratából: szélesen kiterjesztett szárnyait függőlegesen összecsukta. Majd újra szét-

terítette. Néhányszor ismételte még a próbálkozó mozdulatot, aztán hirtelen teljes erővel lecsapott s fellökte magát a levegőbe.

Ez lehetett életének legnagyobb pillanata. A következő percben libegve eltáncolt az első virágkehelyig. Az első mámor, az első izgalmas kaland felé.

Mint földbe gyökerezett kérdőjel rezdült utána a leszűrt ág...

Izgatottan ült fel a fiú. Majd felugrott a földről s utána nézett. Tágrányílt szemmel remegő orrcimpákkal, mozdulatlanul állt ott. Minden elnémult benne, csak a szíve vert hangos dobogással. Valami nagy és titokzatos érzés feszítette. Kiáltani, sírni, ujjongani szeretett volna egyszerre, de görcsösen összeszorult a toroka...

Hirtelen, — maga se tudta miért — az anyja jutott eszébe. Az anyja, akire mostanában nem szívesen gondolt. Egy idő óta furcsa idegenkedést érzett iránta. Mintha becsapta, vagy meglopta volna őket. A jókedve, a mosolya megkocpott kissé, egy-egy becéző mozdulata fáradtabbra halkult, még a járása is más lett. Szinte haragudott érte, hogy napról-napra nehezebben látta mozogni s egyre ritkábban vonta ölébe este...

Elgondolkozva nézett maga elé. A szél szagosan simogatta forró homlokát, amit a tüzelő nap apró kis gyöngyökkel szórt tele.

Lassan lehajolt és kihúzta a bicskát a földből. Rugalmas ívben pattant vissza a felszabadított ág s jázminszirmokkal szórta be a fiú fejét. A nedves pengét nadrágszárán vigyázva végighúzta, aztán visszapatintva tenyerébe fogta s a zsebébe süllyesztette.

Még mindig az anyjára gondolt. Hirtelen valami nagy, puha, meleg jószág csordúlt el benne s egyszerre nagyon erősen szeretni kezdte az anyját. Szerette volna magához ölelni, mellére szorítani a fejét.

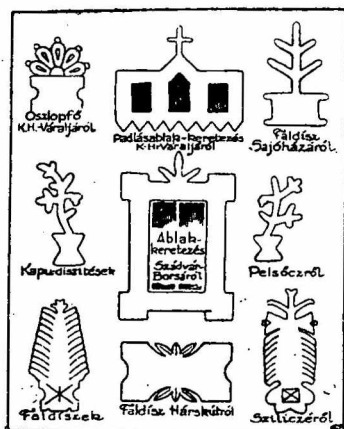
az ölébe bújni, valami szépet mondani neki, vagy adni, odaadni neki mindent...

Nagyon kicsinek érezte most magát. Bélerúgott egy hatalmas göröngybe s az visszahullva apróra morzsolódott a lába előtt. Akkor sarkon fordult s mint aki elvágta saját kötelékeit, vagy fogságból szabadult, megállás nélkül futott egész hazáig.

Majd felidöntötte az anyját, mikor a nyakába borúlt.

— Mi az mán no, mit nyomtál a markomba megint, te bolond! — zsörtölt vele szeliden, miközben igyekezett kezét a maszatos kis mancsokból kiszabadítani. — Hadd nézzem, mi az?

A bicska volt.

SIMONY MENYHÉRT:

RÉGI SÍRATÓ ÉNEK

Ki építi fel rónán és dombon
Magyar milliók napfényes házáat?

Ki törekszik, hogy a bécsi zsarnok
Bilincset magyar kézzől lerázzák?

De fekete az ég mifelettünk!
Pusztul a fajtánk, kaszál az átok

Pedig véres had, nyomor, betegség
Már túlsok derék rendet levágott!

Minékünk immár vezérünk sincsen,
Széthullva keserg a kuruc sereg —

Gyászos sírkertből bús fejfaerdő
Minden magyarra vádolón mered.

NAGYBETEG VOLTAM.

Az ablakunkat verdeste a szél,
Talán a Halál csontöklű keze —
A hőmérőben szökött a higany,
Gyötört a láz, hogy reszkettem bele.

Ez hát a vég? ... Az arcokat láttam —
Aggódók voltak, könnyes-komorak.
Csak Kicsink szeme ragyogott fénylőn
S lényem felsírt: Jaj, látom-e holnap?

DR. HARAGNÉ PÁPAY MARGIT:

SZÁZ FEJ KÁPOSZTA

Tomcsó Mizsu egy méter széles földecsskéje, vagy hatvan méter hosszúságban jelezte szegényes vagyonát. Ez volt az a rész az úgynevezett „csasztká” — amit apjától örökölt. A telket apjuk halála után a nyolc gyerek nyolc részre osztotta el egymásközt igazságosan, jószívvel, pereskedés nélkül, ha valami kis nézeteltérés volt is közöttük, elintézték maguk közt, nehogy még a kis vagyon is ügyvéd kezére jusson.

A szemközt húzódó dombról nézve úgy tapadt egymáshoz a nyolc részre szabdalát és frissen szántott földcsík, mint nyolc szelet csokoládé. A távlat mindent megszépít, de a közelség bizony feltárta a szomorú igazságot, mert a Mizsu földecsskéje nem volt csokoládéból, nagyon is szegény, zsirtalan föld volt ez a kies parton, ahol búzával inkább szégyent vallott volna, mint sem hasznót.

Ehhez a zsirtalan agyagos földecsskéhez volt mérve a Mizsu egész gazdasága és így az élete nem volt gond nélküli.

A kis földecsken kívül volt még egy dűledező, szalmatetős kicsiny háza, ezen a házikon két kicsi kíváncsikodó ablakszemecske pislogott a falu útjára és gyéren szűrte magán keresztül a napfényt, hogy vajmi kevés jutott belőle a kékre meszelt szobácskába. Az ablak előtt vadszilvafa terpeszkedett, a kertecske többi részét beültették futó babbal, hogy nyáron jó árnyékos legyen a házuk tája, így a babkarakók jobbra-balra dűledeztek a dús levelű futó babbal, mint a részeg legények és elkivánták maguknak a kis szobától a levegőt és napfényt. A szobácska mellett kis kamra volt még, mely üresen hirdette Tomcsó Mizsu szegénységét. Nem lógott abban sem oldal

szalonna, sódart még soha nem látott a kamra, csak az asszony ünneplő csizmája lógott árván a gerendáról meg a Mizsu ködmőne, és egy pár rongyos zsák és szerszám hevert a sarokban. Az ől összedőlve halomra hevert az udvaron, a két tyúk elüldögélt velök a szobában is.

Ebben az időben nehéz napok jártak a falusi népre, a munkátlan, pénztelen világban még a jómodú gazdák is jajgattak, sírtak, sőt még az egykor gazdagon hazatért amerikások is fel-feljajdultak. Nagy fáradtsággal megmunkált terményeiket olcsó áron kellett eladni és a tejtermékek, baromfiak is mind jóval olcsóbbak voltak a drága pénznél.

Hát még szegény Mizsu tengette csak igazán kerservesen életét, akinek mind abból, ami a módos gazdáknak jelentette a jobbat, semmije sem volt. A fáirtás szünetelt az erdőben, ahol régebben napszámoskodott, más egyéb munkaalkalom nem adódott a várostól messze fekvő faluban. Így hát ebből a kis földből még annyit sem bírt kitúrni, amennyi az éhenhalástól elegendő lett volna.

Más esztendőkön elment aratni, le az Ondava gazdag völgyébe és onnan összehozott annyi gabonát, hogy ha nem is mindennapra, de mégis jutott belőle kenyér. Az már megint más kérdés volt, hogy honnan lesz só a kenyérbe? Mert a krumplít só nélkül is elfogyasztották, de a kenyér, az a mindennél fölségebb táplálék, megkívánja a sót.

Még a hosszú télen, amikor sok nélkülözés mellett teltek a sötét napok, elhatározta Mizsu, hogy földecs-kéje felét káposztával ülteti be, másik felét krumplít babbal vegyesen. Meghányta-vetette kis földecs-kéjének minden rögét gondolatvilágában és megtárgyalta mindennap szomszédaival, amikor tűzért járt át a más konyhájába, mert gyújtóra nem jutott, — hogy és mikép lehetne segíteni ezen a nagy életbo-

nyodalmon, amibe a világ jutott és amiről ő nem tehet, és mégis éheznie kell.

Ahogy a havas mezőkön végre a hosszú tél után először mutatkoztak a fekete földcsíkok és az erdő alatt is a hó egész ragyás lett a felszökkenő naptól, a Mizsu szíve körül is felolvadtak a téli gondfagyok. Később, amikor megérkezett már a lágy tavasz és terveit valóra válthatta, szinte mosolygósan boldog volt és nap nap mellett változatosabb tervek forogtak pihent agyában.

Egy meleg tavaszi napon gyönyörűség volt, amint feleségével együtt kipalántálták földcskéjükre a káposztát. Ezután naponta alkonyatkor kimentek a mezőre és messziről hordva a lágy patak vizét, szorgalmasan locsolgatták a káposzta palántákat.

Májusban az idő szeszélyeskedni kezdett, lehült a levegő, fagyos északi szél tört át a tájon és egy hajnalon lefagyasztott mindent a határban. Fonyadtan hulltak le a krumpli levelei, feketén sötét lett a bab és a káposztát is megcsípte. Nagy sírás-rívás volt a határban, mint ahogy ez már ilyenkor lenni szokott, az asszonyok kezüket tördelelték, hogy nem lesz bab és semmi sem lesz, éhen kell pusztulni...

A nagy siralom után pár nap múlva megjött a vigasz. A krumpli magához tért, a bab igaz, elpusztult, de utána lehet még vetni és a káposztát csak felül csípte meg a dér, annál nagyobb ára lesz.

Gondosan öntöztette, kapálgatta Mizsu és Marcsu a káposztát és úgy járták körül a gömbölyödő, formásodó fejeket, mint édes csecsemőjüket. A nyár végén már meg is tudják számolni, mennyit adhatnak el belőle és mennyit fognak ők betaposni télire. Előre tanakodtak, mennyi lesz majd az ára és mit vesznek érte előbb, mert sok pótolni valójuk, csizma, ruha, minden kéne, csak futni belőle.

Végre megjött az az idő is, amikor kívághatták a káposztát. Száz legszebb példányt kiválogattak, meg-

simogattak minden egyes fejet és mosolyogva rakosgatták halomra.

Egy didergős, sötét hajnalon a szomszéd az övével együtt felpakkolta szekérére és bedöcögtek vele a városba.

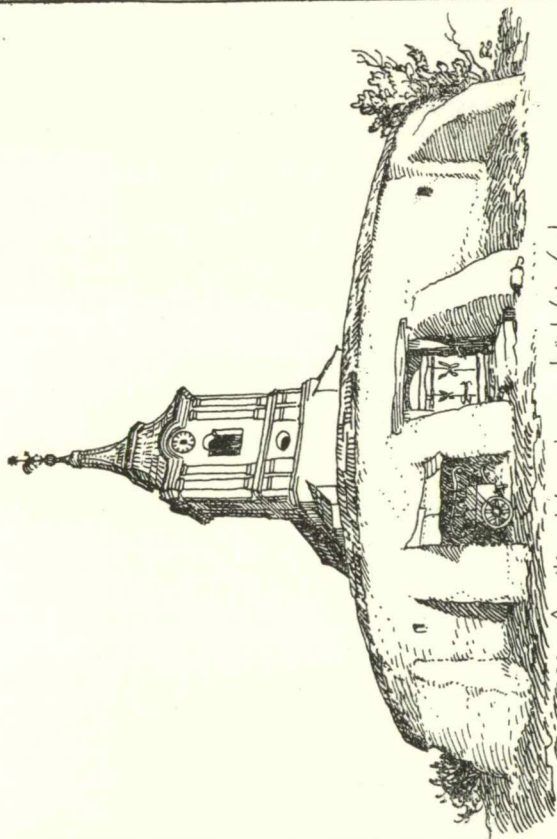
A vásáron már hosszú sor, szekér sorakozott, a végét alig lehetett belátni. A káposzta sok volt, több mint más esztendőn, vevő azonban kevés volt és azok is az árat egész alacsonyra szorították le.

Az idő rohamosan eltelt a pizes őszi napon és jobb reménység nélkül oda kellett adni a száz fej káposztát tizenöt koronáért.

Tizenöt korona, ... egy kicsit beleszédült Marcsu, amikor agyán végig száguldott egész nyári fáradozása és jó nagyot káromkodott Mizsu, aki megcsalva érezte magát az egész világ gonoszsága miatt. De mit lehetett tenni, más is úgy adta el, akinek szekere volt és többször bejárhatott a városba, hanem Tomcsó Mizsuék, akik más szekérén kegyelemből jöttek a vásárra, még haza sem vihették, hogy más-kor próbáljanak szerencsét.

Marcsu gondosan bekötözte a pénzt horgolt szélű zsebkendőjébe, aztán övébe dugta rendes szokás szerint és elindult vásárolni. Az első dolog volt, amit venni akart kislányának: egy téli ruhácskára való, ha a magáéről kénytelen le is mondani. Már le is vágatta Hanyicska részére a szép piros flanelt és húzná ki övéből a zsebkendőt, — ha ott lenne még! Útközben, a vásár közt, valaki kirántotta keservesen megszolgált pénzecskéjét. Ráadásul Mizsu lekente még aszszonyának a megérdemelt szokásos két pofont, hogy kimutassa szigorát és szeretetét.

Nagy kendőben állig bebugyolálva ült Marcsu az üres szekéren, sírt, sírt keservesen és a szekér vissza döcögött velük a messzi faluba, a sivár pénztelen tél felé.

Asziliczei templom a körbástyával.

FEHÉR KEZEDDEL SÍMOGASD AZ ARCOM...

Uj mellém Édes, végtelen ég alá,
csillagsátor alá
és fehér kezeddal símogasd
az arcom.
Titkos, szent az Élet...
Örvénylő nagy éjjel mesehangja
ébred
suhogó erdőnek, ezüstös felhőnek
emlékező szívnek.

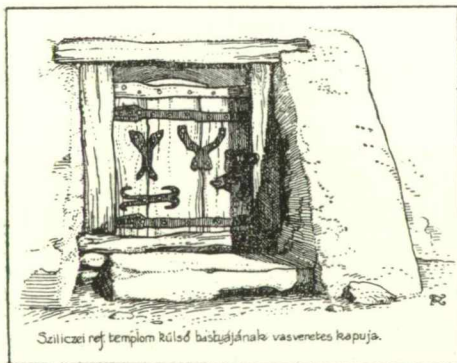
Vándor lábam megtért, kincses iszákomat
szőgre akasztom már;
lábad elé ülök,
szíved alá ülök:
s halkán így dúdolok:
elmúlt már a reggel,
gyermekkorom tája,
sok zizegő fája
arany-zümmögéssel hullatja levelét...

Ifjúságom dala szól utánam messze
hajnali hegyekről,
szökkenő vizekről,
szentpéteri dombról, fehér alpi tájról,
rozsnyói erdőkből
s édes üzenetet, csillagos követet
küld férfi nyomomba.

Megölellek Édes,
ketten hallgatjuk már
szívek, harcok, tájak
szépségtől illatos,
könnyektől harmatos
eperízű dalát...

Kapuzárd vashapós díszítése. (Szilicze, 1637.)

Sziliczei ref. templom külső bástyájának vasveretes kapuja.

JÓSKA ÁLMA.

Koller mester, miközben egy kétestisztaságú kendőt gyömszölt a vendég nyakába, kurtán hátraszólt az üzlet homályos hátuljába:

— Jóska vizet! ...

A vendég ezalatt könnyű sóhajjal dőlt hátra székében s pillantása unottan állapotodott meg a tükör fölött lógó fakó színnyomaton, amely Zrinyi utolsó kirohanását ábrázolta s amely — a szakma hazafias érzelmeinek bizonyosságai — minden külvárosi borbélyteremben megtalálható a szabadságharc vértanuival, esetleg Petőfi halálával egyetemben..

A vendég unott pillantása a füstös képről a lég/pettyes tükörré téved. Figyelmesen megnézi negyednapos szakál'af benőtt ábrázatát s elégedetlenül konstatálja, hogy az orra alatti bibircsók, amely múltkor még alig látszott, aggasztóan megnőtt. S mikor bosszankodva elfordul a tükörtől, két sovány, maszatos gyerekkezet lát, amely a magas széktámla mögül reszketve nyújtja a kis bádogtálat a mogorva mester felé.

Következik a szappanozás: a vendég visszafordul, de a tükörben már csak annyit lát, hogy a mester sörtől puffadt ábrázatán harag villan át, valami érthetetlen, de annál kifejezőbb mormogás kíséretében. Ha a vendéget történetesen nem a mester, hanem valamelyik segéd — Szpevák úr vagy a Lajos — borotválja, a dühös szemvillanást fojtott fenyegetés kíséri:

— No, várj! ...

Ez annyit jelent, hogy Jóska nem volt elég gyors vagy kilötytentyette a vizet és nyakleves vár rá.

„Nem is árt az ilyen kölyöknek” — gondolta a vendég, akít alapjában a bibircsók bosszantott. De a következő pillanatban már megfélemedkezik Jóskáról: egész figyelmét a borotválkozás nagyfentosságú művelete foglalja le. Aggodalmasan bandzsít az orra alá, a nagy vörös kézre, amelynek két nedves ujja simárahúzza arcbőrét s lélekzetfojtva hallgatja, amint a rosszulcent borotva sercegve kaparja ábrázatáról a szappanhabbal együtt a kefémodra meredő szakállat.

Valamelyik piszkos, sötét mellékutcában volt ez a borbély műterem. Vendégei a nem túlságosan fényes emberek közül kerültek ki. Többnyire munkások, kocsisok és olcsó eleganciával öltözött, piszkos, de kifényesített körmű, gyanús nap-

lopók voltak a törzsvendégek. A külvárosi sikátor tele volt rossz hírű lebújokkal, zenés kávéházakkal és kocsmákkal, ahonnan sokszor hajnalig kihallatszott a villanyzongora recsegése és a hegedűk éles sikoltozásától kísért rekedt kúrjongatás.

Második esztendeje, hogy Jóska, az a szeplős, vézna fiúcska ebben a külvárosi műteremben inaskodik. Keserves életében az egyetlen vigasztaló, hogy ő maga se tudja, menyire szármalmas sors az övé.

Apját soha nem ismerte, mindössze valami homályos képet őrzött róla s anyja elbeszéléséből annyit tud, hogy elment a nagy háborúba s Jóska még karonülő gyerek volt, amikor elesett valami kimondhatatlan nevű galíciai faluban. Az anyja akkor, — mit is tehetett volna egyebet, — szakácsnénak ment valami vidéki urasághoz. Így került a kis Jóska kosztba a részeges Rehák nénihez. Rehák néni szerette Jóska-t a maga módja szerint. Sokszor még a pálinkájából is adott neki. S ha ráért, vigyázott is a gyerekekre. Ha meg mosni ment, szépen bezárta... Jóska mégis felnőtt, mint árnyékos ablakban a csenevész muskátli. Pár esztendeig iskolába is járt, hanem aztán az anyja ideadta Koller mesterhez, Zsiga mellé.

Zsiga, a másik inas három évvel idősebb volt Jóskánál és már fiatalembernek tartotta magát. Nagy piros pettyes nyakendőt hordott és gyakran emlegette, hogy jövő ilyenkorra már segéd lesz. Ha délutánonként, mikor Koller mester a közeli kávémérésben alsózott, betévedt valami idegen vendég, akiből a segédek nem nézték ki a borraivalót, Zsigára bízták a vendéget. A két segéd titokban nagyokat kacagott Zsigán, aki ágaskodva csattogtatta az ollót az áldozat feje körül. Persze Zsiga remeklése legtöbbször gyászosan sikerült s az elcsúfított vendég jókora patáliát csapott. Ilyenkor Szpevák úr szigorú arcot vágott s ő is leteremtette Zsigát, persze csak színleg, hogy a méltatlankodó „pasast” megbéktse. De — hála a vendégek nemtörődömségének — ilyesmi csak ritkán esett meg s így Zsiga kedvére fontoskodhattott s utánozhatta a segéd urakat.

Zsiga például már nyíltan cigarettázott s miközben nagyokat köpött, felnőttektől eltanult beszédét durva káromkodásokkal fűszerezte — a tekintély kedvéért. Mindezen felül javíthatatlan hazudozó volt. Hétfőn például rendszerint azal dicsekedett Jóskának, hogy vasárnap este csunyán berugott. Jóska ugyan egy árva szót sem hitt el neki, hanem azért titokban írgyelte őt.

Hétköznapokon, amikor órákig nem mutatkozott vendég, az örökké álmos Szpevák úr a bolt sötét hátuljában levő

kopott diványon szundikált, míg Lajos, a másik segéd az ablak mellé állva, detektívregényeket olvasott. Ilyenkor a két inas, a műhelyt összetakarítva, az üzletajtóból nézte a kis utcácska életét...

Volt Juskának egy titkos vágya, amelyet maga se ismert pontosan... Úgy élt benne, mint valami zavaros álom vagy mint egy tárgyaltalan ábránd. Szeretett volna valahova elmenni... Minél messzebb... Megszabadulni a piszkos műhelytől, a segédek és a mester szitkaitól és Zsiga fölényeskedő gúnyolódásától... De hogy hol lehet ilyen hely, ő maga tudta legkevésbé megmondani...

Egyetlen szerencséje volt: ő maga se tudta, hogy milyen az ő élete. Jó-e vagy rossz? Mulatságos-e vagy unalmas? Csak annyit érzett homályosan, hogy nagyon szeretne valahova elmenni... Minél messzebb, annál jobb.

Egyhangú életének egyetlen eseménye volt, ha meglátogatta az anyja. De ez se jelentett szabadulást! Ilyenkor Jóska szótlanul ült a műhely hátuljában, anyja mellett s egykedvűen majszolta az ajándék-süteményt. Nem panaszkodott, hogy verik, hogy durván bánnak vele, hogy keveset kap enni, csak egyre azon rimázkodott az anyjának, hogy vigye el innen valahová. De mikor az anyja menni készült, valahogy magabacsuklott és búcsúzáskor kényszeredett mosollyal fogadta az anyai csókot és eszébe se jutott megköszönni az ajándékot vagy megkérdezni, hogy mikor jön el megint az anyja.

Múltak a napok és Jóska lassan belefáradt az ismeretlen utáni meddő vágyakozásba. Egyre ritkábban jutott már eszébe, milyen jó lenne valahova messze elmenni.

Ekkortájt történt, hogy egyik reggelen váratlanul beállított az anyja. Sokáig suttogott valamit a mesternek az üzlet sarkában, aztán félrehívta Jóskát és megmondta neki, hogy örüljön, mert magával viszi. Nyaralni... A jó nagyságáék megengedték. Jóska egykedvűen hallgatta anyja beszédét, mert eleinte nem értette, miről van szó. De lassan kiderült az arca s álmos, kifejezésten szemeiben apró fények gyultak és fakó, maszatos arcára ráncokat vont a mosoly.

— Mikor megyünk? — kérdezte, türelmetlenül rángatva anyja ruháját.

Sehogy sem akarta megérteni, hogy az anyja — csupa illendőségből — kénytelen előbb érdeklődni a mester családjá felől. Nem tudta elképzelni, mi az a nyaraló, csak homályosan ébredett benne a sejtélem, hogy éppen ez az, amire ő oly régóta vágyakozik. Örömeiben még Zsigáról is elfelejtkezett. Pedig a nagyobbik inas zsebredugott kézzel állott a kályha mellett s fölényes arccal nézte a boldog iz-

galommal készülődő Jóskát. De a fölényes tekintet sehogy sem sikerült neki: eszébe jutott hogy ő még Jóskánál is árvább. Menhelyen nevelődött s még az anyját se ismerte. S ebben a percben minden gunyos fölénye ellenére is szíves-örömezt elfogadta volna anyjának ezt a kövér, vöröskezü szakácsnét, aki miatt annyiszor kigúnyolta Jóskát.

Végre az utcán voltak! Jóska fojtott izgalommal siettette anyját, nehogy elkéssenek. A pályaudvar zűrzavaros lármájától szinte elkábult s valahányszor a mozdonyok éles sípja belehasított a levegőbe, ijedten összerezsent, mint mikor Koller mester hangját hallotta:

— Jóska, vizet! ...

A siető idegenek, a tolongás, a kiabálás, a vonatok dübörgése szorongó félelemmel és kíváncsisággal töltötte el. S amikor végre elhelyezkedtek egy harmadosztályu kocsiban, Jóska az ablakhoz kuporodott s arcát az üveghez szorítva, tágranyílt szemekkel nézte az indulásra váró félelmetes mozdonyokat.

Jóska a fővárosban született s amit most látott, még hallomásból sem ismerte. Minden annyira újnak és csodálatosnak tűnt, hogy szólni sem tudott... És mennyi, de mennyi nézni-váló akadt!

Zöldelő mezőn kanyargott velük a vonat. Az ablakból messze ellátni... És messziről a hatalmas fák apró fűszálakhoz hasonlítanak. A feltűnő patakok a napsütésben úgy csillogtak, akár Koller mester borotvája. De legcsodálatosabb volt az ég: eddig a keskeny városi utcák irdatlan házai közt csak apró darabkákat látott belőle, most pedig ragyogó kék végtelen hajlik a hullámozó búzamezőkre és a távolból feltűnedező, gyufaskatulányi házakra. És akármerre nézett az ember, mindenünnen ugyanaz a gyönyörű kép látszott.

Jóska mindenről elfeledkezve szaladt egyik ablaktól a másikhoz s elbámészkodva, teketória nélkül támaszkodott az ismeretlen utasok térdére. Egy nagybajuszú, mogorva férfi, aki egész uton fel se pillantott az újságjából, barátságtalanul odébb tolta az alkalmatlankodó gyereket. Jóska anyja zavartan mentegetőzött:

— Először ül vonaton, szegényke... Nem győz eleget nézelődni.

A mogorva férfi nem felelt, csak tovább lapozott az újságban. Pedig a kövér Mari úgy szerette volna valakinek kiönteni a lelkét. Szerette volna elmondani, hogy apa nélkül, a tulajdon kezemunkájával nevelte fel a fiút... Hogy Jóska már kitöltött két esztendőt s Koller úr megígérte, hogy embert farag a gyerekből... Hogy már alig várja azt az időt, mert ő gyámoltalan özvegy, akinek minden reménysége a

fiában van... De nem akadt senki, aki meghallgatta volna s mindezt csak magában gondolta végig és befejezésül elérzékenyedve felsóhajtott

Jóska bizony egészen megfélemedezett az anyjáról s egy pillanatra se mozdult volna az ablak mellől. Még enni se akart; nehogy elmulasszon valamit a csodálatos látnivalók-ból. Maszatos szájszögletéből eltűnt a két keskeny ránc és sápadt, öreges arcát gyerekesen derültté simította az öröm izgalma. Nem bánta volna, ha soha nem ér véget ez a gyönyörű utazás...

De végre is megérkeztek.

Jóskát az első napon valami gyámoltalan félelem tartotta fogva. Talán a vad szigetlakó érezhet ehhez hasonlót, mikor először lát világvárost.

Az első napokban nem mozdult az anyja mellől. Reggeltől estig a konyha körül bámészkodott. De nem unatkozott: szinte fuldokolva habzsolta a legjelentéktelenebb látnivalókat, amik az ő szemében megfújhatetlen csodaszámba mentek.

Lassanként azonban mégis nekibátorodott. Bemérészkedett a kertbe. Elfogódva lépdelt a patak felé vezető virágos utacskán végig. Meg-megállt s riadtan hallgatózott: talán valami dongó repült el mellette... Körülmélt s dobogó szívvel, mintha valami szörnyűséget követne el, letépett egy-egy virágot, vagy ágat. Aztán remegve hajolt a patak fölé és ámulva nézte a víz fenekén csillogó színes kavicsokat és a patak tükrén remegő bárányszerű felhőket, amelyek olyan fehérek voltak, akár a szappanhab. Lassan leereszkedett a fűre, hanyattfeküdt és mikor érezte a selymes fűszálak csiklandozását, hangosan felkacagott. De rögtön utána ijedten elhallgatott...

Az erdők örökös zúgása, a sűrű bokrok közt meg-megvillanó fények, a levélzörrenés és a süppedő avar édeskés szaga szorongó félelemmel töltötte el, de a láthatatlan madarak énekét naphosszat elhallgatta volna.

Pár nap múlva elmúlt a szorongó nyugtalanság, csak a boldog csodálkozás maradt meg. Mikor harmadnap a nagyságos úr az udvaron keresztül menet meglátta őt, barackot nyomott a fejére és barátságosan megkérdezte, hol jobb, Pesten-e vagy itt. Jóska zavart mosollyal nézett maga elé s csak anyja hosszús unszolására mondta alig hallhatóan:

— Itt...

Jóska boldogsága azonban akkor lett teljes, mikor megismerkedett a vasuti őr fiával, Bandival. Ennek egész öltözképe egy madzaggal derekára kötött nadrág és egy tépettkarimájú lyukas posztókalap volt, amely rendeltetésére nézve a

lepkefogót helyettesítette, de alkalomadtán, ha megszomjazott az ember, nagyszerűen lehetett inni is belőle.

Bandi pirosra égett, gömbölyű arcából két pajkos fekete szem kacagott elő és kócszínű haja csapzott csimbókban ágaskodott a fejebúbján... Éppen a kis híd mellett horgászott, mikor Jóska megpillantotta s rövid készülődés után szóba elegyedett vele. Öt perc múlva az egyik halászó-vessző már Jóska kezében volt...

Horgászás után közösen megfürödtek s azonmód csuromvizesen örökbarátságot fogadtak egymásrak.

Jóska előbb a lábujját is alig merte a patakba mártani, hanem aztán nekibátorodott, hasrafeküdt a térdigérő vízben s rugdalt, csapkodott, prüszkölt, amint Banditól látta s közben komolyan hitte, hogy ő is úszik. Alig akart kijönni a vízből, pedig már delet harangoztak s a szája széle kék volt s úgy didergett, hogy beszéd közben minduntalan a nyelvébe harapott.

Másnap Bandi elvezette a „boszorkányházhoz”, a falu végére. Átkutatták a rombadőlt viskót, felkapaszkodtak a gyommal benőtt szalmatetőre, bekukucskáltak a bedőlt pinceablakon. Nagyokat rikkantva kergetőztek, riadtan figyelték a tompa visszhangot és dobogó szívvel várták, mikor ugrik elő valamelyik homályos sarokból a szakállas rabló...

Egy hét múlva Jóska már úgy járt-kelt a határban, mintha itt született volna. Eszébe se jutott előbbi élete: a műhely, a kis bádogtál és Zsiga... Igaz, egyszer álmodott valamit Koller úrról, de reggelre azt is elfelejtette.

— Egészen kigömbölyödött ez a gyerek, Mari lelkem, — mondta a szép szőke nagysága és puha kezével megsímogatta Jóska borzas fejét.

— Hát, kezit csókolom, a rendes koszt... — sóhajtott fel az anyja s elérzékenyülten törülte végig a konyhatűztől kipirult arcát.

Mari szentül hitte, hogy Jóska az anyai főztön hízik, pedig a gyerek keveset evett. Nem mintha az étvágyában lett volna hiba, egyszerűen nem maradt ideje az evésre, rengeteg dolga miatt. Hogyisne! Igazán nem csekélység: napjában legalább négyszer fürdeni, fűzfásipot faragni, madárfészket szedni, kukacokat ásni a horgászáshoz, befutni a félhatárt... S mindezt egy nap!

Jóska, akárcsak Bandi, egész nap mezítláb szaladgált, ami ezerszerre jobb volt, mint a nehéz cipőket vonszolni. Kabátot is csak vasárnaponként húzott, mikor Bandival misére mentek. Milyen jó volt fent a kóruson versenyt énekelni a többiekkel! Hát még harangozni!

Egy hónapig tartott Jóska gyöngyélete.

Augusztus elején Mari levelet kapott Koller úrtól. Éppen tűzhely takarítás volt és Mari azonmód kormosan nekifogott a levélolvasásnak. Türelmetlen kíváncsisággal betűzgette a mester levelét, de egyszerre csak elsírta magát s elérékenyülten dörzsölgette szemeit könyökig kormos kezével. Jóska éppen a konyhaajtó előtt ugrándozott s majd halálra kacagta magát, mikor meglátta anyja maszatos arcát.

Tovább azonban nem érdekelte a dolog. Két lábszárán magáragyúrta a nadrágot s nyerítve, toporzékolva száguldozott az udvaron, eszébe se jutott anyja szomorúságának oka iránt érdeklődni.

Estefelé Jóska a kertajtóban szembetalálkozott a nagyságos úrral, aki vállaracsapva, tréfásan mondta:

— Nem szép tőled, Jóska, hogy itthagysz minket...

Jóska zavartan vigyorgott: látszott, nem érti, miről van szó. A nagyságos úr megmagyarázta:

— Hát nem tudod? Vissza kell menned Pestre... Örülsz?

Jóska gyanakodva nézett a nagyságos úr után, aztán valami hirtelen ébredt szorongással anyjához sietett.

— Édesanyám!...

Az anyja szipogva pillantott ki a köténye mögül.

— Holnap visszaviszlek, fiam...

— Vissza? Hova? — kérdezte a gyerek elcsodálkozva, mert a várost, a műhelyt és Koller mestert már egészen elfelejtette.

Az anyja sehogy sem értette Jóska csodálkozását.

— Hát a műhelybe, Koller úrhoz...

Jóska fejében egyszerre derengeni kezdett... Szája kiszáradt, lélekzete elszorult, mintha sokáig szaladt volna. Bambán meredt az anyjára és akadozva motyogta:

— Holnap?... A műhelybe?... Holnap nem mehetek... Halászni kell. Ki kell próbálni az új horgászó vesszőt...

— Nem lehet, lelkem... Koller úr azt írja, hogy azonnal vigyelek... sürgősen, mert a Lajos megbetegedett. Nem bírják a munkát... Ne ríj, kis bolond, hiszen ha jól viseled magad, esztendőre megint elenged a mester... Csak böcsüld meg magad... Koller úr jószívvel van hozzád...

Jóska most már megértette, miről van szó. Csak az nem fért a fejébe, miért kell neki visszamennie, mikor ő itt százszor szívesebben van. Mert hogy is állunk? Egyrészt itt van a halászó vessző, másrészt Koller mester levele. S Jóska világosan érezte, hogy amily mértékben távolodik az egyik, úgy közeledik a másik. És ekkor valami egészen váratlan és meglepő dolog következett. Valami, amire még Jóska anyja se számított s amit a nagyságos urak félig sajnálkozva, félig értelmetlenül néztek a verandáról.

A gyerek hanyattvágta magát a földön és éktelen ordításba kezdett. Nem iafféle szánalmas, vontatott sírásba, mint a városi gyerekek, hanem vad, paraszti ordításba. S mintha: anyja csitítását nem is hallotta volna, ütött, rúgott, mint az eszeveszett. Csak akkor csendesedett el, mikor belefáradt.

A nagyságos úr éppen a nyakkendőjét kötötte a tükör előtt s mikor végre Jóska elhallgatott, nevetve mondta a feleségének:

— Látod, angyalom, máris megnyugodott. Az ilyen gyerek hamar vigasztalódik.

— De magad is láttad, milyen kétségbeesetten sírt, szegény... Biztosan veri a gazdáját.

— Hát... biztosan nem kényeztetik, hanem... indulhatnánk, mert a vacsora nyolckor kezdődik...

Másnap reggel a nagyságos urék még bizonyára aludtak, mikor Jóskával már messze járt a vonat. Megint zöldelő mezők közt kanyarodott a vonat. Ujra feltűntek a fák s a pírinyó házikók, a zöldelő végtelenség, amelyre ragyogó kék égbolt borult... Mindössze annyi volt a különbség, hogy most a távirópóznák visszafelé futottak a vonat mellett s most Jóska szótlanul gubbasztott a kocsi sarkában. Kezét illedelmesen térdére tette s előrebukott fővel hallgatta anyja vigasztaló szavait. Szemében kialudtak a fények és szája körül újra megjelent a két vékony barázdá.

Megérkeztek...

A műhelytől nem messze Jóska megállt és színtelen hangon súgta az anyjának:

— A halászóvesszőt meg a horgokat otffelejtettem... vigyázzon rá, nehogy elloppja valaki...

— Ne félj, virágom, — szipogta az anyja meghatottan —, vigyázok én mindenre.

És a törzsvendégek másnap már újra hallhatták Koller mester türelmetlen parancsait:

— Jóska, vizet!... Mozogj hát!

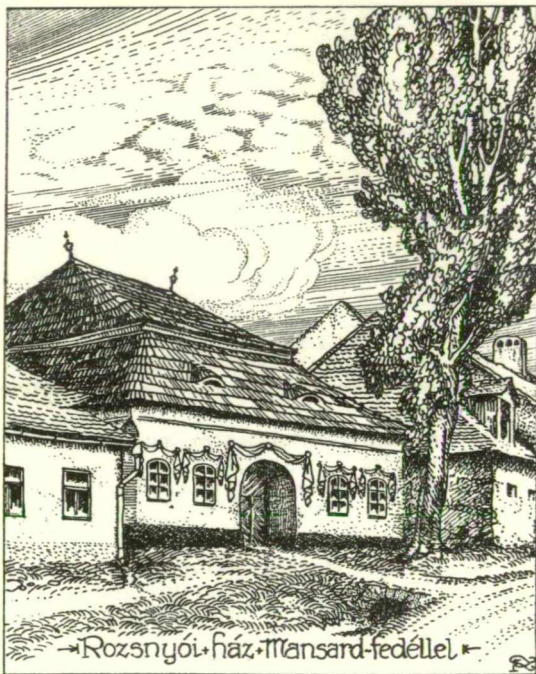
S ha a szórakozott vendég történetesen hátrapillantott, megint láthatta: a két vékony, maszatos kezét, amint a kis bádogtálat félénken nyújtja a szék mögül a mesternek, aki fojtott hangon mordul a kis inasra:

— No, várj csak!

És este, üzletzárás után, mikor az inasok már lefekhettek, Jóska odakuporodott Zsiga ágyára és fénylő szemekkel mesélt arról a nagy boldogságról, amiben neki része volt s ami pár nap múlva olyannak tűnt, mint valami szép álom. De azért mesélt fáradhatatlanul, míg csak el nem aludt. S álmában újra ott volt a kis híd mellett, lubickolt a patakban,

hempergett a harmatos fűvön vagy a düledező házban járt és ijesztő kiáltást hallott... Felriadt: valami garázda részeg megzörgette a redőnyt...

Jóska ilyenkor felült és sokáig nem tudott elaludni...

GYURGYIS NAPTÁRT VÁSÁROL.

Ő maga már meg is feledkezett volna, hanem az asszony eszébe juttatta. — Már a kapun kívül voltak, Gyurgyis kénytelen volt visszatérni. Persze, ha az ember a városba megy, mindent jól az eszében tartson, ne hogy elfelejtsen valamit s hiába tegyen meg akkora utat. — No és a karácsony hogy lenne meg naptár nélkül. Mert úgy van az rendjén, legalább az ünnepek alatt olvassák, mert jó előre tudni: milyen lesz a tavasz, a nyár, megymás, esik-e majd György-napkor, vagy pedig sorba kiszáradnak a kutak.

Gyurgyis tehát visszatért a naptárért.

Tudta, hol keresse, — a könyvessátornak ős idők-től a torony alatt a helye, — odament, kiválasztotta a „mártonit” s megkérdezte, mi az ára.

„Tíz korona”, — hangzott a rövid felelet.

„Eeejnye, — szörnyülködött Gyurgyis, — „és ezt igazán mondja?”

„Olcsóbbat akar? — itt a „hazai” ötért”, — kínálta a vásáros.

„Az már nem, én csak a mártonit veszem”.

„Annak tíz korona az ára, egy fillérrel sem kevesebb.”

„Ó, ej, ezer mennykő! — De tíz korona. — Hitvány papiros és tíz korona! Ki az ördög hallotta? — A gyerekek egy hét alatt szétiszedik és — tíz korona. No, ideadja háromért?”

Úgy látszott a vételből semmi sem lesz, mert a vásáros a naptárt Gyurgyis kezéből szó nélkül a többi közé dobta. — Hanem az idő már délutánra járt, ilyenkor hazafelé menőben gyérülnek a vevők, több kínálkozó ideje van az eladónak.

„Nézze, gazduram, ad tíz tojást s magáé a naptár.

És nyugodt lehet, mert a naptárnak sohasem volt még tíz korona az ára!”

„Tojás, tojás, mindjárt tojást. Nem vagyok én tojás-kereskedő!”

„Persze hogy nem, de van a feleségének; még pedig két korona darabonként. A tojás elfogy; holnap már nyoma sincs, egy év alatt a naptár sokszor kerül kézbe; nem ér ez magának tíz koronát?”

„No, ideadja hátért!” — alkudozik Gyurgyis s megint forgatja a naptárt, hol ide, hol oda; nézi a napkeltét, a képeket s tudja az Isten, hogy még mit, — persze sorba mindent leócsáról.

A vásáros már nem igen hallotta mit beszél; úgy fél-szemmel figyelte, nehogy véletlenül a naptár pénz nélkül gazdát cseréljen, közben másokkal alkudozott s minden elképzelhető módon hangos lármával kínálta az árut.

Gyurgyis állt és várta, ad-e valaki a mártóni naptárért tíz koronát.

És megadták.

Végül rántott egyet a vállán, kihúzott valahonnan egy marék papírpénzt, de még megnézte az évet, nehogy becsapódjon.

„No nem érek rá, vár az asszony, adja kilencért?” — próbálja Gyurgyis az alkut még egyszer.

„Miattam akárkét is, de egy fillérrel sem kevesebb.”

„Ezer ördög! De agyonverem azokat a kölyköket, ha csak hozzányúlnak. Ezt a drágaságot!”

Majd szép lassan leszámolta a tíz papírkoronát, miközben nem vette észre, hogy kettő összeragadt. — A vásáros látta. — Mosolygott a bajusza alatt s nehogy Gyurgyis észbekapjon, gyorsan besöpörte mind a tizenegyet. Kezet nyújtott — amint ez már illik, — szerencsés ünnepeket kívánt — és sietve az asszony után indult.

Egész megfiatalodott, olyan vigan lépdegélt lefelé

az uccán. Boldog megelégedéssel töltötte el a sikerült vétel tudata. A naptárt majd az asszony kosarába, az új csizma szárának valamelyikébe dugja. Mostanáig a kezében vitte, mert a szűr ujjából könnyen kieshetne. Komája kiabált az ucca túlsó feléről, de se látott, se hallott.

Pedig, ha tudta volna, a vásáros milyen hamisan nevetett; ha tudta volna, hogy egy koronát ráfizetett, mérgében bizonyára nagyokat koppanna Gyurgyis csizmapatkója.

Hanem Gyurgyis nem tudta.

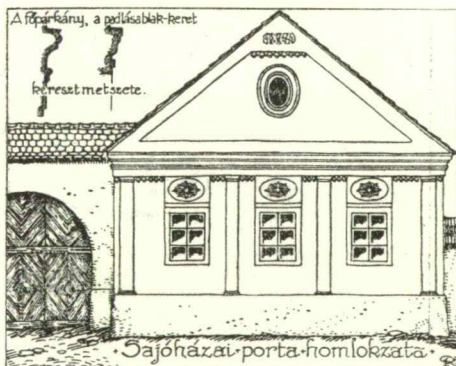
Még oda sem ért a türelmetlenül várakozó asszonyhoz, mikor az már messziről kiabált.

„Hol jársz annyi ideig, egészen átfáztam! Már egy órája várlak.”

„Hogy az ördögbe, ne; mennyit alkudoztam hiába azzal az átkozott csirkefogóval! Nézd csak, ez tíz korona. Képzeld csak, tíz korona! Hát ez nem borzastó! Majd a tudómet beszéltem ki, míg végre ráadásul ezt a kicsit adta.”

És a szűr ujjából kirázta a hazai naptárt.

Fordította: FENYVES MÁRIA

JAROSLAV VRCHLICKÝ:

TÁJKÉP

Hűs legelőre, mit maholnap hó ver,
Előre küldi árnyait október.

A szürke tarlón tüzet gyújt a pásztor
Már reng a homály s reszket esti láztól.

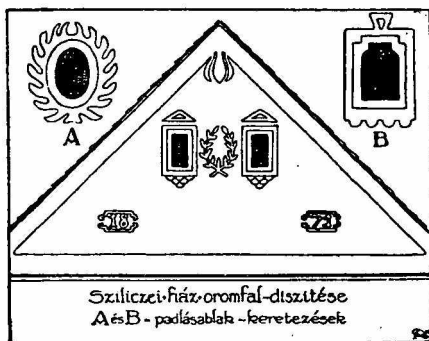
Halk, sárga fényt szítál a hold fehérje
És igyekszik: a tűz színét elérje.

A lángból panaszt, sóhajt lop az alkony
És csodamese ébred pásztorajkon.

És olvad s perreg, mint a gőz az üstből
És csengve meghal. Mint a láng. Elfűstöl.

Forráshoz futni nyájnak kedve támad.
A holdra méléz. Szeme csupa bánat.

SEBESI ERNŐ FORDÍTÁSA

HÁZASSÁGKÖZVETÍTÉS

Hajlott hátú összetöporódott vén anyóka ballagott lassan végig az alvégi soron. Jobb kezében jókora botot markolászott, balján pedig egy ócska födetlen kosár tátogatta mindent befogadó száját. Színehagyott ruhadarab éktelenkedett benne...

Az öreg Dusáné volt ez, akinek talán a jegyzőn kívül senki sem tudta a becsületes nevét. Mindenki Dusánénak hívta. Dusának még a legöregebb emberek is. Parasztasszony volt az istenadta, bár senki sem tudta miből élt valamikor. De hogy ma miből él, azt mindenki tudta. Házalásból. Nincs az a ház a faluban, a környéken, ahol nem ismernék, ahová be ne járna.

Most is ahogy ballag végig az utcán, pislogva tekinget ide-oda, kit talál kint a ház előtt, akivel szóba egyeledhetne. Nem érdekelte őt a világ sora, de más se, csak a fiatal-ság. Legények, leányok. Ez érthető nála, mert hiszen ebből tartja fel magát. Tudniillik örökké a lányos-legényes házakat látogatja sorra, hogy aztán aszerint dolgozzon. Mert dolgozott, Talán sokkal kényesebb föladatokat oldott ő meg, mint akármelyik házasságközvetítő iroda. Például ő hozta össze Burgya Gyurit is Kalász Sárival, ami a falusiak szerint lehetetlennek látszott... Mert Burgya Gyuri csak szolga volt Kalász Sáriéknál, a híres Kalász Andrisnál, akinek ötven holdja van a terebesi határban... Nagy munka volt ez! Akkorában az egész vidék csak erről beszélt, semmi másról, mivel Kalász Andris zsellérgyűlölő hírében állott, vagyis lenézte a szegény embert. De hogy az öreg Dusáné értett ahhoz, miként kell az ilyen kemény diót megtörni!

— Érték én ahho kadves gyerekem! — mondta mosolyogva Dusáné, ha szóbahozták valahol. — Hát ha csak ilyesmi adódna elé, gyűjjenek hozzám!

Ahogy lassan evickél a házak során, valaki megszólítja az egyik ajtóból.

— Hova-hova Dusáné?

Dusáné megáll s a hang irányába néz.

— Csak megyek lelkem... — mondja rendszerint. Mert hová is menne? Hiszen így kerül elő az alkalom leginkább, ha az utcán ballag, mert hozzá nemigen járnak. Senki nem akarja, hogy azt mondják: a Dusánénál járt...

— Gyűjjön csak közelebb Dusáné! — hallatszik az ajtó mögül Dusáné nagy ügyesen belülrre kerül, be egészen a

szobába. Mert itt kell az ilyen dolgokat elintézni, nem az udvaron, vagy az uccán...

Odabe aztán lekerül a kas a balkarjáról, a bot a sarokba támasztódik, maga Dusáné pedig az asztal mellé a padra ül... Módos, jógazda asszony szólította most be Dusánét. Az egész berendezésen meglátszik a jómód. De hisz mindenki tudja, kik azok a Beséék. Bese Simonék, akiknek az a tizenhétesztendős lányuk van, az Irma...

— Hát az Irma aranyoskám hol van? — kérdezi Dusáné. Arra gondolt először is, mert ugyis tudja, hogy arról lesz majd szó...

Nem is kell felelni a kérdésre, mert máris jön be a szép hajdon.

De kár volt néki bejönni. Az anyja mindjárt küldte is kifelé, mert nem neki való amiről majd itt szó lesz. Irma mint szófogadó lány ki is ment.

Hogy aztán maguk maradtak Dusáné csendben halgatta végig Beséné magyarázatását.

— Arról vóna szó, hogy az Irmának szeretnénk megszerezni a Marci Józsi fiát. Tuggya onnan a fölvégbő, az Imrét... Mer ez a jánka egészen bele van habarodva mőtte úgy megtáncotatta a farsangba... De az meg csak idese szagó, nem mondom járnak ide leginyek, hiszen a Juhász gyerek is itt van minden jányos este, de hát az az Irmának nem kő...

— Bajos dolog, nagyon bajos, — mondja Dusáné a fejbúbján vakarászva — de megpróbálkozok vele... Az a Gyurica Mariho jár ugyi?

— Hogy oda, asszonyák...

— Osztt mit köllene vele csinányi? — kérdezte Beséné.

— Több móggya van annak!

— Mégis?

— Ide kő bolondítanyi...

— De hogyan?

— Ára van annak lelkecském! Nagy ára! Mert nem könnyű dolog valakit ide hoznyi, különösen, ha az illető legény még más jány után jár...

— Hát mit lehet akkor tenni? — sóhajtott fel Beséné.

— Hát elő onnan kő eltántorítanyi iteti! — magyarázta Dusáné. — Elő azt kő csinányi, hogy a Mari a Imrével összevessen, csak azután lehet idehozni.

Amikor Dusáné elköszönt, a kas is telekerült ezzel-azzal. Szalonna, liszt, néhány tojás, egy jó karéj kenyér...

— Majd benézek nemsokára! — búcsúzott el Dusáné és ahogy vén csontjai bírták, ballagott hazafelé. Szerencséje volt. Ahogy ment, útja ott vezetett el a Marci Józsiék előtt.

Az Imre gyerek épen ott ácsorgott az uccaajtóban, mintha csak épen Dusánéra várt volna. És rája is várt.

— Aggyisten Dusáné! — köszöntötte messziről a legény.

— Neked is aranyom! Hogy vagyunk Imrécske?

— Meglehetősen. Hát maga? Mibe fáradozik megint?

— Megmondom lelkecském, csak nem itt... — mondta és tekintetét végighordozta a néptelen uccán. — Itt nem mondhatom meg, amit mondani szeretnék...

— Olyan fontos? — évelődött a legény.

— Rólad vagyon a szó lelkem, rólad... Csak gyűj el úgy este, majd ott megmondom...

Ezzel elcsoszogott. Többet nem mondott volna a legénynek, hagy rája a féreg...

És este, amikor besötétedett, a legény csakugyan fölkereste.

— Vártalak lelkecském! — fogadta a legényt megleégedett mosollyal. — Jótetted, hogy elgyütté...

A legény is úgy gondolta. Mert mi tagadás benne, az ő szénája se áll a legjobban a Gyurica lánnyal... Csakhogy ezt Dusáné nem tudta. Egyébként olyan mindegy volt ez most, a fő az, hogy a legény eljött...

— Baj van Dusa néni! — kezdte a legény.

— Majd rendbehozzuk lelkecském... —

— Ott akarom hannyi!

— Kit?

— A Marit...

— No! Nemond! — ijedt fel Dusáné, de hirtelen meg is örült a hallottaknak. Hiszen minden úgy kezdődik, ahogy ő gondolja... — Veszekedtetek?

— Azt is. Meg más is van. Nem kő nekem a Mari már...

— Bíz akkor meg jóteszed, ha ott hagyod... Hanem én mondanék valamit...

— Ugyan?

— Az Irmát. A Bese Irmát. Takaros egy jány az lelkem! — mondta hévvel Dusáné. — Jól járná te avval! Van is neki szépen mindenbő elig...

— Mond valamit! — hagyta rá a legény.

— Oda mennyi el...

— Szívesen látnának? Gondójjá?

— Azt csak bízd te rám! Kicsinyt nehéz dolog lesz, odajár az a Juhász gyerek. Erősen odajár... De kiütyük azé...

Alig egy hét múlva másról se beszéltek a faluba, mint arról, hogy Marci Imre Bese Irmához jár... Mert falun az úgy van, hogy itt mindég erről folyik a pletyka. Mert miről másról is tudna beszélni a falu?

Ment minden mint a karikacsapás, Dusáné meg hordta innen is, onnan is a sok mindent. Tudta a mondókáját.

Úgy őszfelé lehetett az idő, amikor újra ott ballagott az uccán, de most a Gyurica Mari anyja hívta be.

— Maga jár oda a Marciékho — kezdte el a Mari anyja — Dusáné ugyi?

— Mikor, akkor benézek hozzájuk .. — mondta kelletlenül Dusáné.

— Bai van...

— No?! — ijedt fel Dusáné. — Oszti mi?

— A Mari...

— Mi van vele?

— Az a gazember Marci gyerek... Tuggya, hogy idejárt a Marihó, hát eccerre csak elmaradt... Most a Bese jányho jár... Csak legalább az is úgy járna mint a Mari...

— Hogyan??

— Hát nagyon rosszul járt a lányom...

Most már megértette Dusáné, miért ment minden olyan könnyen! De az az ő baja... Mi köze néki ahhoz?

— Azóta idese szagó a gazemberl itt valomit tenni kő... Mert agyoncsapom azt a jányt...

Épen erre a szóra lépett oda a Mari. Arca tele májfoltokkal.

— No nízze csak! — mutatott rá Marira az anyja. — Ha az apja megtuggya, kicsavarja a nyakát!

Mari szemlesütve hallgatta az anyját. Dusánénak innen bizony üres kasszal kellett tovább állni. Mert mit tehet most már?

Egyenesen Beséék felé tartott. Ahogy beért az udvarba, elsőnek Irmával találkozott össze. Akaratlanul is a lány arcára tekintett. De azon nem tudott felfedezni semmi olyat, ami arra vallott volna, hogy itt is bajok volnának. Csak nagy szomorúságot olvasott ki a leány álmodozó szemeiből. Mást semmit.

— Micsinátok galambom? — kérdezte.

— Semmit má... Etetünk...

Előkerült Beséné is valahonnan az istállók tájáról.

— Hozta Isten! — köszöntötte odaérve Dusánét.

— Köszönöm lelkem...

Odabent került csak szó tulajdonképpen arról, amiért Dusáné eljött.

— Hát jár ez az Imre gyerek? — kérdezte Dusáné.

— Mindég itt ül... mondta Beséné elégedetten. — Jár és a télen meg is lesz a lagzi...

— Jó lesz al — hagyta helybe Dusáné is.

Apró szemeivel ideoda pislogott, jelezve, hogy valomit

mondani szeretne, csak nem Irma előtt. Beséné észrevette a jeladást.

— Ereggy el jányom a bótba petriért — mondta Irmának a pad alól fölvéve a petróleumos kannát.

— Mi az amit akar mondan! Dusáné? — kérdezte, hogy maguk maradtak.

— Mondanám is, nem is — kedvetlenedett el Dusáné. Bánta, hogy elkezdte.

— Valamit hallottam ... Hogy a Marci Imre ...

— Mi van vele?

— Vele, semmi, hanem Marival, avval van baj ...

— Gyuricával?

— Avvá ... Aszongyák teribe van ... Az Imrétű.

Erre Beséné sem számított. Azt hitte másvalakiről lesz szó, de hogy az Imre nevét hallotta, egyszerre elkedvetlenedett.

— Most aztán mi lesz? — állt meg benne a gondolat.

— Az má az ő bajuk! — mondta Dusáné sóhajtván. — Hej, hely, ilyen a fiatal!

Erre a szóra kinyílt a szobába vezető ajtó. Az Irma lány törtetett be rajta, erősen maga után csapva az ajtót. Éktelen sírásba kezdett.

— Mi van veled? — riadt fel az anyja.

— Semmi! Semmi! Mindent hallottam! Hogy az Imre, meg a Gyurica jány! ...

Dusáné egyszerre szűknek érezte maga körül a házat. Mennéki szeretett volna. Fölállt és menni készült ...

— Minek hozta ide ítet! Minek hozta ide ítet! — sírt a lány egyre.

Mindaketten érezték, hogy még nagyobb baj is van már ...

— Mé mondod ezt? — kérdezte az anyja.

— Mert én is ... Mert én is ...

Többet nem várt Dusáné. Ahogy lábai, meg öregsége engedték, sietve iszkolt kifelé a szobából. Még annyit hallott belülről, hogy Beséné azt mondta:

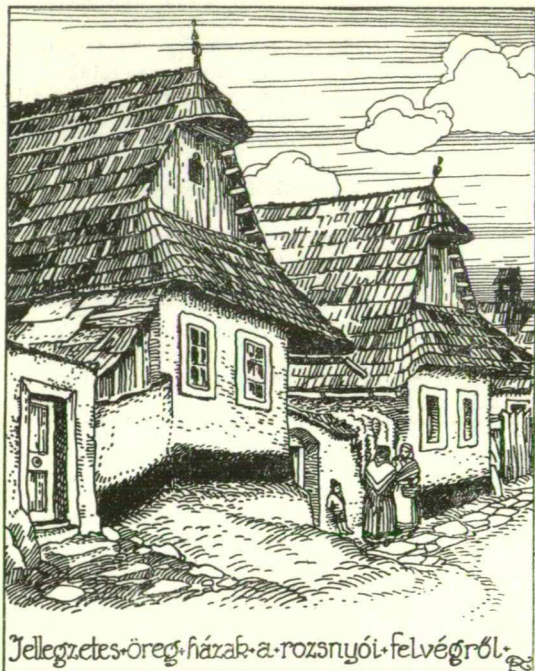
— Ilyen gyalázatot! Ilyen gyalázatot! Idehozta ez a vén szipirtyó és most mi lesz ennek a vége?!

Azon éjjel Dusáné sem tudott aludni. Nem a lelkesmeret furdalta, hanem azon töprengett, mit kellene csinálni? Mert már sok dolgot megért, de még ilyen nem!

— Amelyik jobban fizet, azon segítek — határozta el magában. És másnap reggel elment ide is, oda is, hogy valahogy rendbehozza a dolgot, amit az Imre gyerek elrontott. Természetesen mindakét helyen akarták a segítségét.

— Meglesz lelkem, meglesz! — bízta mindakettőt. De mire a bajok elmúltak itt is, ott is, akkorára Marci Imre a ragyás Kackó Zzuzsinak adta a szépet ...

De ide már Dusánét se hívták. Meg nem is ment volna ...
Minek? Még érdemes valakinek közvetíteni?
Dusáné úgy érezte, hogy nem. Mert ha ma már ilyenek a
fiatalok ...

Jellegzetes öreg házak a rozsnyói felvégről.

ERAZMUS

(Halála négyszázadik évfordulójára.)

I.

Az európai szabad személyiségek sorában külön hely illeti meg Rotterdami Erazmust, a klasszikus kor és művelődés ismerőjét s az európai múlt nyomán az európai jövő úttörő munkását. Az európai művelődés lankadatlan, lázas, hívó munkása Erazmus, ismételjük csak. S mégis négy évszázad sem elegendő arra, hogy személyét, valamint szerepét vitáttalanul ismerhetnénk és elismerhetnénk. Egyesek közösségellenesnek írják, aki gyűlöli a népet, a tömeget, mert szerette a könyveket és a kiválasztott kedvesekkel sajátmagát (H. Leser, Th. Maulthier, St. Zweig). Az egyházas keresztyénség részéről viszont mások abban mondanak rá elmarasztaló ítéletet, hogy az élet kedvelője volt és a tudás érdekelte akkor is hajlíthatatlan módon, amikor a hit harcos korszaka következett. J. Huizinga, ez korunkbeli kitűnő műveltség-történész és műveltség-bölcselő ugyan felismeri Erazmusnak az európai műveltség lényegére s történelmi alakulására gyakorolt jelentős hatását, mégis tagadó szemponttal állapítja meg azt a valóságot, hogy az emberies tudós nem csatlakozott a lutheri keresztyénséghez. A meglevő, Erazmusra vonatkozó, egymásnak ellentmondó személyiségrajzokkal és szerepmegállapítással ellentétben Ottó Kluge ünnepi tanulmánya. Benne arról ír, ahogy a mostani német művelődés ezt politikai értelműen meghatározza mindegy, hogy Erazmus a nemzeti és szociálista gondolat első európai hívője s hirdetője. A vitás vélemények között szinte lehetetlenség tájékozódni, pedig mostan, hogy ünnepi érzések közben hódolunk a négyszáz éve halott humanitásnak, tisztán kell látnunk őt és szerepét.

II.

Erazmus az ismeretlenségből jött, hogy aztán ismert legyen és maradjon. Csak születési évét tudjuk (1466), de a közelebbi időpont, egyúttal születési helye, és szülei felől nincsen semmi biztos értesülésünk sem. Törvénytelen gyerek, ezenkívül: szegény. Az egyházhoz menekült, hogy tehetőségét érvényesíthesse. 1487-ben a steyni ágostonrendi ko-

lostorba lép, a következő évben fogadalmat tesz és 1492-ben felszentelik. Ismeri tudása s tehetsége nagyságát, azért Párisba megy, hogy hittudományi doktorátust szerezzen. A Montaigu-kollégiumban megbetegszik s otthagyja a hittudományi munkát. Nem az egyház tanítója, hanem praeceptor mundi (a világ tanítója) lesz.

Szabad élete házitanítóskodással kezdődik. Bejárja Hollandiát, Angliát, ahol a szellem királyaként bánnak vele, Olaszországot, Németországot, Svájcot. Közben dolgozik s munkája eredménye, hogy 1516-ban a bázeli Frobenius nyomdában görög és latin nyelven megjelenhet az új, javított bibliafordítása. Ezekben az években Erasmus Európaszerte, korlátlan, teljes tekintély, főprotektor, a tudás főpapja. Édesen élvezi munkája eredményeit, mert Erasmus nem vetette meg az élet anyagi örömeit sem, jóllehet a szellem embere. S ezekben az években Európa történelme megváltozik. A tudás kérdései helyett a hit problémái felé fordulnak az emberek szomjas, lételbeli érdeklődéssel. Az emberies tudóst felváltja a reformátor, a tudós csoportok vitatkozása után a fajok, népek életügyei vérrel, vassal kerülnek eldöntésre. Minden összedől, hogy a régi, avult Európa helyén a tűzben, könnyben megtisztult új világ épülhessen. S Erasmus az általános színvallás idején hallgat, majd meg úgy válaszol a felszólításra, hogy választ mindenféleképpen érthetik. Így kerül a hit két frontja közé, így vesztí el tekintélyét, így kerül Lutherrel szemben, aki 1524-ben a szabad akaratról szóló vita kapcsán töri meg Erasmus maradéktelenségét. Bazel városába húzódik vissza Erasmus, ahol nyolc évet tölt s itt hal meg, hetven éves korában 1536 nyarán.

III.

Igen, ez az életvázlata, de milyen a személyisége? Mert a személyiség mindég érdekesebb, mint az élet.

Erasmusról St. Zweig így ír: „Nyugat valamennyi írója közül ő volt az első öntudatos európai, az első harcos békebarát, az ember- és szellemszerető humanista ideál legtisztább védelmezője.”¹⁾ Ismerjük: a mai szellemi baloldal ilyennek látja Erasmust s így nyilatkozhat róla s egykissé sorsát igazolja benne, amikor felsorolja, hogy Erasmus mekkora szenvedéllyel szerette a költészetet, a bölcséletet, a

¹⁾ Triumph und Tragik Erasmus. Wien, 1934. 1—2. old. Magyarul: Rotterdami Erasmus diadala és bukása. Ford.: Horváth Zoltán, Budapest, 1934.

könyveket, a műalkotásokat, a nyelveket, a népeket s az emberiséget és mennyire, de mennyire gyűlölte a hit rajongását. A jobboldali szellemiség értékelése megint más. O. Kluge ennek a szellemiségnek az arcvonaláról nyilatkozik Erasmus személyét, egyúttal szerepét illetően, midőn művelődésfogalmának társadalmi — gyakorlati és egyéni — egyetemes jelleget tulajdonít és a népieshez, valamint a néphez való hajlását állítja. „A nép hatalmi akaratának emberiesítése és nemesítése, Európa egységesítése s békéje valláserkölcsei útján: a célja”, — állítja Erasmusról.²⁾

Most azért mondjuk el Erasmusról, hogy az antik műveltségjavaknak nem volt nagyobb tisztelője s rajongója nála. Mert Erasmus is rajongó, de nem a hit, hanem a tudás fanatikusa. Ezért áll szemben Lutherrel, akinek meggyőződése, hogy Európát az evangélium menti s mentheti csak meg s nem az emberi értelem, ezért hiszi, sokáig, hogy az európai élet alakításában számára szép szerep szabott. Ez azonban nem elégséges, különösen a korforduló XVI. században nem, hogy valaki a történeteket irányítsa. A műveltség munkája sosem annyit jelent, hogy az ember csendes, érzelmektől mentes tudósszobájában, könyvek és pár barát között bíráló, irodalmi munkát kezd, amikor cselekvést, a világtörténelem ütemét kell irányítani. Jóllehet tudta s kifejezte Erasmus, hogy az élet több, mint a vita (*Vita pluris est quam disputatio*), mégis a könyvkultúrát, a keveseket választotta, az élet műveltsége s a tömeg-nép ügye helyett. Igen, baj, végzetesen baj, hogy nem tudott, nem mert csatlakozni sem jobbra, sem balra. Szellemisége ugyanis sokkal közelebb állt az antik műveltséghez, mint a közös élet testvéreitől tanult „új kegyesség”-hez, amelynek cselekvése, hitvallása, vállalása elmaradt Erasmus életéből.

Külömben nem volt vallástalan. Halála: Istenhez menekülés. Rágalom, amit ellenfelei konyhalatinsággal így írnak: „*sine lux, sine crux, sine Deus*” halt meg. Erasmus életében fénylett a klasszikus kultúra s ezért tett mindent. Hitt Krisztusban, amennyire hihet az az ember, akinek életében ősrzés a tudásszenvedély s ajkán Isten nevével fejezte be életét. Abban a korban azonban, amikor a hitért való és hitből történő döntés volt az első s kíváncs, ez kevés, idegen és korszerűtlen gesztus.

Erasmusra ma mégis emlékeznünk kell, amidőn sokan, hivatalosak és hivatlanok utálnak rá. Az európai szellem munkása, aki műveltségünk úttörője. Műveltségünk fogalmától

²⁾ L.: Erasmus. Zum Gedächtnis seines Todestages. Die Erziehung. 11. Jahrg. Heft 9. Juni 1936, 401—412 old.

elválaszthatatlan neve s az ilyen időben illik rá gondolnunk a finom, életet szerető, tudást kedvelő humanista férfire.

IV.

Nem tagadjuk és nem tagadhatjuk meg Erasmus érdemét. Az európai művelődés munkásai s mesterei csatlakoznak hozzá, építik, javítják évszázadokon át kultúránk rendszerét. Az elsők között, az irányítók között, az úttörő Erasmus. Nem, még nem a befejező, csak a kezdő, alaprakó munkás. De számosan jönnek utána, akik ezért a műveltségért fáradnak talán más módon, de ezért a célért.

Gustav Wyneken az új neveléstudomány egyik kiemelkedő képviselője az európaiság jegyeit a következőkben állapítja meg. Az európaisághoz tartozik, hogy felfedezzük s elismerjük a szellemet, bizonyos haladó, állandó mozgékonyság, a tiszta emberiség szempontja s eszméje, az ember szabadsága és öntörvényszerűsége van az európaiság fogalmában.³⁾ Nos, mindez megvan Erasmus munkásságában és személyében. Szerepe: hogy ennek az eszmének, ennek a művelődésnek szegődött önként szolgálatába. S akik utána következtek az időben, továbbfejlesztették tőle eltérő elvek alapján ugyan az európai humanista műveltséget, amelynek úttörője Erasmus. De Erasmus nélkül nem lehet elképzelni Melanchton, Hugo Grotius, Rousseau, Herder, Pestalozzi, az új humanizmus munkáját és az egységes európai műveltséget. Azért ebben az évben rá az európai műveltség munkásai s értékelői, mint az úttörőre gondolnak és velük együtt emlékezünk mi is.

³⁾ L.: Der europäische Geist. Gesammelte Aufsätze. Lauenburg-Elbe, 1922, 20—21. old.

FLÓRIÁN KATALIN:

DÉRYNÉ IFIASSZONY.

Jászberény, 1793. Karácsony éjjele. A hó sűrű pelyhekben hull, a házak ablakai már mind sötétek. Csak a patika ablakai világítanak ki a mezőváros egyetlen hosszú és széles utcájára. Új életet várnak a tehetős patikus családban s az éjjéli misére induló férj utolsó szava: „Aztán fiú legyen!”.

S éjjélre megérkezik a kis jövevény: egy vereshajú, csunya, sápadt kislány. Alig meri megmutatni a tempomból visszatérő apának, akinél a csalódás eleinte nagy haragot vált ki, később azonban megbékél. A vöröshajú kislány a keresetségben Róza nevet kap és Schenbach gyógyszerész egyre több szeretettel foglalkozik a növekvő gyermekkel s nagy tervei vannak tanulmányai tekintetében.

De közbelép a sors. Az apa harminc éves korában tüdővészben meghal s az özvegy magára marad hét gyerekkel. Első házasságából származó öt fia mellé instruktort vesz és külön tanítót kap a koraérett eszes kis Róza. Játszva tanul meg írni, olvasni, számolni.

De rövidesen más szórakozás is kerül: az özvegy hárfakíséret mellett énekelni tanítja kislányát. És Rózsika énekel. Összeviszsa mindent. Az édesanyja által a pesti német színházban hallott operák áriáit, trilláit és szent énekeket, amelyeket az ájtatos házban nem volt szabad elhanyagolni.

Közben anyagi bajok felhői tornyosulnak a támasz nélkül maradt kis család fölé. A patikát el kell adni. Özvegy Schenbachné szűkösen éldegél ezután a kapott pénz kamataiból s csak nehezen tudja meghozni az áldozatot, hogy Rózsikát régi tervéhez híven, Pestre küldje német szóra és kézimunka tanulásra.

Maga viszi fel a kislányt és Rothkrepf belvárosi plébániái kántor családjánál helyezi el.

Új fejezet kezdődik ezzel Schenbach Róza életében.

Pesten 1807 óta a régi országot (mai Károly körút) egyik nagy házának, az u. n. Hacker háznak I. emeleti tánctermeiben kezdetleges színpad áll. Itt játszik a Kolozsvárról feljött magyar színtársulat, amióta különvált a dunaparti Rondellában tanyázó, addig egyedunalkodó német színésztől. És a „Hacker szálá” négygarasos helyén, csaknem hetenként tizenegyesztendős vöröshajú, szeplős kislány szorong. Sápadt kis arcából csak a nagy fekete szeme világít ki és sűt a színpadra. Arra a színpadra, amely valamely csodálatos mágikus erővel vonzza, mióta évekkel ezelőtt először

hallotta kiejteni a jászberényi polgári otthonban a „theátrum” szót.

Szomjas szeme csak úgy issza be a színészek szavait és játékát, és egyre erősebbé válik benne az elhatározás: fel kell jutnia azokra a deszkákra, amelyek azt a csodálatos, színesre festett világot jelentik! — Eleinte titokban ostromolja a közelükben lakó Láng Ádámot, a magyar társulat igazgatóját, egy „gyermekrolle”-ért, amelyet nem egyszer eljátszani látott a Hacker szalában. Türi, hogy elutasítsák, egyszer, kétszer, sokszor. Azután kétségbeesésében mindent elmond kis társnőjének, Rothkrept Fanninak, aki beárulja Rózsikát otthon. S a szállásadó hívására azonnal feljön a kétségbeesett édesanya és szidások pergőtűzében viszi haza a „megtévedt lányt” Jászberénybe.

Egyhangú másfél év következik most, otthon és vidéki rokonoknál, amelyet csak hetekig tartó dacoskodás, éhség-sztrájk és hatalmas anyai pofonok tesznek változatosabbá — mindez persze a sehogyan nem múló ábránd, a színjátszás miatt.

De a sorscsapásoktól sújtott anya végül is enged és a Pestről hívó levélre személyesen viszi el a lányát, ahogy ő mondja — „a mészárszékre”.

Néhány szorgalmas tanulással eltöltött hét után új név jelenik meg a magyar színlapokon, s megkezdí pályafutását az az igénytelen külsejű, vézna kis lány, kiről akkor még nem is sejtették, hogy valamikor meteorként fog ragyogni a magyar színészet egén.

A társaság, amelynél játszik, az u. n. I. I. magyar színtársulat, Magyarul u. i. csak 1792 óta játszanak Pesten. Az első társulat a várossal és a helytartótanáccsal való hosszú hadakozás után négy évig játszott egy fabódében, a hajóhídfőnél. Akkor a mostoha politikai körülmények folytán megszűnt a játék s a társaság feloszlott. Végtelen harcok következnek ismét a politikai hatóságokkal, melybe a megyék sikeresen szólnak bele, úgyhogy 13 év után, 1807-ben újra felcsendül a magyar szó és pedig ezúttal a német társulat színházában, a Dunaparton álló Rondellában. Igaz, hogy csak hetenkint kétszer. 1809-ben aztán önállósítja magát ez a második magyar színtársulat a németektől és a már említett Hacker szalában kezd játszani. Fíatal társaság. A vezetőjük Láng Ádám, mellette említést érdemelnek még Bonke József, a kitűnő tragikus színész, és Murányi Zsigmond, aki 28 eredeti darabbal és több mint 100 fordítással igyekszik műsört teremteni a kezdet nehézségeivel küzdő magyar színészetnek.

Nőkben, főként énekelni tudókban nagy a hiány s az

egész vállalkozás gyermekcipőkben jár még. Természetesen rendszeres színészeti előképzésről szó sem eshetik, aki kintűnő, az természeti adománya által az. Ez a körülmény ugyan végül az összjáték rovására megy, de legalább egyes kiváló tehetségekben nem szűkölködik a társulat. Itt kezdi pályafutását Kántor Gerzson, a híres komikus és Murányiné, a kiváló tragika.

Ez tehát a társulat, amely az 1800-as évek elején missziót teljesít a nemzeti nyelv és józslés érdekében a magyar fővárosban. Abban a fővárosban, amely nem tudta fentartani az első magyar színtársulatot, de 1812-ben fényes palotát emelt a dédelgetett német színészet számára.

Ennél a társulatnál teszi meg első lépéseit Széppataki Róza, mert a német Schenbachot így magyarosítja meg Benke József. Első színpadi debut-je 1810 márciusában van: szoktatól néma szerepet kap a Hamletben. A következő hónapban már játék-szerepe van. Rövidesen játszik azután mindent, sőt még táncol is, mint Colombine, az akkor még erősen divatozó olasz pantomimekben. Igen kellemes hangja pedig már akkor feltűnést kelt a németből fordított daljátékokban (ezek az operák elődei). A megvetett „vöröshajú trücsök”-ből csakhamar a közönség kedvence s a társág lelke lesz.

A színpadon kész színésznő, az életben azonban igazi gyermek. Fogalma nincs róla mi a szerelem. Midőn a társulat másodszerelmese, Déry István, forgolódni kezd körülötte, csak bosszúságot és ellenszenvet érez. Hogy aztán, nem hallgatva erre a belső intésre, három év múlva mégis a felesége lesz, annak a körülmények szerencsétlen összejátszása az oka. Minden Déry mellett s a kétségbeesetten tiltakozó fiatal lány ellen van. A házasság tehát 1813-ban megtörténik, de kezdetétől fogva szerencsétlen. Déry hirtelen haragú, rossz természetű, erőszakos ember, aki féltékenységgel és hangos jeleneteivel a szó szoros értelmében beteggé teszi a feleségét. Emellett a maga módján szereti azt az asszonyt, akiért évekig harcolt és csak hosszú idő után egyezik bele a különélésbe. Otthagyja a színészetet és felügyelő gazdatiszt lesz a muhi pusztán.

Egyelőre azonban még csak Pesten vagyunk, ahol a fiatal Déryné a házassága után még 1815-ig játszik. De most már a Rondellában, amelyet a magyar társulat örökölt az új épületbe költözködött németektől. Midőn azonban a Verschönerungs-Kommission halálra ítéli a Dunapartot elcsúfító kopott kerek épületet, a hontalan magyar színészet kénytelen vándorbotot venni a kezébe, mert Magyarország fővárosában nem akad számára hely, ahol meghúzhatná magát.

Útravalóul megkapják Kulcsár István színházi intendánsnak azt a búcsúmondatát, amely — függetlenül az idő múlásától — olyan híven példázza a magyar színészet célját és elhivatottságát: „Menjenek mindenfelé és hirdessék a magyar nyelv szükségességét, miként hajdan az apostolok hirdették az egy igaz hitet!” —

És ők mennek. Mennek Miskolcra és játszanak először egy rozoga, deszkából való kocsiszínbén, majd az u. n. „csizmadiaszín”-ben, egy csunya és vakolatlan téglapépületben. A deszkaketreccen kegyetlenül átsüvölt a hideg szél, a csizmadiaszín barátságtalan hidegében bundákba burkolva ül a publikum, de azért elmegy és ott van. Ott van az egész város, úgy a polgárság, mint a nemesség. És az apostolok hirdetik az ígét... Játsszanak szomorújátékokat és drámákat. Operákat csak ritkán, mert ujak nem voltak, a régieket pedig lassanként betéve tudja a szorgalmas színházlátogató közönség. De mivel igen szeretik a dalt, hát Déryné a legtöbb darabot kis dalokkal rakja teli és saját lantkíséréte mellett énekl: „Cserebogár, sárga cserebogár.” A közönség pedig nem fér be a kocsiszínbé és az után állva élvez és tombol.

Mikor azután áthurcolkodtak a csizmadiaszínbé, ott mávalamivel nagyobb szerű darabokat is adhattak. Öltöző szoba ugyan itt ép úgy nem volt, mint a kocsiszínbén, Déryné például csak egy spanyolfal választotta el a színpalaktól. Emögött öltözött, az énekes egyvelegeknél olykor nyolcszor-tízszer. A huzatos, jéghideg épületben meghűl, de betegesen is egyre játszik, öltözik és énekel, mert a közönségnek csak ő kell.

Közben Kulcsár István Pestről küldött levelében új, magas sztos missziót tűz ki a társaságnak. Menjenek és hirdessék tovább a magyar ígét egy városban, amelynek polgársága és hangadó főnemessége s ennek következtében egész színeze és kultúrája német.

Ez a város volt Kassa. Kassa, Kazinczy városa, ahol 1816-ban Déryné Naplójának tanúsága szerint egyetlen magyar szót nem lehetett az utcán hallani. Négyszer jön Murányi Zsigmond társaságával Kassára az 1815—1819 terjedő időben, hogy magyar szót és magyar levegőt hozzon magával és megösmertesse a kassaiakkal a magyar drámai literatúrát: Dugonics Báthory Máriáját és Arany pereceit és Kisfaludy darabjait az Ilkát és Stibor vajdát, a Kérőket és Tatárok Magyarországon c. darabját. Szóval, hogy viszszahódítsa a magyar kultúra számára ezt a régi kuruc várost.

Először 1816 május 15.-én hangzik el magyar szó a kassai

szép német színházban. Abaúj vármegye éppen közgyűlését tartja, egybegyűlt az egész vidék és az érdeklődés oly nagy volt, hogy a „Hazai és Külföldi tudósítások” című lap egykorú levelezője szerint: „május 19-én, vasárnap a sokaság a theátromba be nem férhete.”

Ez volt a kezdet s ennek megfelelő a folytatás. A kassaiak megszeretik a magyar színészetet. A polgárok fogadkoznak, hogy ők nyelvük ellenére is szívvel-lélekkel magyarok s nagyban fogják pártolni a magyar színészetet. S szavukat megtartják már az első évben is, mert 9 hét alatt a színészek háromszorosan kapják ki havi fizetésüket. Mikor elmennek, meg kell ígérniök, hogy jövő évben ismét visszatérnek.

Dérynének nagy kedve is van hozzá, de új tagokat s főképp új operákat szorgalmaz a vezetőségénél. Hozattak tehát új operákat, azokat kezdték magyarra fordítani. Egy miskolci szabóban meglik a hiányzó tenoristát, s egészen váratlanul felbukkan ismét a társulatnál a bariton hangú Déry is. S ha hagytak is ezek a sok nehézséggel küzdő operai előadások kívánni valót hátra, Déryné kárpótlást nyújtott mindenért. Az ő egyéniségének varázsa éltette a társulatot.

Kassának négy egymást követő évben (1816, 1817, 1818 és 1819) jut osztályrészül az, hogy a nyári évad alatt egy-két hónapig élvezhesse ennek a csodálatos asszonynak egyre fejlődő énekét és játékát.

Utána tíz évig hallgat a magyar szó Kassán és csak német hangzik a színház deszkáiról.

Déryné a miskolci társulattól Kilenyi Dávidhoz szerződik havi 100 forintért az eddigi 60 helyett.

A társulat első állomáshelye Szombathely, majd Komárom, ahol a telet töltik. Tavasszal pedig elmennek Pozsonyba. Itt a magyarul alig értő közönségnek többnyire operákat adnak.

A vándorlás évei következnek ezután előbb Kilenyivel, majd a székesfehérvári társulattal, egész 1823-ig. Akkor hosszas habozás után elfogadja a kolozsvári mágánások hívását, akik az 1821-ben felépült új színház kormányzását átvéve elhatározták, hogy németeknek azt többé nem adják ki, ellenben operák előadásával akarják fellendíteni a magyar színészetet. S ehhez kell nekik Déryné, aki 1823-tól 1827-ig marad Kolozsvárott. Ekkor áll művészete delelőjén, egész Erdély koronázatlan királynője, jutalomjátékai vers- és koszorúeső közepette folynak le. De bármennyire kitűnő is a társulat, amelyet a mágánások is erősen felkarolnak, kincses Kolozsvárnak nem volt elég pénze ahhoz, hogy azt továbbra is eltartsa. A folytonos pénzzavarokkal küzdő színészek elhatározzák, hogy visszaköltöznek Magyar-

országba. A télen át Pesten próbálkoznak meg azzal a módszerrel, hogy a magyar közönséget egészen új operákkal elhódítsák a német színházról (ekkor adják pl. Pesten először a Szevillai borbélyt). De csak hetente kétszer játszhatnak s a jövedelem harmada még akkor is a németeké, a színház használatáért. Ilyen körülmények között könnyen érthető, hogy tél végével Déryné ékszerai a zálogházba vándoroltak s a színészek éheznek.

A tavasz beálltával Kassára megy a társaság.

Rendkívüli színpártolása által ez a város lesz a magyar színészet iskolája. S ez nem a véletlen játéka, hanem egy áldozatkész fenkölt gondolkozású hazafi öntudatos munkájának eredménye. Ez az ember volt br. Berzeviczy Vince.

Ilyen támogatója a magyar színészetnek kevés akadt abban az időben, midőn a magyar mágánások a német Thália szolgálatába szegődtek.

1829-ben kezdi meg működését, mint a színi választmány igazgatója, olyan áldozatkész bőkezűséggel, hogy mindjárt az első évben 5000 forintot fizet rá az igazgatásra. Tette ezt pedig azért, mert az volt a célja, hogy „miután 42 évi sóhajlás dacára még nincsen Pestnek állandó magyar színész társasága, lassan lassan olyan színészi generációt neveljen fel, amelyet aztán át lehessen plántálni Pestre.”

Míg tehát a nemzet közönyösen nézte a magyar színészet ügyét, azalatt Kazinczy városában akadt egy olyan lelkes mágán, aki anyagi áldozat árán is arra gondolt, hogy színészeket neveljen a főváros számára.

Csupa energia és terv. Kiadja az első színházi lapot, a Játékszíni tudósításokat. Szavalási, éneklési és tánciskolát akar a nyári szünetben tartani a színészekkel, a szokásos vidéki kóborlások helyett.

Mikor betegsége miatt lemond, örökébe gr. Csáky Tivadar lép és igyekszik az ő áldásos tevékenységét folytatni.

S a színészek szeretik Kassát, ahol a magas körök is ropant odaadással pártolják őket s közönség csak úgy tódul a színházba. Milyen volt már most a társulat, amelyet ennyire kedveltek, s amelyeknek a „Kassai színjátszó és dal-színész társaság” nevet adományozták? A legjobb, amely akkor a két országban létezett. Itt van Egressy Gábor, Megyeri, Szerdahelyi, Udvarhelyi, — csupa ösmert név. A nők közül Pálné, Szentpéterné (mindkettő később a Nemzeti Színházhoz került), Kántorné és itt van Déryné.

Az egész város kedvence, de különösen bejáratos a főrangú családokhoz. Rendkívül kedvelik Semsey Lajosné

szül. Andrássy grófné, gróf Szirmayné és még igen sokan. Állandóan teákra, estélyekre hivatalos, a grófnők, bárónők saját fogatukat küldik érte. A férfiak verseket írnak az istenített színésznőhöz, aki pedig egyáltalán nem szép — s az összes akkori ujságok annak az asszonynak a sikereit zengetik, akit a Wiener Blatt kritikusa még évekkor ezelőtt „ungarische Catalani”-nak nevezett el s így ír róla: „Das ist ein Wunder, wie diese Frau beide Stimmen in ihrer Gewalt hat: hohe Sopran und alt-Stimme.”

S a megye tudatában is van társulata kiválóságának és szeretné azt állandósítani. Ez azonban nem sikerül neki, részben pénzügyi okoknál fogva, részben a társulatnál beállott szakadás folytán.

Ugyanis 1833-ban, a nyári szünet után, csak a társulat egyik fele jött vissza Dérynével, a másik az üresen álló budai német színházban (a Várszínházban) kezdi meg előadásait. Abauj megye eleinte tiltakozik, de aztán megbékéli a pestmegyei alispán levele, amelyben kéri a megyét, hogy ne követelje vissza a Kassára kötelezett tagokat, mert „azok az ország fővárosában a nemzetnek dízére szolgálnak.”

Ezzel valóra vált br. Berzeviczy álma és Kassa még hosszú ideig iskolája marad a magyar színészetnek. Színtársulatából rekrutálta legjobb híveit a budai színpad és később a Nemzeti Színház. Innen kerülnek oda Egressy Gábor, a Lendvai pár, Szentpétery, Szerdahelyi Fáncsi.

De az első szerepet az országban, amelyet Kassa 1833-ig játszott, átveszi tőle a budai színészet.

*

A Kassán töltött tizenegy év a legnyugodtabb szaka Déryné életének. Pedig nyaranként ugyancsak vándorol: Debrecen, Eperjes, Ungvár, Beregszász, Mára-marossziget, Ránkfűred, Arad, Bártfa, Temesvár, Nagybecskerek, Kolozsvár és Balassagyarmat az állomásai a nyári évadoknak.

Bártfán 1831 nyarán a nagy kolera idejében fordul meg Déryné, Eperjesen pedig 1830 május végétől június elejéig töltöttek egy kevés időt mielőtt Ránkra mentek volna. Pontos nyomát találjuk a kirándulásnak Naplójában: „Óh, az egy kellemes, regényes táj! Meglepett engem az ő kellemeivel, mintha csak szeretők számára teremtetten volna az Isten. — Ott mulattunk (értsd: tartózkodtunk) Eperjesen rövid ideig, bánatomra, mert igen szerettem volna tovább maradni, de a társaságnak még többfelé kellett mennie.”

Az egymást követő nyarak tehát ugyancsak messzire sodorják Déryné, de hányt-vetett, örökös vándorlásokkal tar-

kített életében mégis nagy nyugalmat jelent ez az egy helyen eltöltött tizenegy év.

Ebben a városban kezdődik azonban pályájának hanyatló kora is. Amikor Fáy András az 1837 aug. 22-én végre megnyílt Nemzeti Színházhoz szerződött, 100 p. frt. havi fizetéssel, akkor csillaga már lehullóban van. Kis termete sem válik előnyére és el is hizott nagyon. Mikor aztán a következő évben a bécsi Schodelnét szerződötték az operához vendégszereplésre, a háttérbe szorult Déryné megváltik a Nemzeti Színházról és visszamegy Kassára.

Kassát 1839 tavaszán hagyja el végleg s Kolozsvárra megy. De ekkor a fiatalság már nem érte rajong, 1842-ben pedig egyáltalán megszűnik a közönség kedvence lenni.

Tíz évet tölt még aztán a színi pályán különböző vidéki társulatoknál, majd 1852-ben 58 éves korában végleg megváltik a színpadtól. Kibékül férjével és tíz évet tölt el vele annak diósgyőri otthonában. Özvegyiségre jutva 68 éves korában, a hugához, a már ugyancsak özvegy Kilényinéhez költözik Miskolcra és ott éli le életének utolsó tíz évét.

Keserves tíz esztendő ez. A babérok és koszorúk között indult út, amelyet dicsőítő versek ritmusa s az ország határain is túlszengő elragadtatás hangos ovációja kísért, a magyar színjátszás legendás nagyasszonyát is elvezette minden idők igazán nagy színésznőinek örök állomáshelyére: az elhagyatott öregségbe s utána, siratlanul és elfelejtve, a szegények temetőjébe.

Teljesen magára marad, mindenki elfelejtette. Súlyosan beteg: vízkórás és köszvény gyötri, a félszemére megvakul. Olyan nyomorban tengődik, hogy Égerváry Ödön, aki egészen véletlenül szerez erről tudomást, 100 frt segélyt eszközöl ki hosszas utánjárással az éhező művésznőnek. S az az asszony, aki kincsekkel fel nem mérhető szolgáltatokat tett a magyar kultúrának, egész életpályáját jellemző szerénységével ezért a 100 frt-ért lekötöztetettnek érzi magát Égerváryval szemben. Hálából megteszi azt, amit megtagadott Vahot Imrének és Kazinczy Gábornak: 1869 nyarán elkezd írni Életrajzát s a munkát jóltevőjének szánja.

Három kötetes Önéletrajza, amelynek kéziratát a pesti Nemzeti Múzeumban őrzik, egy fél évszázad kultúrális és történeti tükre. A magyar múlt mesél az elsárgult lapokról... Magyar városok, magyar színházak és rég kihalt, nagynevű magyar családok múltja...

A sors nem engedte meg Dérynének, hogy amúgy is nagy testi szenvedések között írott önéletrajzát befejezze. 1841-ig jut el az események folyásában, akkor kiesik fáradt kezéből a toll és 1872 szeptember 29-én, 78 éves korában le-

húnyja szemét. Egyszerű tölgyfa koporsóban viszik a szegények temetőjébe, a miskolci „nagyleány sírkert”be, és a hajdan körülrajongott, ünnepelt „első magyar dalénekesnő” szomorú, szegényes temetésén nem hull egy könny.

Sírhát egyszerű fakereszttel jelölték meg. Később megindult egy mozgalom egy felállítandó síremlékre való gyűjtés érdekében, de hosszú félszázad telik még el, amíg hamvainak fehér márványoszlopot emel a nemzeti kegyelet s a miskolci nőegyletek kezdeményezésére, 1923-ban díszes emléktáblával jelölik meg azt a házat, ahol Naplóját írta és élete utolsó éveit töltötte. Ugyanakkor utcát neveznek el róla. S a Déryné utca elején márványtábla hirdeti az utókornak a következő sorokat:

Déryné Széppataki Róza 1793—1872

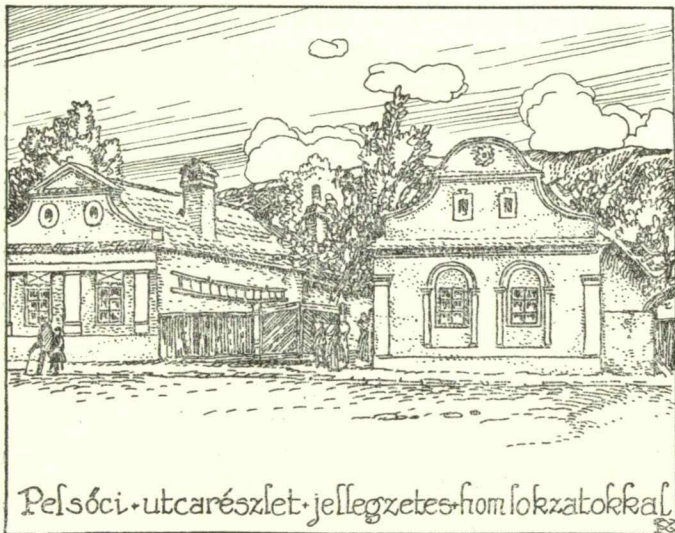
A magyar színesztet örök büszkesége

Emlékíratait Miskolcon írta.

Hamvait a Szent Anna temető,

Hírét az ország kegyelelte őrzi.

De minden márványnál maradandóbb emléket emelt ő saját magának a magyar szó érdekében kifejtett apostoli munkájával.

SHYLOCK.

Ez a legtöbbet vitatott dráma-hős Shakespearenek valóban legélőbb alakja. Nem csak az ősi Velence zsidó kalmárja ez, de a ma bankárja és a holnap üzletembere is. Shakespeare talán egyik művében sem nyúlt olyan mélyen a társadalmi problémákba, mint a Velencei kalmárban, — Shylockon keresztül — egyik ma is legélőbb kérdésünkbe. Mintha csak azt az éket akarta volna felmutatni, ami az akkor is eléggé külön élő két réteg, kereszténység és zsidóság teljes széthasadását okozta. Ez az ék, ami az emberiség testén az egyik, talán soha be nem hegedő nagy sebet hasított, — a pénz. Két ember alakjában két világ áll szemben egymással a Velencei kalmárban: A nemes velencei a kalmárkodó, kereskedelemmel foglalkozó keresztény Antoniő és az ugyancsak kalmár, gazdag zsidó Shylock. Két erő ütközik meg a tekintély és az arany. Meglehet döntésig menne a küzdelem, de beleszól a törvény, a végtelenül rugalmas jog és Shylock kezéből kihull a fegyver. De Antoniőt is úgy megviseli a harc, hogy már nincs ereje győzedelmeskedni.

Állandó vita tárgya az is, hogy Shakespeare miért választotta színhelyül az elvirágzás állapotában lévő Velencét. Legvalószínűbb, hogy kellett neki ez a fényt, pompát és előkelő életet túlzó város, hogy ennek fénye-halványodásával előre mutasson a széthullásig, és azzal világosan felmutathassa nem csak ennek a kornak, de a jövő koroknak a képét is.

Hogyan nőhetett Shylock olyan nagyra, annyi ellenkező érdekű tekintély, hatalom és gazdagság mellett, ha azok valóságos erőt jelentettek volna. Mintahogy Antoniőnak mindene három gályán hanyódott a hullámok kénye kedvére — és ha zátonyra kerülnek maga Antoniő is semmivé zuzódik, — úgy Velencében is minden a sors hullámain hanykolódott már. Antoniő maga mondja:

„Vagyok a nyáj fertőzött ürüje,
Halálra érett: a romlott gyümölcs
Hull legkorábban földre: hagyjatok hát.”

Shakespere is tudja, magunk is látjuk, hogy nem Antoniő az egyetlen érett gyümölcs, csak a többi nem ismeri be s nem látja, hogy elszáradó száraik nem tarthatják őket sokáig.

Amint fejlődik a darab, úgy nő nagyobbra és nagyobbra Shylock, az uzsorás. Uzsorás, — ez a kimondott bűne Shylocknak. Uzsora, mondja felháborodva Antoniő, Shylock azt mondja kamat. Nyilvánvaló másképp látja a pénzt Antoniő s másként Shylock. Ennél élet és a fennmaradás hatalmas fegyvere az arany, s az uralkodás legbiztosabb eszköze, amannál tekintélynövelő dísz és pompa.

Shylock:

„Gyűlölöm, mert keresztény; sokkal inkább,
Mert csöndes bárgyúságból ingyen adja
A pénzt kölcsön és lenyomja véle
A kamatot Velence városában.”

Antoniő véleménye a kamatról:

„Kölcsönt sohasem kértem s adtam úgy,
Hogy kapjak vagy fizessenek érte többet.”

Mikor kölcsönért folyamodik Shylockhoz:

„Ha akarsz adni, ne úgy kölcsönözz
Mint jóbarátnak, (mert mikor szedett
Barátság díjat meddő érc után?)”

Milyen ellentétes világszemléletek? Velencében, Antoniőnak, a kereszténynek még meddő érc az arany, de Shylock már tudja, hogy későbbi világok életének kulcsát tartja a kezében.

Miért használja ki a zsidó az első adódó alkalmat, hogy olyan kegyetlenül nagyot üssön a keresztényen és hogy annak élő húsából ki is akarja vágni az egy font húst, ami neki a papir, a szerződés szerint jár. Az egy font keresztény hús megér neki háromezer aranyat is. Shylocknak ezt a határtalan bosszúvágyát a „szöveg” nem világítja meg kellőképen.

Hogy Shylock magában „ősbosszút” emleget, mert Antoniő gyűlöli az ő szentelt népét és szidja őt:

„— Ép ott, ahol a legtöbb kalmár gyűl össze —
S üzletemet megszolgált kamatom,
S azt mondja: uzsora!”

Ezek a súlyos okok sem magyarázzák meg eléggé, hogy Antoniő életére tör. Antoniő legalább ilyen mértékben gyűlöli őt, anélkül, hogy testileg komolyan bántalmazni is akarná.

Világosan láthatjuk, hogy a zsidókérdés pontosan olyan állapotban megvan már Velencében, mint ma a világ majdnem minden államában. Feloldódna-e Shylock gyűlölete, ha Antonió utálatát felengedne? Nem. Antonió megveti a velencei zsidót, de Shylock is valami kisebbségi örök makacssággal ragaszkodik gyűlöletéhez és érzéseit, gondolatait még a messiás jövő felé is táplálja. S dühe annál inkább fokozódik, minél kilátástalanabb, hogy valaha is fölébe kerülhet ellenfelének, elnyomójának. Barátságot kér, barátságot mutat Antoniónak, mikor kölcsön adja a háromezer aranyat. Pusztán tréfának állítja kikötését: Ha Antonió nem tud majd pénzzel fizetni, fizessen hússal, — melléből közel a szívhez. S míg mosolyog a tréfás ajánlathoz, már latolgatja, hány hajójának kell elsülyedni Antoniónak, hogy az fizetés-képtelen legyen.

Az örök zsidó-keresztény ellentétet szítja Shylock, mikor Bassanió előtt kiönti szívét:

„Vásárlók maguktól, eladok maguknak, beszélgetek magukkal, sétálok magukkal, s ami egyéb csak tetszik, de nem érzem magukkal, nem iszom magukkal, nem imádkozom magukkal.”

Később állandóan remeg, hogy Antonió hajói ne hogy partot érjenek. Már az első „jó” hírre mikor Antonió első hajója elsüllyed, fellángol benne a reménység. — „No vigyázzon a váltójával.”

Kérdik tőle, minek volna neki Antonió húsa?:

„Hát csaléteknek, horgászni véle: ha nem is hízlalnék vele senki és semmimást, hízlalnám vele bosszúmat! Lepiszkozt, elütött egy fél milliótól, kinevetett, na vesztettem, csúfolt, ha nyertem, a nemzetemet megvetette, meghíúsította az üzleteimet, a barátaimat elhídegítette tőlem, az ellenségeimet meg feltűzelte ellenem. S mi okból tette? Zsidó vagyok. Hát nincs a zsidónak szeme? Nincs a zsidónak keze, lába, szerve, érzéke, indulata, szenvedélye? Nem ugyanaz az étel táplálja-e, nem ugyanaz a fegyver sebz-e meg? Nem ugyanazok a nyavalyák támadják-e, nem ugyanazok az orvosságok gyógyítják-e, nem ugyanaz a tél és nyár hoz rá hideget, meleget, mint a keresztényre? Ha megszürtök, talán nem vérzünk? Ha megcsiklandoztok, talán nem nevetünk? Ha megmérgezték, talán meg nem halunk? S ha megbántotok, mégse álljunk bosszút? Ha mindenben hasonlítunk hozzátok, hát

ebben is akarunk! Ha zsidó bánt keresztényt, mi lesz a keresztény alázatból? Bosszú! S ha keresztény bánt zsidót, ennek is keresztény példára, mi legyen a békétűrése? Hát mi? Bosszú! Ti tanítottatok erre a gonoszságra, hát én majd gyakorlom is, és nagyon furcsállanám, ha túl nem tennék mestereimen."

Mennyi tagadhatatlan valóságot hord össze érvnek. Milyen biztos felépítésű a vád. Annyi ereje van a vádaknak, hogy ha csak velük akarná kiharcolni igazát, — talán sikerülne is. De vak dühe és önzése tovább-ragadja. És ezt még csak fokozza leánya és aranyai, drágakövei elvesztése. És nem kevésbé az, hogy leánya, Jessica a keresztény Lorenzóval szökött meg, — s velük az aranyak és drágakövek. De ezt is feleli, és minden apai fájdalma is elmúlik, mikor megtudja, hogy Antonió csődbe ment.

Meg kellene és meg lehetne érteni Shylockot, ha ugyanakkor nem az volna első gondolata, hogyha kihatja Antonió szívét, egyedül marad a velencei piacon és úgy kereskedik, ahogy akar.

Itt válik világossá, hogy Shylocknál legfőbb mozgatóerő a hatalomvágy. Itt van az a vörös fonál, ami végigvonul az egész zsidóság mindenkori törekvésein. Minden harcuk végső jegye ez: Üzlet és hatalom az élet minden területén és minden áron feltörni a csúcsra, s ha lehet egyedül maradni és kegyetlenül uralkodni.

Igaz, hogy minden fajtnak nagyon is emberi tulajdonsága, ismertetője ez. Az eddigi világrendben nagyon is érthető fajta-törekvés. De bármilyen messzire nézünk is vissza, a fajták mindig harcban jutottak uralkodásra, vagy harcban maradtak alul szolgaságba. Alkú nélküli kegyetlen harc folyik itt az emberi élet létezése óta.

De Shylocknál a harc és talán még a gyűlölet sem igazi. Mikor ügyes jogi fogásokkal követelését betarthatatlan feltetelekhez kötik:

„Azért hát készülj; s vágd ki azt a húst.
De vért ne onts; se többet, se keveseb
Ne vágj egy fontnál; ha több, vagy kevesb lesz
Mint épen egy font, ha csak annyival,
Amennyi egy huszad szemernyre,
Vagy annál is kevesbre, vagy lenyomja,
Vagy felbillenti azt a mérleget;
Ha nyelve egy hajszályt félrehajlik:
Meghalsz, s mind elkobozzák birtokod.

Egyszerre alászáll minden gyilkolási vágya. Lefékezi gyűlöletét és békés velencei polgárrá vedlik:

„Adjátok tőkém, aztán hadd megyek.”

Élesre fent kését övébe rejti s a vérengző fenevadból, széreny és sajnálatra méltó öregember lesz. Így válik a tragikus hősnek indult Shylockból vígjátéki figura, — akiben sem elég erő, sem elég lendület nem volt arra, hogy feljuthasson a tragédia magasságába. És talán ép ez az ő külön drámája. Féktelen vágyak, kívánások feszülnek benne, de az első komolyabb akadállynál erőtlennül megtorpan és akkor már nálánál kisebb erővel szemben is fejétvesztve hátrál. És ez nem csak az egyén, de a fajta adottsága is. A zsidóságnak ez az adottsága kisebbségi szellemiségéből, lelkiségéből fakadt, s az idők folyamán kialakult sajátossága. Ez a sajátos zsidó szellemiség, lelkiség szükségszerűen előáll, mert a zsidóságból ősidőktől fogva hiányzott a többi fajtákkal való közösségi életet jelentő készség.

Nyilvánvaló, hogy a más emberfajtáknak és a kereszténységnek is szerepe volt abban, hogy ez a fajta-ellentét mindinkább érzékelhetőbb formát öltött, de ennek oka éppen a zsidóság merev különállása volt. Shylock végzetét is ez a különállás okozza. Maga a velencei doge, a bíróság feje kéri, hogy legyen belátó és fogadja el a háromezer arany helyett a felajánlott hatezret. De ő ragaszkodik írásban kapott jogához, ami szerint — mivel a kölcsönt a kitűzött határidőre nem kapja vissza — joga van kivágni a fél font húst Antonióból. Hiába kéri belátásra; ő megrögzött gyűlöletére hivatkozik. Minden emberi törvénnyel szembehelezkedik. Emberiesség helyett viszonzvádat emel. Olyan bűnököt olvas a velenceiek fejére, melyekben vagyoni helyzeténél fogva ő maga sem lehet büntetlen:

„Miféle ítélettől félhetek,
Ha semmit sem teszek, mi jogtalan?
Vannak vásárlott rabszolgáitok,
Kiket, mint öszvért, szamarat, ebet,
Az alacsony, a rabmunkára fogtok,
Mivel vettétek; Mondhatom-e nektek:
Nosza tegyétek őket szabadokká,
Adjátok őket férjjül lányotoknak!
Mért izzadjanak teher alatt?
Legyen, mint nektek olyan puha ágyuk,
S ép olyan étel csiklandozza: inyjük!
Azt mondanátok: E szolgák miéink!

Ez nékem is a válaszem: A font húst,
Melyet igénylek, vettem drága pénzen,
Az az enyém — azért hát akarom!
Ha nemet mondtok: piha, mily jog ez?
Törvényeteknek nincs ereje akkor.
Végzésre várok: nos hát, meg lesz-e?”

Kegyetlenül embertelen szándékához a jogot hívja segítségül. Míg előbb szent esküjére is hivatkozik, mely szerint fogadalmat tett, hogy bosszút áll Antonión. De mikor a jog kivédi gyilkos szándékát és ő látja, hogy alul maradhat, felledi szent esküjét is és követelésétől is eláll. És még akkor sem áll ki, hogy bukása árán is, hőshöz illően végrehajtsa bosszúját, kielégítse gyűlöletét, mikor a törvény ellene ítélt. Elveszti minden vagyonát, ki kell keresztelkednie és életét is csak kegyelmezés folytán menti meg. És mindent tűr és vállal, hogy megmenthesse életét.

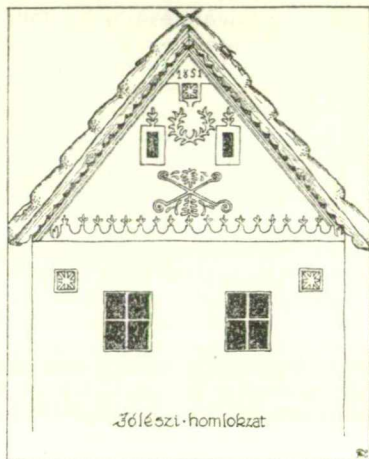
Ebben a pillanatban mennyire idegen ettől az embertől minden emberi hősiség, minden emberi nagyság. Elbukik anélkül, hogy élete főművét bevégezné, — hogy bosszút állna.

Budapest új prózai színháza, a Művész Színház megnyitó darabjául, klasszikus sorozatának első előadásaként mutatta be a Velencei kalmárt. Az előadás egyik szempontja az új játéktílus-kísérlet, de a főbb szempont annak a kihangsúlyozása volt, hogy Shylock mennyire élő, mennyire mai ember. Amennyire az előbbi szándék, inkább csak szándék maradt, annál inkább valóra vált az utóbbi törekvés. Shylock a Művész Színház előadásában szinte túlságosan mai hús-vér ember. A színház épen csak a legfőbb szempontot tévesztette szem elől, azt, hogy színpadán az örök embert keltse életre. Ezt nagyon is megszenvedte mű és előadás egyaránt. Az önkényes és sokszor indokolatlan kihagyások és betöltések pedig többet ártottak, mint használtak.

Lehet, hogy a mindenáron való játékküjtés volt az oka, de az előadásnak nem akadt egyetlen kifogástalan szereplője sem. Gellért Lajos ugyan bebizonyította, hogy egyik legérdemtelenebbül mellőzött budapesti színész de Shylock alakításával irodalomtól és színpadművészettől teljesen idegen területre tévedt. Ugyanis minden faji és egyéb fájdalomt ebbe a szerepbe sűrítette, csak azért, hogy ezeknek nyílt színpadon hangot adhasson. Hogy Portia szerepében Bulla Elma nem nyújt elfogadhatót, az kizárólag a szereposztás hibája. Szerep és színésznő igen távol esnek egymástól. A többiek nagyrészt nem is rendelkeznek a klasszikus színjátszás elengedhetetlen hang és játékforma szükségel-

vel. A feltétlenül összedolgozott együttest igénylő „Velen-
cei kalmár” teljesen széthullott a különböző felfogásokat
képviselő, egyénenként különbözőképpen megnyilvánuló
alakításokban.

Az történt, hogy a színház és a színészek jórésze mai ak-
tualitásnak fogta fel Shylock örök drámáját.

LISZT FERENC ÉS BELLA JÁNOS LIPÓT

Liszt halálának e jubileumi évében kettős gyásza van a zenei világnak, mert megtért urához a szlovák zene nesztora is, Bella János Lipót. Nesztora, megalapítója volt a szlovák zenének és méltó kifejezője népe mély zenei invencióinak. Műveit magáévá tette a világ zenei élete.

Mint ismeretlen teológus, a bécsi Pázmáneum növendéke, ismerkedik meg Bella az egyházi zene új áramlataival és új értékeivel. Fel tudja értékelni azok belső tartalmát és követőjük lesz. Liszt Ferenc, az új irányzat megalapítója, ismeretlen, nem sejtett kvalitású követőt nyer benne. De a Bella diákos önállótlanága csak az első próbálkozások rövid epizódja volt és csakhamar egyéni teremtő aktivitásával cserélte fel.

Már mint körmöcbányai városi dirigens, művészetében egyéni utakat keres és spontán elismerést érdemel ki. A Magyar Történelmi Társaság körmöcbányai látogatása alkalmával az ünnepi misén és akadémián hallja először Bella műveit az ismert nevű történész, Pesthy Lipót. A nem mindennapi zenei tehetségnek kijáró tisztelettel közeledik Bellához és felajánlja neki, hogy műveit bemutattja barátjának, Liszt Ferencnek. A nagyrabecsülés igazi jele volt ez, mert hisz éppen ebben az időben jelennek meg az ujságokban Liszt Ferenc hirdetései, melyekben közli, hogy nem áll módjában fiatal zeneszerzők műveit recenzálni.

De zenei működése és alkotásai ebben az időben kivívják már a zenei élet szélesebb körű elismerését is. Így az első magyar zenei folyóirat főszerkesztője a rozsnói származású Fellegi Viktor többször ismerteti a fiatal szlovák talentum művészi kvalitását. Sőt személyesen viszi Liszt Ferenchez Bella „Christus factus est” című motettáját, melyet a szerző a nagy mester iránt érzett hódolata jeléül Liszt Ferencnek ajánl. Liszt felismerte Bella művében az egyéni teremtő nagyságát. Elismerése jeléül levélben fejezi ki Bellának köszönetét az ajánlásért. Hasonlóképp dicsérőleg szól Liszt Bella dalairól is, rövid, de annál elismerőbb szavakkal: „Ausgezeichnete Lieder” (kiváló dalok) jegyzi fel Liszt.

Bella már Körmöczön több kiváló misét írt, vegyes kar és orchester számára. Ezek közül „B” moll miséjét elküldi áttekintés végett Lisztnek, Liszt a „Credo”-ban a „Crucifixus”-nál egy kis korigálást ajánl a szerzőnek e szavakkal: véleményem szerint a Crucifixus egy kicsit talán matematikai

és ajánlanám a Credo motívumát orchester kíséret nélkül énekelteni, talán így: itt következik Liszt sajátkezű javítása, melyet Bella teljes egészében elfogadott.

Kár, hogy e kiváló miséből csak a Liszt által javított rész maradt meg.

Liszt ajánlására az első magyar zenelap főszerkesztője Fellegi Viktor készséggel adja ki Bella több művét, főleg zongora és egyházi szerzeményeit az „Apolló” a zene folyóirat kotta-melléklete gyanánt. Ugyancsak Liszt ajánlására Bella kétízben elnyeri a magyar közoktatásügyi minisztérium tanulmányi stipendiumát és Bécsen, Prágán keresztül, Németországba utazik, hogy megismerkedjen az akkori zenevilág kiválóságaival.

Több napot tölt Prágában, ahol megismerkedik az új romantikus iskola irányzatával, melynek élén megint csak a kor legnagyobb mestere, Liszt Ferenc áll.

Mint Liszt, úgy Bella is feldolgozta a Rákóczy induló motívumát egyik orchestrális variációjában, de Bella szerzeménye nem talált kellő elismerésre.

Liszt többször meghívta magához Bellát, de a szegény körmöczi karmester szűkös életlehetőségei nem engedik meg, hogy megjelenjen személyesen a mesternél és átadhassa neki főbb szerzeményeit. Mennyivel szerencsésebb volt Smetana, aki gyakori vendége volt Lisztnek úgy Pesten, mint Weimarban.

Egy félszázados életküzdő távolságát harcolja meg Bella János Lipót, nagy mesterének, Liszt Ferencnek halála után. Liszt jubileumához, Bella János Lipót, a szlovák zene nestorának halála tesz szomorú mementót.

Az elérhetetlen találkozás talán mégis megvalósult a metafizikai távolságok régiójában.

A FORRADALMÁR KÖLTŐ KÖNYVTÁRA

Linzi magányában 1845 május 11-én halt meg a száműzött költő: Batsányi János, egy hosszú életen át gyűjtött könyvtárát a Nemzeti Múzeumra testálván. Halála utáni napon vették föl könyvtárának lajstromát, amelynek tanulsága szerint 1121 kötetet hagyományozott a költő nemzetének. Ezt az adományt azonban adósságai miatt hitelezői visszatarították. Sok huza-vona után Kubinyi Ágoston, a könyvtár akkori igazgatója azt ajánlotta, hogy ajándékozzanak 300 ezüst forintot a hitelezőnek a könyvtár átengedéseért, mert szerinte „a Batsányi-féle lefoglalt könyvtár nem oly nagy értékű, hogy annak elnyerését hosszas perlekedéssel sürgetni érdemes volna”. Így került az értékes bibliotéka 1852-ben az Országos Széchenyi-Könyvtár birtokába. Ezek a könyvek a költő szellemi életének és fejlődésének hű tükrökei. Látjuk irodalmi működésének különböző korszakában és ott vagyunk olvasmányi ihleteinek megszületési pillanatában. Egyes könyveink tanulsága szerint ez az ezer kötetet meghaladó könyvtár hosszú és tudatos fejlesztés eredménye. Tudvalevő, hogy költőink között egy se volt, akit a sors a világ különböző tájai felé annyit hányt-vetett volna, mint éppen Batsányit. Például Himfy szerelmeinek egy első kiadású példányára „Batsányi 1807. Bétsben” van fölírva. Életének arról a korszakáról tanúskodik ez a könyv, amikor mint fiatal és boldog házas a Császárvárosban élte gondtalanul életét. Batsányi különben majdnem minden egyes könyvébe beleírta a nevét, ezzel is rokonságot vállalva a kultúra legértékesebb eszközeivel: a könyvvel. Irodalmi műveltsége még nagy ellenfeléért, Kazinczyét is meghaladta, ha nem is éppen széleskörűségére, de mélységére nézve. Nincs könyve, amelyikbe legalább egy apró kis megjegyzése ne lenne: német könyvvel németül, franciával franciául vitatkozni, s a margóra írt görög, latin citátumoknak és mottóknak egész gyűjteménye van. Batsányi volt az első filológus költő irodalmunkban, az első igazi poeta doctus.

Könyvtárában, mely teljes egészében a Nemzeti Múzeum könyvtári törzssanyagába van beosztva, költői művek voltak nagy számmal. A külföldi írók közül itt látjuk Grillparzer, Lamartine, Kleist, Boussuet, Montaigne, Voltaire, Bacon műveit, a Cotta-féle 40 kötetes teljes Goethét, Schillert, Klopstock, Herder, Lessing, Diderot, Jean Paul, Kotzebue, Gessner, Sue, Tasso, Young munkáit, Ossian tízféle kiadásában

(főleg németül), Lafontaine, Corneille, Boileau, Molière, Poppe könyveit, Kalidász Sakuntaláját, Fénelon Télémaqueját és felesége, Baumberg Gabriella műveinek 1805-ös kiadását. Az ókori klasszikusok is gazdagon vannak képviselve széleskörű könyvtárában: Homeros, Livius, Horatius, Tacitus, Svetonius, Caesar, Sallustius, Cicero, Seneca, Vergilius, Quintilianus, Plautus, Martialis, Juvenális, Tibullus, Pindaros, Terentius, Theokritos, Apollonius, Rodius, Xenophon, Plutarchos, Anakreon, Thukidides és Hippokrates sorakoznak polcain.

Batsányi a magyar irodalommal külföldön is halála napjáig állandó kontaktust tartott fenn: majdnem minden jelentős folyóirat járt neki és könyvtárában ma is megtalálható Ezek közül a Tudományos Gyűjtemény 1817—1829-ig, az Erdélyi Múzeum 1814—1818-ig, a Magyar Minerva 1798—99-ig, a Magyar Múzeum 1788—89-ig, a Századunk 1838-ban, a Muzáron 1833-ban, az Élet és Literatura járt neki. A magyar történelmi irodalomnak nem egy kitűnő alkotása volt meg könyvtárában, így Pray Anna lesei, Kovachich, Schwandtner, Palma és Mailáth János (Geschichte der Magyaren) munkái, Wallasky híres Conspéctusa, Révai Miklós Antiquitates és Toldy Ferenc Handbuchja.

Az egyes költők és írók munkái alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar irodalomnak teljes egésze érdeklődésének körébe tartozott Zrínyitől Vörösmartyig. Természetesen ezeknek a magyar költői műveknek könyvtárában levő editio princepsai mind ritkaságszámba mennek és irodalmunk legnagyobb értékei. A magyar nyelvű könyvek között meg van a Bibliának mind a Káldi, mind a Károlyi-féle fordítása, Kempis Tamás Krisztus követése, Zoltán József és Haller Télémakus-fordítása. A költők közül Vörösmarty Zalánjának, Csokonai Anakreoni dalainak, Kis János verseinek, Virág Benedek Poetai munkájának, Kölcsey Munkájának első kiadása, Toldy Aesthetikai levelei, Dugonics Gyöngyösi-kiadása, Kazinczy Zrínyi- és Dayka-kiadása, Helmecki Berzsenyi-kiadása és magának Batsányinak Anyos-kiadása. A politikai művek közül könyvtárában megvan Wesselényi Szózatja, Széchenyi Hitele és Kelet népe. A költők közül szerepelnek még másod, sőt harmad kiadásokkal: Faludi Ferenc, Verseghy, Baróti Szabó Dávid, Báróczi Sándor, Horváth Ádám és Beniczky Péter Magyar Rithmusaival. Különösen értékesnek teszik őket a költő szeljegyzetei és megjegyzései. A rendkívül gazdag Batsányi-

könyvtárból négy könyvet emelek ki, mint olyanokat, melyek megérdemlik a külön bemutatást. Ezek közül Kazinczy Zrínyinek Minden Munkái 1817-es kiadványához Batsányi a következő jegyzetet fűzi: „A nyelvre és versalkotásra nézve, ugyanezt mondhatni Zrínyiről, Gyöngösi Istvánhoz képest, akit ma némely értetlenül cseve-gő kis Critikusok (Kazintzi, Rumi etc.) oly igen ki-sebbitenek; azt sem tudván a szegény jámborok mit és miről beszélnek. Az okos magyar Olvasó tiszteli, betsüli és szereti mind a kettőt és dicséri mindenkiben azt a mi valóban ditséretre méltó; legkevesebbet sem ügyelvén az olyan balgatag kis-bírákra! Batsányi.” A másik könyvet ugyancsak Kazinczy adta ki: Dayka Gábor Versei (1813.). Ennek a kötetnek „A rény becse” c. versénél Batsányi vörös ironnal a „rény” szót kihúzta és a margóra azt írta, hogy „nem Dayka faragta ezt; a Kiadó hazudta rá!”, t. i. legnagyobb irodalmi ellenfele és ellensége: Kazinczy. Ugyanehhez a kötethez van kötve ugyancsak Kazinczynak Poetai berke, melynek címlapján Batsányi Kazinczy Széphalomját a következő szellemességgel gúnyolja ki: „Lásd: Mondolat. Dítshalom. 1813. (Szélmalom)”. A harmadik könyv Szemere Pál Kölcsey-kiadása (I. kötet Versek. Pesten, 1832.). Kölcsey és Szemere Kazinczy leg-szorosabb baráti köréhez tartozott, a Mondolatot is ők készítették elő, természetes, hogy Batsányi erős kritiká-val boncolgatta a verseket. A Panas z c. verset pl. így kezdi Kölcsey: „Jaj nekem, s jaj annak, a ki engem verset írni tanított”, melyre Batsányi írónjával csak annyit jegyez meg, hogy „igaz!!!” A Tudatlanság c. verset „Tudok vígan nevetni, Tudok híven szeretni, A szépről énekelni”, a következőképpen egészíti ki: „S szépről nem szépen énekelni.”

Batsányi könyvtárának legértékesebb kuriozuma a Szent-jóbi Szabó László 1791-es Költeményes munkái előtti, a napoleoni háborúk idején divatozó sziluett-kép, melyet maga Batsányi készített Szentjóbi Szabóról. Batsá-nyi és Szentjóbi-Szabó, mint ugyanakkor Kazinczy is, a Martinovics-összeesküvésben való részvétel miatt egyidő-ben együtt voltak Kufsteinban bebörtönözve. Szentjóbi Szabó ott is halt meg fiatalon, alig 28 éves korában s az árnykép is itt, ebben a korában készülhetett. Ez a képe a kevésbé méltányolt, tragikussorsú nagy magyar poétának eddig teljesen ismeretlenül, az irodalomtörténet által föl nem fedezve lappangott.

BOROSS BÉLA:

A SZLOVENSZKÓI MAGYAR TANÍTÓSÁG ÉS A TÁNKÖNYV- IRODALOM.

A Magyar Írás októberi számába Zombory György egyetemi hallgató cikket írt „Tankönyveink, szlovenszkói tankönyvirodalmunk” címmel. Sajnos, a cikkíró nem maradt meg a címben megjelölt téma határai között, hanem tolla hegyére vette a szlovenszkói magyar tanítóságot és annak érdekvédelmi szervezetét, egyesületünket is. A tanítóság ellen fölhozott vádak tudomásulvételét, azok elismerését jelentené részünkről, ha a cikk fölött szemet húnyánk, viszont jelen feleletünkkel azt a ferde társadalmi fölfogást sem akarjuk támogatni, hogy a tanítóság minden bíráló szóra fölszisszen. Egyszerűen tárgyilagos választ kívánunk adni Zombory Györgynek a szlovenszkói magyar tanítóságot érintő téves megállapításaira és rámutatni arra, hogy a magyar tanítóságot és egyesületét igaztalanul és méltatlanul aposztrofálta a kérdés boncolgatásánál: „kik felelősek tankönyveink fogyatékoságáért?”

Zombory György abból indul ki, hogy „a modern pedagógia lényege a múlt iskoláival szemben a nevelés kihangsúlyozásán van, míg a múlté mindig a tanításon, a lexikális tudás maximális átöröklésén volt.” „Éppen ezért a modern, nevelő pedagógiában mind kevesebb szerepet vállal magára a tankönyv.” Zombory eme megállapításával tökéletesen egyetértünk. A mai iskola nem a könyv iskolája: a tanítás szelleme a tanító egyéniségéből árad. A tanítási eredmény, tehát a nevelési célok elérése nem a könyvektől, hanem a tanítói munkától, az eljárástól, a módszertől függ. A tanítóság, egyedeiben és kollektívumában tisztában van ezzel, s éppen ezért elhibázott dolog bármiféle összefüggést keresni a tankönyvirodalom nővéja és a tanítói kar szellemi színvonala között. A magyar tanítóság nem bízza a nevelés szent ügyét sem a jó, sem a rossz tankönyvekre, hanem rábízta a saját lelki diszpozícióira és lelkiismeretére.

„A modern pedagógia még csak a kísérletek stádiumát éli”, — írja Zombory. Ezt a tanítóság is jól tudja. De Zombory ugyanakkor megkockáztatja a következő állítását is: „A modern pedagógia elveinek gyakorlati alkalmazásai azonban nálunk mindig csak kísérleteket jelentenek, amit más oldalról nézve krízisnek is tekinthetünk.” S hogy az ellentmondás teljes legyen, fölállítja a tételt: „Ahhoz, hogy a modern pedagógia elvei hasznosan tudjanak kamatozni

iskoláinkban: elsőrangú, kifogástalan pedagógusokra volna szükségünk." Tehát: Zombory szerint a modern pedagógiai elvek a válság korát élik ugyan, de ez a tény nem akadályozza őt abban, hogy a magyar tanítóságot okolja a még problematikus elvekkel szemben való tartózkodásáért. A pedagógiai kísérletek lassú előhaladása szigorú kritikusként ilyen súlyos megállapításokra készíti: „Ha megnézzük a valódi pedagógiai szlovesszói magyar tanítóságot, amelyet két nagy csoportban lehet felosztani, azt tapasztaljuk, hogy példaképpen minden tanító elé odaállítható egyedek, kiváló pedagógusok mellett a többség különösen nehéz, nagy feladat megoldására nem alkalmas. Az idősebb generáció, amely már az államfordulat előtt is tanított, nem igen kíséri figyelemmel a pedagógia rohamos haladását és megelégszik konzervatív, sokszor elavultnak is minősíthető pedagógiai elveivel, amelyek már egyáltalán nem felelnek meg a modern tanítás követelményeinek. Régi, elavult rendszerrel verik bele még ma is a „nebulók” fejébe a tudományt, sok esetben elérve a maguk elé kitűzött célt is: a tanítványaik az előírt anyagot tökéletesen le is tudják évvégére darálni, de nem veszik észre, hogy közben tanításukkal kiölik a jövő generációból az aktivitást, az önállóságot, a teremtés, a munka szeretetét. A fiatalabb generáció, szintén egy-két kiváló tagját kivéve, nem rendelkezik mindenkor azzal a pedagógiai szakismerettel, amely elégséges lenne a feladat megoldására... a fiatal tanítógeneráció egyes lelkes tagjait kivéve egyáltalán semmi gondot nem fordít pedagógiai továbbképzésre. Világosan mutatja ezt az a tény, hogy alig egy-két pedagógiai szakfolyóirat jár a magyar tanítóságnak és évenként alig egy-két pedagógiai szakkönyvet adnak el a könyvkereskedők.”

Mindenekelőtt tudomásul vesszük, hogy Zombory György, amikor „egy-két lelkes és kiváló” tanítót állít paizsul támadása elé, ezt csak azért teszi, hogy annál szabadabban mondhassa el az össztanítóságot sértő kijelentéseit. Köztudomású ugyanis, hogy minden státusban vannak kiválóságok, s a „nagy többség nem alkalmas nagy feladatok megoldására.” Így van az nemcsak a tanítói karban, hanem az orvosok, a papok, a jogászok és az egyetemi hallgatók között is. Miért kell akkor hangsúlyozni ezt az általános szabályt a pedagógiai kísérletek megoldásával kapcsolatban? Azért, hogy fedezéke legyen a cikkírónak, ahonnan kilöheti jól meghegyezett többi nyilait. Elsősorban ott a tévedése, amikor a tanítóságot generációkra osztja föl. Talán egyetlen más munkamezőn sem alkot olyan egyetemes egészet, olyan szétválaszthatatlan egységet a mun-

kavégzés mikéntje, módszere, mint a tanítói hivatásban. Nincs még egy foglalkozási ág, melynek „napszámosai” olyan egységes elvek szerint munkálkodnak, mint a pedagógusok. Ezt kívülünk álló nehezen tudja megérteni, ismeretlen előtt a tanítói kar testvéri szolidaritása a munkában, az egyesületi törekvésekben, az existenciális küzdelmekben, az anyagi és szellemi érdekvédelemben, s — a pedagógiai reformokban. Aki úgy ír, mint Zombory, annak fogalma sincs arról, hogy a tanítóság a maga „kiváló egyedeit” föltétlenül követi az előrehaladásban, „lelkes tagjait” túllicitálja a lelkeségben, s ilyenformán nem is lehet „két nagy csoportról” szó, mert az egész tanítói kollektívum egy életközösségbe, egy tanítói táborba olvad. Elképzelhető manapság az, hogy vannak pedagógiai reformokkal, új elvekkel és módszerekkel dolgozó iskolák mellett teljesen „avult rendszerrel” operáló pedagógiai műhelyek, ahol „kiölik a jövő generációból az aktivitást”, s ahol — ha nem a tanító, hát — a szülők föllépése meg nem szüntetné ezt az ócska eljárást, s nem követelné a „kiváló” iskolák eszközeinek az alkalmazását?! Nem, ezt maga Zombory György sem hiheti komolyan, ha a pedagógiai problémákkal komolyan foglalkozik.

Sorok között azt akarja kifejezni, hogy a tanítóság a tankönyvekből sajátítsa el az „előrehaladás támpontjait.” „A mai helyzetet véve, nálunk a tankönyveknek még sokkal nagyobb szerepük van, mint esetleg más országokban.” Engedje meg Zombory György, hogy ezt a megállapítást visszautasítsuk. A „mai helyzetet” tudniillik úgy alakította ki, hogy a kiváló tanítóegyedek mellett a „nagy többség nem alkalmas nagy feladatok megoldására.” Hogy mik azok a „nagy feladatok”, azt nem konkretizálja, de óriási fontosságot tulajdonít annak, hogy „hibátlan tankönyvek kerüljenek a tanítóság kezébe.” Elmondottuk már, hogy a tanítónak — munkája végzése szempontjából — mellékes a tankönyvek „hibátlansága”, valamint Zombory Györgynek azon, teljesen alaptalan megállapítása, hogy „tankönyveinknek egyáltalában nincs metodikájuk.” Távol áll tőlünk, hogy védelmünkbe vegyük tankönyvirodalmunk termékeit, de azt kétségbe vonjuk, hogy bármelyik szlovenszkoí magyar tankönyvünk írójáról jogosan el lehetne mondani a következő mondatot: „Sok esetben nagy hibája tankönyveinknek az, hogy írója konzervatív, maradi nemtörődöm, aki tanítói képesítése óta talán nem is vett kezébe pedagógiai könyvet, folyóiratot, így teljesen elzárkózott a pedagógia teljességében épp most kibontakozó nagy eredményei elől és így annak elveit sem tudja könyvében felhasz-

nálni." Tankönyvíró tanítóról ilyesmit állítani: több a mérésznél. Vagy a kritika szabadsága erre is följosít? Szeretnők tudni, melyek azok a tankönyvek, amelyeknek írójáról ilyen lesújtó véleményt lehet alkotni!

Zombory György nincs megelégedve tankönyveinkkel (kivéve két földijének: Bognár Cecil dr-nak — szerinte is „túlhaladott” logikáját és dr. Borka Gézának „friss elemi-iskolás magyar nyelvtanát”) és ezért a felelősséget részben a tanítóegyesületre hárítja: „A Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesületnek volna kötelessége objektív, szigorú, színvonalas, szükséges kritikát gyakorolni a tankönyvek felett, de szinte alig foglalkozik vele.” Téved Zombory György, mert egyesületünk és hivatalos lapja eléggé szigorúan megkritizálta tankönyveinket, s ha nem restelli a fáradságot, lapozza föl a Magyar Tanító egyes évfolyamait, ott fog találni „objektív és szigorú” bírálatokat, mégpedig nemcsak tárgyi, pedagógiai és tipográfiai szempontból, hanem nemzeti szempontból is! Viszont a szlovenszkói irodalmi kritika, melynek — igenis — legislegelsősorban volna kötelessége őrködni mindennemű irodalmi termék tárgyi és erkölcsi tisztasága fölött, mindössze egyetlenegyszer csapott nagy hűhót egy olvasókönyv sajtóhibái miatt.

Cikke végén aztán Zombory kirukkol az igazi ütőkártyával: „A tanítótság — ők írják legtöbbnyire elemi iskolás tankönyveinket — teljesen elhanyagolja a szükséges önképzést. Nem kíséri kellő figyelemmel a pedagógia rohamos előrehaladását; az ismeretközlés és nevelés számukra nem jelent problémát, a legtöbb esetben — sajnos — csak kenyérkérdést. Lassan egészen elparlagiasodnak, mind a városban, mind a falun. Így természetes, hogy az általuk írt tankönyvek egyáltalán nem felelnek meg sem anyagukban, sem annak feltárlásában a modern iskola, a modern pedagógia követelményeinek.”

Szinte azt hiszi az ember, hogy a régi „iskolamesterek” korában vagyunk, amikor a mesternek valóban nem volt szüksége arra, hogy a kaptafa mellett pedagógiai problémákon törje a fejét. Amikor országos kultúregyesületek egyedül a tanítótól várnak építő kultúrmunkát, amikor társadalmi, irodalmi és bármily kulturális megmozdulás el sem képzelhető a tanító nélkül, amikor tanítói gyűléseken nagyjelentőségű viták folynak a modern pedagógiai kérdésekről: akkor ő ilyen könnyelmű, alaptalan és nevelésvesztéses váddal illeti a kisebbségi magyar kultúra legelső munkásait?! Mi parlagiasodunk el? Akik népünk művelődésének ügyét „falun és városban” egyedül és magunkra hagyatva szolgáljuk és erkölcsi nagy felelősségünk tudatában a szívünkön

viseljük?! Ha a tankönyvek nívójából vonta le ezt a súlyos konzekvenciát, akkor is igazságtalan, mert a szlovenszkói magyar szépirodalom távlról sem tud fölmutatni a tankönyv-irodalom kvalitatív értékeivel arányos eredményeket, holott a szlovenszkói írókat általában szeretik az egyetemes magyar írógárda elit-csapatának nevezni. Ha szlovenszkói irodalomról van szó, akkor még most is csak az a motto, hogy ilyen alig van, de a szlovenszkói író neve mégis márkát jelent. Ellenben szlovenszkói magyar tankönyv-irodalom már van (hogy Zombory szerint „ne” legyen: csak 1933-ig tart zemlét fölötte, kivéve a már említett magyar nyelvtant), de írói még a „szükséges továbbképzést is elhanyagolják”....

Ha Zombory György cikke nem a „Magyar Írás”-ban jelent volna meg, akkor azt mondtuk volna, hogy verebekre nem lövünk ágyúval. A magyar tanítóság presztizse így sem engedi meg, hogy elemeire bontsuk a cikkíró komolytalan mondatait. Akik azonban (a Magyar Írás nemtanítói olvasói közül) mégis elhinnék neki, hogy „az ismeretközlés és nevelés nem jelent problémát” a tanítóságnak, azoknak szíves figyemébe ajánljuk bármelyik szlovenszkói magyar tanító pedagógiai könyvtárát és a csekklapokat, amelyekkel szakkönyveinek részletárát törleszti. Ami pedig a szakfolyóiratokat illeti, a tanító bármikor nyugodtan tehet összehasonlítást más szakpályán működő intellektuellekkel, mert bizonyára sokkal több folyóíratra fizet elő, mint amennyit a többszöri fizetés-csökkentéssel megskalpolt tanítói fizetés elbír.

KRITIKA

EGY VILÁGDÍJNYERTES REGÉNY.

(Földes Jolán: A HALÁSZÓ MACSKA UCCÁJA.)

Valljuk be itt mindjárt a legelején, hogy kevés magyar könyv keltett ekkora érdeklődést az utóbbi évtizedben, mint a Földes Jolán díjnyertes regénye. Ennek oka elsősorban az a szédületesen nagy összeg, melyet a szerencsés szerző ezen a világpályázaton nyert. Valahogyan mindannyiunk álma teljesedett itt be. Az író, aki ugyan a Mikszáth Kálmán pályázatot négy évvel ezelőtt megnyerte s azóta számos fordítás felett görnyedt, szegénységből zökkent át a viszonylagos gazdagságba. A mű, amely ennek a mesének titkát tartalmazza, két pengőért kapható, érthető tehát, hogy mindenki részese akart lenni ennek a váratlan szerencsének. Az olvasó nagy várakozással fogott a regényhez, úgy képzelte, hogy valami hatalmas mű fogadja; döbbenetes fordulatok, nagyszerű meglátások, érdekes cselekmény. A nagy várakozást természetesen csalódás követi, nem azért, mintha A halászó macska uccája nem jó regény, hanem azért, mert nem olyan regény, amely ezt a szerencsés és váratlan fordulatát az író életének kellőképpen megmagyarázná.

Az érdeklődés másik oka pedig az, hogy Földes Jolán szerencséje felett összezapott az irodalmi és politikai jobb- és baloldal. Vitatkozni lehet azon, helyes volt-e ez vagy nem helyes, hogy az író értékelésébe beleszólhat-e a politika vagy nem. A tábor, amely Földes Jolánt feltűnő gyorsasággal s bizonyos göggel vallotta magáénak, szerénytelen volt, túlságos nagy mellet kerített a szerény író nő tisztes szándékai ellenére, ehhez hozzájárult egy szerencsétlen nyilatkozat, mely az öröm első lázában hangzott el s máris készen állott az ütközőpont. Az írónőt elhallgatták vagy támadták, könyvét lekritizálták s személyén keresztül támadták azt a szellemet, amely bizonyos hányivetiséggel védelmezi állásait a szellem frontján.

Mindez előzménye az ügynek, közvetlenül nem is tartozik tulajdonképpen a témához. S mégis, hogy megértsük Földes Jolán szerencséje körül megindult harcokat, tudnunk kell ezekről az előzményekről is. Szervesen hozzátartozik még azt is tudni, hogy ilyen pályázatra nagy és beérkezett író nem adja be művét. Hiába várnók, hogy egy ilyen világpályázaton felbukkanjon Márai Sándor vagy Kassák Lajos, Nagy Lajos vagy Illyés Gyula neve, mint győztes. Az

összeg nagyszerűsége ugyan „jól jött volna” akármelyik neves prózaíróknak. Mégis, az ilyen pályázat természetesen a kezdő vagy kevésbé jelentős írók versenyfutása, bár valószínűnek látszik, hogy külföldön ezzel a magyar felfogással teljesen ellentétes vélemény érvényesült s egészen jónevű írók neve is feltűnt, mint akár a kitűnő Neubauer Pál neve. Neves magyar író nem vesz komolyan ilyen „világpályázatot”, ez már magyar mentalitás, csak magyar s csak budapesti. Made in Hungary. Ezért aztán nem is tulajdonítottak nagyobb jelentőséget ennek a pályázatnak, ami megbosszúlta magát. Minden külön híresztelés ellenére magyar író nyerte a pályázatot s most már késő ezen csodálkozni. Nézzük meg közlőrl a művet, mely a magyar szellem egyetemességéből szakadt ki még akkor is, ha Bécsben indul el s kis díctelen budapesti szereplés után a Rue du Chat qui Pêche szűk sikátorában ér véget.

Mi hát a titka. A halászó macska uccájának, hogy külföldi neves bírálók érdemesnek tartották arra, hogy első helyre ajánlják? Véleményem szerint az, hogy az író a modern népvándorlást ügyesen megfestette. A magyar Barabás család szemünk láttára szakad ki az ősi földből, átkerül az Ostbahnhofról a Westbahnhofra, megérkezik Párisba, lakást vesz ki a halászó macska uccájában s elkezd az életet, ami különös s furcsa számára, de amibe az egész család, a két öreg kivételével nagyszerűen beilleszkedik. Kicsit ijesztő ez a pálfordulás, ugyanakkor büszke gyönyörűség ez a nagyszerű fajta, amely az élet minden körülményeibe kitűnően behelyezkedik. Közben megismerkedünk azzal a nemzetközi társasággal, amelyet az európai forradalom kergette a nyúlfarknyi hosszú utcácska szállodájába. Bardichinov bácsi, az orosz bankár, Liiv, a litván szocialista, Alvarez, a spanyol anarchista, a titokzatos Vaszja, Meneghetti, a bukott olasz miniszter, a Primo de Rivera bukásakor Alvarezt felváltó Maúra herceg, a monarchista, Günther, a német emigráns — mind mind egy modern népvándorlás vándora, az a nyugtalanság kergette őket világgá, amely megrendítette az államok életét s bizonytalan egyensúlyban tartja még ma is Európát. A bosszú, amely egy-egy változás idején érthetetlen módon kegyetlenkedésbe fordul, kíméletlen és végzetes. A halászó macska utcájában politikai ellentétességük dacára is ideális köztársaságban élnek, minden vitájuk akadémikus jellegű s barátságukra, úgyis mondhatnánk testvériségükre semmiféle kihatással nincs. Mindegyiküket egy-egy álmom nyugtalanítja s ebben a legellentetesebb politikai felfogásúak is közös életre való alapot találtak. Egyenként mindegyikük a maga vélt vagy

valódi igazának áldozata, emberileg az ideális ország, egymást segítő, dolgozó polgára.

Közben nem szabad elfelejtkeznünk Barabásékról sem. Az ő életük munkában telik. Anna, a legidősebbik már Párisban lesz szerelmes, apjával a munkanélküliség évében keserves utat tesz Délamerikába, majd Magyarországra s talán vissza is térnének az ősi földre, ha a kisebbek teljesen bele nem gyökereztek volna a francia földbe. A kisebbek? Klári medika s egy napon a vőlegényével, egy francia orvossal jelentkezik, Jani mérnök s idegen világrészbe vándorol. Barabás öreg, Barabásné a mosóteknő mellett ugyancsak megfáradt. Annus, ennek a regénynek legszánalmasabb alakja, minden különösebb lelki emóció nélkül odaadja magát Fedornak. Anna áldozat, ahogyan Barabás és Barabásné is az, a hármuk munkájából nőtt ki a két gyerek végzettsége, fiatalága, vállalkozó kedve s bátorsága. Három munkában elfáradt test s két fiatal idegen mentalitású, tetterkész ember. Kettő „sátrat ver az idegen földön”. Hárman elmúlnak lassan és nyomtalanul: Barabás, Barabásné és Barabás Anna.

De addig sok minden történik. Klári különös egyénisége kihasználatlanul vonul át a regényen, élete tele nyugtalansággal. Valaminek történnie kell, ez a jelszó. Klári nagyszerű, élelmes egyénisége kár hogy kiesett az író érdeklődésének köréből.

Ez volna tehát a mese, a Barabás család hősieks küzdelme az idegen földön, az emigránsok kitűnő jellemzése. Véresen mai téma mindkettő. Az író ügyesen olvasztotta egybe ezt a két élménykomplexumot s ezzel tulajdonképpen egyetemes regényt nyújtott át nagyszámú olvasóinak. Ha hibáról lehet beszélni, akkor itt elsősorban azt említhetjük, hogy az író egyénisége teljesen rejtve marad az itt-ott sívár sorok mögött. Az író egyénisége a mű elolvasása után is éppoly rejtély számunkra, mint volt annakelőtte, mikor még nem is tudtunk jóformán semmit sem róla. Az író seholsem kapcsolódik bele a történésbe. Egyetlen mondaton keresztül sem érezzük meg az ő egyéniségét, az író csak regisztrál, kizárólag, mindent aprólékosan elmond, de seholsem lázad, seholsem könnyezik, seholsem mosolyog.

Az irodalomban a vallomások korát éljük. Soha író meztelenebbül nem szégyenkezett a betűk milliói mögött, mint éppen ma. Ez az irány nyugtalanító, az olvasó szánandónak s döbbenetesnek látja magát az író mesteri meglátásainak távcsövén keresztül. A titok, amely eddig ott rejtőzött a szirupédes századelői indifferens történetkéik mögött, egyre világosabban megnyilatkozik. A felfedezés ter-

mészteresen nem megy minden megrázkódtatás nélkül. Az irodalom, amely ezeket a véresen komoly és ijesztően őszinte vallomásokat elindította, a század legjelentősebb kultúreseménye. Földes Jolán úgy látszik távol állott ettől. Hidegen függetlenítette magát Barabásék sorsától s annak csupán regisztrálását tartotta lényegesnek. Ez nem ment kifejezetten a mű rovására, csak a művet választotta el az írótól.

Riportregény? Azt hiszem, igazuk van azoknak, akik annak tartják. A háttér, Páris tökéletes. Az utca, a piac, az iskola, a szálloda mind-mind a leggondosabb megvilágításban él a történet háttérében. Barabásék élettörténete is hihető s gondos munkával készült. S mégis jó lenne, ha itt-ott az író eltérne a párhuzamos vonalaktól s egy kevés nyugtalanságot vinne a regénybe. Az eszköz, mellyel kísérletezik, gyilkosság, öngyilkosság úgy megszeli a keze alatt, mint a kezes bárány s minden borzalma mellett is megnyugtató csupán s szájalmas. Mindennek így kellett lennie, ahogyan a regényben történt, ez minden oldalnál egyre bizonyosabb. Vérmérséklet dolga, hogy mi ezeket a történeteket lüktetőbbeknek szeretnénk elképzelni? Mi jobban ismerjük a magyar lelket, hogy itt-ott más sorsot szeretnénk Barabásék élete körül kialakulni? Barabás, ha vérbeli magyar, csakugyan ilyen szorongó szívvel viselte volna a ráért csapásokat s nem vert volna néha az asztalra, vagy valaki arcába azok közül, akik munkás életük körül ténferegtek. Olyan ijedt szájalmas sors jut a két „öregnek” már akkor is, amikor erejük teljében vannak s rugalmasságuk a csapásokkal szemben erőteljes.

A regény vége pedig egyenesen zavaros. Az író nagy hirtelen tesz pontot történeteinek végére. Szájal munk és érdeklődésünk, mely a történet folydogálása közben fel támadt bennünk, kielégítetlen s megerősítetlen marad. Becsukjuk a könyvet, pillanatokig elmélázunk még Barabásék életén, aztán napi dolgaink után látunk. Már nem fáj semmi, belenyugszunk a történetekbe anélkül, hogy a lélek dörmölné a tudat börtönfalán s véresre verné ökleit a penészes vastag falakon. A hősiség elsikkad a szenvtelenség lassú menetén, minden úgy van jól, ahogyan van s ennek átérzése egy kevés csalódást is jelent számunkra.

Földes Jolánnak kétségtelenül vannak írói kvalitásai. A távolság, amivel alakjaitól s történetétől áll, rutinizott íróra vallanak. Stílusa egyenletes s mentes minden zökkenőtől. Regényépítése szinte mérmöki, kivéve a regény végét, mely hirtelen összezapott munka benyomását kelti. Alakjai élők s bizonyos, hogy találkozunk velük, ha eddig

nem is, de később mindenesetre. A kort százszázalékosan jellemzi s ez legfőbb érdeme. A tudós, aki évszázadok múlva ennek a zavaros kornak a lelkiségét kutatja, sok érdekes adatot talál csodálatosképpen Párisban, a halászó macska alig két lépés széles s harminc lépés hosszú utcácskájában.

MARÉK ANTAL.

Dr. Wild Lajos: TIZENÖT ÉV BRAZILIÁBAN. — Vasárnap könyvkiadó, Arad.

A mostanában elég szép számban megjelenő útleírások közül első helyen kell említenünk Dr. Wild Lajos munkáját, amelyben tizenöt esztendő tapasztalatairól számol be a gazdag Braziliában. Dr. Wild Lajos iskoláinak egy részét Selmezbányán végezte. Karrierje tipikusan mai. Gyógyszerészeti fakultást elvégzi s mert gyenge a tüdeje, elfogadja a konzuli titkári állást s kimegy Braziliába. Mikor ezt a kirendeltséget a magyar állam átszervezte, Wild nem jön haza, hanem ott marad Sao Paolóban s leteszi az orvosi vizsgákat s letelepszik a gyarmatosok meghívására S. Rosaban. Később Serro Azulba kerül, ahol a trópusi betegségek ellenszerét sikerült feltalálnia. Tudományos felfedezéséért a brazil kormány nagydíjjal tünteti ki a magyar orvos-gyógyszerészt.

Tizenöt év alatt úgyszólván egész Braziliát bejárta. Ennek köszönhető az a tudományos tájékozottsága, amivel Braziliát iparával, kereskedelmével, természeti szépségeivel, törekvéseivel s lelkiségével elének vetíti. A leírás nem felületes, hanem precíz és szinte tudományos. A mű hibája csupán annyi, hogy ebben a pontosan megrajzolt miliőben nem szerepel az író személye, a személyes élmények s meglátások eredetisége. Új mű készülhetne, amelyben Wild Lajos dr. a maga életét írhatná meg, küzdelmeit s örömeit, vágyakozásait s eredményeit. Mindenkit érdekelne egy ilyen idegenbe vetődött magyar sorsa, különösen akkor, ha az élet eredményes volt s mai értelemben véve — beérkezett.

Külön érdeklődésre tarthat számot az ottani magyar telepesek életének ismertetése. Megtudjuk, hogy az első magyar kivándorlás a múlt század elején kezdődött. A gazdasági válság Braziliában is érezte hatását s csak szomorú szívvel lehet olvasni a mindennapi megélhetésért éhbéért küzdő magyarok emberfeletti küzdelméről. Braziliában a magyarok számát 50—60.000-re becsülik. Akik háború előtt jöttek, jóformán elfelejtettek magyarul. Gyerme-

keik már portugálul beszélnek! A kivándorló elveszett hazája számára, mert a legritkább esetben történik meg az, hogy valaki annyit szerzett magának, hogy hazatérhet s otthon házat vehet magának.

Teljessé teszi Wild Lajos munkáját az a gazdag képanyag, amivel mondanivalóit sorra illusztrálta. A jó beállítású felvételek nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a könyv írója elérje célját s néhány órára bevezet bennünket egy ismeretlen ország csodái közé s megismertet bennünket annak népével. Wild Lajosnak még bizonyosan vannak mondanivalói, miknek középpontjában a művében szerényen félretölt emberi alakja áll. Ezt a könyvet várjuk tőle, a hősi küzdelmek könyvét, hogy mindenki okuljon belőle s legyen az a tanulságot, melyet a kiadó szellemesen ekképpen fogalmazott meg: essél a Grönland ötrökös havára, essél a forró szerezsen homokra: akarj és segíts magadon s az Isten is megsegít.

MARÉK ANTAL.

Illyés Gyula: PUSZTÁK NÉPE PANNÓNIABAN. — Budapest. Nyugat-kiadás 1936.

Illyés Gyula, a költő, a Nehéz föld, a Sarjúrendek és a Szálló egek alatt című verskötetek szerzője, Babits Mihály mostani Nyugatjának egyik legigazibb tehetsége, akinek tökéletes művésziességű verseit oly nagyon szeretjük s idézgetjük, könyvet írt a dunántúli pusztákon élő magyarságról. Puszták népe a könyv címe, a Nyugat adta ki, nagy sikere volt az 1936-os pesti könyvnapon s most kezd, mint látható, behatolni a magyar nyelvterület minden részébe. Cikkek, kritikák, viták és az olvasók fokozódó érdeklődése kíséri nyomon. Ez a könyv egyforma hatást vált ki Erdélyben és Szlovénszón, Szabadkán és Bécsben, Budapesten és Párisban. Mert új, meglepő tájékoztatást nyújt a magyarság egyik részéről, a pusztai cselédekről. Föltép egy ismeretlen világot, melyről azt se tudtuk, hogy a nemzethez tartozott, minden erkölcsi érzékünket és szétszóródó figyelmünket mozgósítja tárgya iránt, megráz, szorongással tölt el s a forrongás nagy építő hullámzásával hatalmába kerít. Kevés könyvről mondható ez el, pedig e könyvnek nincs is vége mint szokás, hisz ez az írásmű nem regény, nem is költemény. A költő prózát írt, tanulmányt szépirodalmi ösztönnel és igénnyel: szociográfiát és történelmet és ethnológiai értékezést egyszerre a gyermekkori visszaemlékezéssel. Mondanivalójának nincs vége, mert nem történetről van szó, hanem valóságról, melynek folytatása,

mint a szerző a végén mondja, ott van az olvasókban, akik talán befejezetlennek, csonkának találják az írásművet. Folytassa az, akiben javító szándékot gyújtott fel a kiszolgáltatott szegény magyar zsellérek és uradalmi cselédek életrajza.

Amikor Illyés könyvét elolvastam, úgy éreztem, mintha a magyarságról való nagy tájképet, amelyik ott lóg a lelkünk falán előttünk, amikor dolgozunk, e percben levették és kicserélték volna egy másik képpel. Egy jobbal, azaz egy hitelesebb, pontosabb ábrázolással. Akik gyermekkorunk egy részét az Alföldön töltöttük, mint jómagam is, lelkünkben hordozzuk a rónának s a rajta folyó szinte változatlan életnek a képét. Emlékezni is szoktunk rá. Ha azt mondjuk, magyar falu, magyar vidék, ha a mindennapi munkánk igazolására érezzük a hátunk mögött a népet, mint egy kemény állású kórust, melynek nevében szólni és tenni szoktunk, erre a gyermekkori falura gondolunk ösztönszerűen is. Az öntudat első csirái itt hajtottak ki s összefonódtak a síkság különös magatartású embereivel, a falusiakkal, sőt a pusztaiakkal s magával a pusztával. De mi csak külsőleg láttuk azt, mint látványosságot. Illyés pedig belülről látja és láttatja ezt a népet. Mi csak a polgári környezet rácsain keresztül láttunk belőle egy szeletet, annyit, mint a vasárnapi képeslap, egy fotográfiát, csak annyit, amennyit Petőfi alföldi lírája is alátámasztott s nem bírt megmásítani. Mi az ahhoz képest, amit most Illyés Gyula révén, aki maga is a pannóniai puszták népéből jött fel, megismerünk? Petőfi vetítette először a pusztát a magyar elé, napjaink limonádés német filmjei (A „Szerelem rapszódiaja”-fajtajúak) kísérelték meg a sokszor együgyű szerelmi mese keretében másodszor. Petőfi művészi képet és nemzeti nevelést szórt széjjel megigéző pusztai rajongásával, tudatosította bennünk a szülőföld sajátos ízeit. A német film vasárnapi giccs, mely azonban a vidéki kispolgár szemében oly indokolatlanul azonosul az iskolából megtartott Petőfi-reminiscenciával. Illyés mindkettőt megmásítja, új képet ad. Petőfi egykor azt énekelte, hogy:

Itt szeretnék élni a puszták közepén,
Mint Arábiában a szabad beduin.

Illyés megmutatja, milyen a puszták élete, ahová nem vágyakozik sem ő, sem senki. Mert ez az élet elviselhetetlen, szörnyű, embertelen és bűdös a szó fizikai értelmében is. Nem ritkaság, hanem szabályszerűség. A puszták népe ott a régi Pannóniában, a zsellérek, cselédek, szolgák: mindek csak nem szabad beduinok. Petőfi után emberöltőkön

át ez a szó, hogy pusztá és a pusztá fia azonos lett a szabadsággal s képzeletünkben lóháton jelenik meg s végigszárguld mondjuk a Hortobágyon. A ló ritkaság példány, a lovas etnográfiai remek és embertani mintakép a magyarról. Hohó! Ez a kép így nem érvényes többé. Sem a pusztá fia, sem a betyár romantikus képe nem valóság már, hanem csak magyar városi, lényegszerint közeposztálybeli elrajzolt képzet. A valóságos pusztákon, mint amilyeneket Illyés Gyula ír le, a pusztai lakó ahhoz a „három millió koldúshoz” tartozik, mely a mai Magyarország lakosságának közel egyharmadát teszi ki. Az a réteg az, melyről évekkel ezelőtt írt ilyen címmel könyvet Oláh György, a Milotay-lapok publicistája. Most Illyés tárja fel e népréteg igaz életét. Történelmet is ír róla. Megírja a modern magyar történettudomány egyes tájkeutatási adataira támaszkodva meg a magyar népi keveredés és nemzeti kifejlődés új elmélete szerint, hogyan jött létre a pusztai zsellérek jobbágyorsza már az Árpádoktól kezdve. A közös származás mélytűző, dacos és humanisztikusan mai együttérzésével lépi át a tanyák és kis házikók füstlepte küszöbét.

A kép most már hibátlan tempóban gyűrűzik egyre erősebben. Semmit sem hagy ki, csodálatos ez az alapossága s társadalomtudományi közléseinek cseppet sem fárasztó adatszerűsége. Megeleveníti előttünk a tájat, a szülőföldjét. Sárrét és a Sárköz vidékét, de nem a falvakat, mert a falu nem azonos a pusztával. A pusztai gyermeknek olyasmi a falu, mint a falusinak a város. Külön világ ez. De ki ismerte a pusztát? A társadalom szélén, legszélén élő elszigetelt társadalmat, mely oly vékony s esetleges szá-lakkal szövédik csupán a nemzetet alakító többi osztályhoz. Nagy uradalmak terűlnek el itt: az Apponyiak és Zichyek, a Kónigek és Strasserek birodalma. Ott áll e birodalom közepén a szép park, parkban a kastély a templommal, aztán jönnek a gazdatisztek lakásai, az ispánokéi, jönnek a magtárak, az istállók s végűl a napszámosok, a pusztán dolgozó robotosok lakásai. Ezt a lakást, erkölceit, multját, nevelését, a lakók néma kiszolgáltatottságát, nemi életét, szokásait, vallásosságát, különös szomorú közönyét, amelyel az élet és halál pallóján áll ez az embertípus egészségűgűjét, fiainak kiemelkedését s a társadalomba való kivándorlását mind-mind úgy írja meg, hogy hitelesnek találjuk írását, tudományos értékűnek s mégis olvasmánynak a szó szépirodalmi értelmében. Néhány évvel ezelőtt Illyés már küldött tudósításokat erről a tájról. Ijesztő vijjogás volt ez a hűvös, tárgyilagos stílusban közölt jelentés arról, hogyan szívároq be az ősi magyar vidékre a Dunántűl déli

részen a szapora, élni tudó német elem, hogyan hódítja el a magyartól földjét, házáat, munkaterét is s a magyar, az egykor dúsan termékeny nép megszűkülte gazdasági lehetőségei között kimondja az öngyilkosságot: rendszerré teszi az egykét. Illyés Gyula akkori utirajzai egész éven át tartó komoly vitát eredményeztek a magyar közírók és írók meg statisztikusok között. Ez a könyv is ilyen visszhangot vált ki. Amit 1848 óta, hogy a jobbágyságot papír szerint eltörölték, mi csak madártávlattól ismertünk és lírai félálomból, Petőfi verseiből és az érzélgős műdalokból, azt most Illyés mint valóságot tárja elénk. Ebben is különbözik a régiektől és más reményekre jogosító a mai magyar értelmiségi és író-nemzedék. Vegyük észre, hogy Illyés esete nem elszigetelt jelenség. Hogy ma egyre sűrűbben találkozunk a könyvek között, az új magyar könyvek között, olyanokkal, melyek lelkiismeretesek, akárcsak a régi nagy reformkori írógeneráció volt a Vörösmarty-ige ívelése idején, de reális, de művészi, nem leplező, hanem leleplező képet nyújt a nemzet bajairól. Csak a gyenge fél a bírálatról, az erős a szemébe néz! A régi Magyarország, a kiegyezés utáni félszázad korában, abba a hitbe ringatta a magyar író, hogy írhat már csak édes szórakozásra valót, minden nagy, komoly ügye a nemzetnek el van intézve, az állam valóságos biztosító intézet a számára. Most látjuk, mennyire nem így volt és nem így van.

Illyés könyvének abszolút politikai hitele van a szó görög értelmében, de ez a hitel párosul a könyv művészi hitelével is. Nincs itt szó agitációról. A pusztaiak fia nem dilettánskodó parasztíró, egyetlen álnépies szó nincs a könyvében. Gyönyörködve olvastam e prózai stíl csodálatos fordulatait, érett, kész, hibátlan zenéjét. Illyés szó-művészete megésményesíti a valóságot, mint az igazi író stílusa, de nem a szépítés, hanem a hatásosság értelmében. Ez a hatásosság viszont mentes minden tendenciától s mégis mennyire nemesen szocialista. Engels írja, hogy a tendencia önmagából jön, a szituációból és a történetből, minden külön kiemelés nélkül. Így is van. Illyés is bizonyítéka ennek. Az a szinte flauberti tartózkodás, az a látszólagos hűvösség, ami mindenkinek feltűnik bizony a művész arányismeretét árulja el, ütemet és végtelen biztonságot, egészséget jelent. A nagy újdonságot nyújtó könyv mellett egy nagy stílus-élményt is kapunk. Illyés könyvét tehát el nem kerülheti a magyar kortárs; sajátosan nekünkvaló könyv ez. Nemcsak egy ismeretlen magyar vidék képe, hanem egy becsületes és tiszta nemzedék önarcképe is. A bírálatnak ez a foka már nemzeti érték.

SZALATNAI REZSŐ

SZLOVÁK KÖNYVSZEMLE

Valentin Beniak: LUNAPARK — (Versek 1936.)

Valentin Beniak, a finomszavú, halkhangú költő Lunapark címmel párisi ciklust adott. Párisban, ahol: „a köd a szomorú Andromaché fátyola” születtek ezek a versek, hogy Trencsénteplicen végződjenek, ahol a költő egy pohár sör mellett siratja az emlékeket. Beniak cizellált költészete új meg új köntösbe öltözteti a már agyonénekelt emlékeket. A szalonköltő, aki szépet és jót, derűset és örömtelent, fáradt és jóleső békét is egyforma tisztasággal és l'art pour l'art énekel, régen ott van a szlovák költők élgárdájában, ahová tehetsége és elhivatottsága állította. A kissé bizzar, művészi címlap ismét Ludovít Fulla alkotása. A könyv nyomdai kiállítása elsőrendű.

Matus Kavac: GRAPY. 1936.

Kavac nagyszerűen festi a kövek világát. Teljesen otthonos a hegyek szlovákjainak életében s egy-egy leírásával a szlovákság olyan tökéletes jellemrajzát adja, hogy az ember gondolkodni kezd: nem az egész mai világ-e az, amit ebbe a szomorú, de annyira éleletes regénybe sűrítve kap. A kapitalista világ nem vesz tudomást egy kis gyáracskáról, amelyet becsületes kezek építettek és tiszta szívek gondoltak el, a korcsmáros csak a falu pénzét akarja, de egy részvényt sem jegyez, csak valahogy az iskola az, amely a dombról olyan otthonosan, szinte ottfeledten őrzi a jószándékú népet. Kavac hálás talajt talált a kövek falujának jellemzésével, s a „Kuvik na plote” után ez a regény határozott tisztulást, nagyobb nyereséget jelent.

A könyv ízléses kiállításban, Ludovít Fulla eredeti címlapjával jelent meg.

Martin Rázus: AHASVER. — (Drámai költemény, 1936.)

Akaratlanul Az ember tragédiája jut eszünkbe, amikor Rázus pompás drámai költeményét olvassuk. Ádám itt a költő, Éva sokféle arcában kíséri életútján, míg Ahasver (tipikus Lucifer-fajta) Antonio és egy zarándok képében is szerepel. Ahasver szerepe az örökké elégedetlen, mindig elbukó hősé. Szolgák és kar egészítik ki a miliőt, melynek két képe a tengerparton, a többi pedig Pármában, Weimarban és Pétervárott játszódik le. Rázus roppant írói termékenységén nem ejtett csorbát ez a drámai költemény sem. Népének modern prófétája, akinek prózai írásaiiban szlová-

kos tisztaság, költészetében gyönyörű nyelvezet, hibátlan rímes forma, életében pedig alkotás és munka világlik. A könyv tetszetős nyomdai kiállításban jelent meg, a jellegzetes címlapot Ľudovít Fulla tervezte.

Mikuláš Gacek: SIBÍRSKE ZÁPISKY — (1936. Knihnica Slovenských pohľadov.)

Mikuláš Gacek nevével először a Slovenské Pohľady hasábjain találkoztunk. Élő és örökké élő szibériai reminiscenciáit tizennyolc év után csak ebben az évben adta ki a Matica slovenská. Öröm, tisztaságot jelentő érzés olvasni ezt a könyvet, Mikuláš Gacek naplója sok olyan dolgot megértet velünk, amelynek nyitját magunktól hiába kerestük volna. A könyv 1915—1920-ról szól.

A Szibériai Följegyzések homlokegyenest ellenkező szelvényben íródtak, mint a Szibériai Garnizon. Egy kis nemzet legszentebb érzései, harcos fiataljainak legjobbjai mutatkoznak meg a papír tükörszerű erejében. S a mai olvasónak is érdekes, egy csomó ma is élő közéleti tényező szerepel benne. A szibériai följegyzések amolyan kis történelmi segédkönyvnek készültek. A fegyverrel és távolról készített szabadságot ma egy új nemzedék szélesbíti, s nem jó-e az, ha az új nemzedék elődjének minden emberi gyengéjét és taktikai hibáját maga előtt látja?

Mikuláš Gacek nemcsak jó munkát végzett, hanem egyszerű, keresetlen nyelvvel irodalmi szempontból is maradandót alkotott.

FARKAS ISTVÁN

SZÍNHÁZ

Budapesti színházi bemutatók.

Még egynéhány bemutató és a színházidény félidejéhez érkezünk. A különböző érdekcsoportok által ujjaalakított színházi arcvonal most már teljes harci felkészültséggel küzd a közönség megszerzéséért, ami mai beállítottságukban természetesen csak az anyagi és erkölcsi sikert, s az ezzel együtt jelentő elsőséget jelentheti. Kilenc egész-estét-be-töltő darabokat játszó színház — ami a legbékebelibb állapotokhoz is túlzás volna — két- három- vagy négyhetenként egész sereg bemutatóval indul újabb és újabb rohamra. És közben, különösen az új alakulatok pedig minden lehető és lehetetlen eszközt is megragadnak, hogy fentmaradásukat ha mindjárt egy másik érdekeltséghez tartozó színház bukása árán is — másképpen nem is lehetséges — biztosíthassák.

Ebben a légkörben persze komoly színházi-kultúráról különösen annak fejlődéséről alig lehet szó. Tudott dolog, hogy a színi-irodalom évek óta nem képes felmutatni kétségbevonhatatlanul teljes értéket és a mai dráma-válságot még az állandóbb jellegű színházak is annyira megérezték, hogy kénytelenek többé-kevésbé „színpadíró mesterembereket” foglalkoztatni. (Más kérdés, hogy ezzel a valóban kényszerűnek látszó elzárásukkal éppen azoknak állták útját, akik irodalmi szempontból tudtak volna komoly teljesítéseket nyújtani.) Sajnos ma a több-színház sem jelent egyúttal több-drámaíró, hanem ugyancsak a színpadirodalommal iparszerűen foglalkozóknak nyújt több „megnyilatkozási” lehetőséget, vagy ami különösen a színházművészetre nézve még ennél is veszedelmesebb, ezeknek a szaporodását segíti elő.

Mindezek ellenére kétségtelenül megállapítható, hogy a színház a mai színházi-rend minden erőfeszítése ellenére is olyan fejlődőképességet mutat és az új formákra való törekvéseknek olyan határozott követelését támasztja már ma is, amit a színpad mai állapotában teljesíteni nem is tudhat. Ez lehet az oka, hogy a kíváncsok művészi-küzdés helyett tisztán a fentmaradás harca zajlik. A különböző színházérdekeltségek egymás elbuktatásában látják további létezésük egyetlen biztosítékát.

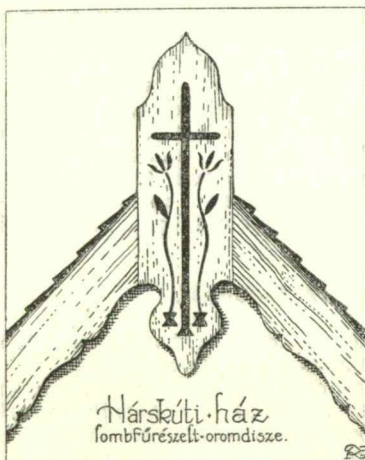
Ezzel a küzdelemmel szemben a mai közönség jórésze korszerűbb mint a színházak. Mindinkább bizalmatlanabb lesz. (Egyik színházunk már a színpadára is csábítja a né-

zót; esküdtszéki tárgyalás van a színpadon és az esküdtszéket a nézőközönségből állítják össze. Ezért a közreműködésért fejenként tíz pengő tiszteletdíjat fizetnek ki a nézőnek. A közönség mégis csak nagyon kisszámban érdeklődik eziránt a „sokatígérő” előadás iránt. Nem csak az esküdtszék profanizálását látja ebben a cselekedetben, de tartózkodásával a leghatározottabban kinyilvánítja, hogy ő a játéknak csak élvező és nem alakító részese kíván lenni.)

Nem kellene már a közönségnek az izgalmas színpadi gáz- és egyéb háborúk, sem érdekesen izgalmas amerikai ízű, kiagyalt gyilkossági históriák, sem bárgyu operettek. Viszont az ezekre beállított kisebb színházak másból nem igen készültek.

Igaz, hogy ha az állandó, úgynevezett nagyszínházak eddigi bemutatóit tekintjük, szintén nem kapunk sokkal vígasztalóbb képet, csak ezeknek behozhatatlan helyzeti előnyük van. Közönségük évtizedek alatt állt össze. De közönség utánpótlásra nagyobb részt ezeknek sincs semmi reményük, mert a most felnövő határozottan kutúráltabb rétegek jó részt színházellenesek, de legjobb esetben is semlegesek.

Épen azért nem irtjuk, hogy a színházak elégségesnek tartják a hatalmi-téren való küzdelmet és nem mint az természetes, korszerű, helyes és biztosabban célravezetőbb volna valóságos színpadiírók bevonásával, „esetleg nevelésével”, — biztosítanak a távolabbi időkre is szóló természetes létalapot.

Nemzeti Színház. POKOLI SZÍNJÁTÉK.

A lengyel gróf Krasinski Zsigmond drámai költeménye igen tiktentélyes és tiszteletreméltó munka. A XIX. század első felében bizonyosan újszerűnek is hatott ez a mű, még akkor is ha figyelembe vesszük a határozottan felismerhető fausztii utánérzéseket. De ma, tekintve irodalmi formáját és ma már közhelyként ismert eszmei világát, nem tarthatjuk teljesértékű színpadi alkotásnak. Az arisztokrata és demokrata világnézet egymással való harcának már az ő idejében sincsenek meg az eldöntéshez szükséges feltételek.

A főhős Henrik gróf, aki költői ábrándjaiért legázolja maga körül családi életét, majd mikor a költészet megcsalja, visszafordul, hogy felépítse azt. De akkor már késő s így egyszerre veszíti el költői és emberi világát. Ekkor tör ki a forradalom. Henrik gróf, aki már csak arisztokrata, szembe száll a forradalommal, — őseiért és a multért. De az ősök és a mult ügyét sem tudja jól szolgálni, mert bennük nem találhat meggyőző eszmei tartalmat. Végig költő marad ő és jóember, s mert ahhoz az osztályelvakultsághoz, amellyel győzni lehetne, lelkiileg nem tud lealacsonyodni — elbukik.

A huszonöt képből álló mű rendezése kitünő alkalom volt a rendező Németh Antal igazgatónak, hogy egészen rendkívüli színpadi apparátussal elfogadhatóvá tegye Krasinski drámai költeményét.

A játékszók, különösen a főszereplők olyan hallatlan teljesítést vállaltak a több mint háromórás darab előadásával, hogy dolgukat kifogástalanul nem is végezhatték. Táray, Henrik gróf alakítója szinte elveszett a sokszor és váratlanul jelentkező érzelmi emelkedőkben és sülyedőkben. Sokkal egyenletesebb s így hálásabb szerepében Kiss Ferenc végig a legjobb szereplő tudott maradni. Rápolthy Anna a feleség nehéz szerepét tehetségesen oldotta meg. A nagyobbára feleslegesen pazar kiállításból Horváth János néhány diszlete jelent igazi művészi értéket.

Víg színház. TARSASJÁTÉK.

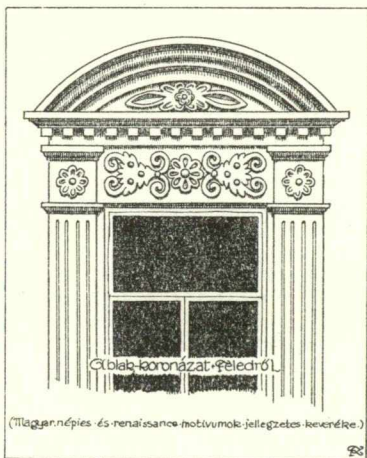
Fodor László a könnyű-szórakoztatás Molnár Ference. De amíg Molnárnak nem egyszer sikerült eljutnia a drámairás költőibb magaslatáig is, addig Fodornak egyedüli említésre méltó „érdeme” rendkívüli termékenysége. Ebben „veri” a színműipar minden kiválóságát. Abban is kétségtelenül első, hogy egy és állandó témáját ugyancsak

majdnem Molnári bravurral tudja a legkülönbözőbb változatokban elkészíteni.

A Társasjáték legújabb variánsa. Vizsgáljuk meg ezt az új művet a szerző talpraesett nyilatkozatán keresztül:

— Társasjáték című vígjátékom voltaképpen egy szerelem története. Annak a bizonyos társasjátéknak a fotográfiája, amelyet mostanában a társaság egy része oly szívesen új a szerelemmel és a házassággal.

— Természetesen megmutatom az érzelem játéknak másik részét is azokkal az emberekkel, akik még komolyan veszik a szerelmet és házasságot. (A világ legnagyobb drámaírói is csak megkisérelték megmutatni az emberi érzelem játékait.)

— Ennek a két felfogásnak az összeütközése adja az úgynevezett drámai konfliktust, — vígjátéki megoldással.

Hangsúlyozza Fodor László, hogy mikor a darabot készítette, a női főszerepet Darvas Lillre szabta. Akkor jelenti ezt ki mikor minden komoly színház-tényező tiltakozik és küzd a rászabott-szerepek divatja ellen. Maga a darab: Az öregedő és gyomorhajos vezérigazgató, ki — a régi recept szerint — túlságosan el van foglalva, kénytelen belenyugodni, hogy fiatal felesége szereimi-társasjátékát nélküle játssza. A feleség társasjátéki alapon szerelmes lesz a fiatal mérnökbe. Hosszas huza-vona következik, míg végül a beigért

dramai fordulat nélkül vígjátéki-vége lesz a dolognak, — a fiatalok egymásé lesznek.

Darvas Lili a testére szabott szerepet nagy játékkedvével hálálja meg. Somlay az öregedő férj szerepében egészen kiváló teljesítményt nyújt. Ráday évek óta megszokott modorában játsza a fiatal mérnököt. Hegedűs Tibor részére a darab rendezése nem jelentett komoly feladatot. Vörös Pálnak viszont alkalma nyílik néhány hatásos diszlet elkészítésére.

Magyar Színház. BIKFIC TANÁR ÚR.

A Bikfic tanár úr kétségkívül az idény legtehetségesebb vígjátéka. Ha vannak sokkal jelentékenyebb elődei is, Bikfic tanár úr méltán kapott színpadot. Balázs Sándor tanár-írónak határozottan egészséges színpadírói készsége van, és van mondanivalója is. Ő jól felkészülve lépett a színpadírói pályára és Bikfic tanár úrban ismételtén izelítőt adott írói tisztaságából is.

Bikfic tanár, örökölt néven Völgyi János szerelmes lesz a kisvárosi kávéház kasszírőjébe és feleségül is akarja venni. De ebbe az elhatározásába beleszól a kisváros és Bikfic tanár úr magánügyeiből épületes „közügyet” dagaszt. A kisvárosi életszabványok kiméretlenül szétlökik még ezt a nyilvánvalóan egymásnak teremtett két lelket is. A kasszírő hozza a nagyobb áldozatot, mert zokszó nélkül elhagyja a várost és azt akit valóságos szerelemmel szeret. Bikfic tanár úr marad. Talán Völgyi János le tudta volna győzni ezt a mesterségesen előállt erőszakot, de Bikfic tanár úr „józanul” megalkuszik.

Bikfic tanár úr Törzs Jenőnek egyik legmegmaradandóbb alakításai közé tartozik. A kasszírőben Titkos Ilona is nagyon megközelíti jobb emlékü szerepeit. Kivülük is kitűnő szereplők segítik a darabot megérdemelt sikeréhez: Vaszary Piri, Pataky Miklós, Szakáts Zoltán, Szigeti Jenő, Baló Elemér, Bilicsi Tivadar és Péthes Ferenc. A darab rendezésével egy fiatal rendező mutatkozik be, Törzs Jenő fia, Törzs Miklós. Kár, hogy a rendezés szemelláthatóan nem önálló munkája.

Belvárosi Színház. — MEGVÉDTEM EGY ASSZONYT.

Sok színházi-néző, sok színházi előadás után úgy távozik el, hogy na, ezt én is meg tudtam volna írni. Az sem ritka, mikor azt mondja, hogy én még jobban meg tudtam volna

írni. Sőt akadnak olyanok is, kik annyira felbiztatják magukat, hogy tényleg felcsapnak színpadi-szerzőnek.

Tagadhatatlan, hogy az ilyen színházi-nézőnek rendszerint igaza van, mert egy átlag-színdarab megírásához nem is kell más, csak elhatározás. És különösen akkor van igaza, ha tényleg jobbat ír. Végső fokon azután a színházak igazolják őt, amikor az így csakazértis megírt színdarabot előadják.

Bóka y János Megvédtem egy asszonyt című vígjátéka jellemzően ilyen csakazértis színdarab. Tartalma egy darabka sokszor megrajzolt Pest és pesti pletykázás, műfaja egy nagydad sokszor elhasznált vídámság s egy kevés szatíra. Ezekhez járul mint alap egynéhány színpadi szak- és kézikönyv szorgalmas áttanulmányozása.

Kénytelenek vagyunk készséggel tanúsítani, hogy bizony ez a már sokszor visszatért színpadi emlék ügyes keretben és még ügyesebben van felmelegítve és tálalva, és bizony már sok neves, színházi nézőből felcsapott színpadi író színdarabjával egyenértékű, ha nem több.

A Megvédtem egy asszonyt csattanósan egy pofonnal indul, mit egy jóérzésű idegen ad a feleségével nyilvános helyen gorombáskodó férjnek. A dolog újságba is kerül s így a pesti jó társaság is nyelvére veszi az ügyet. „Mindenkinek” előtt „világos”, hogy a lovagias idegennek és az asszonynak viszonya van. S mivel ők nem tudják az ellenkezőjét bizonyítani, kénytelenek ebbe belenyugodni, majd szükségből be is ismerni. Nem marad más hátra, mint a jobb társadalom formái szerint egybekelni. Szerencsére mindketten rájönnek, hogy szerelmesek is egymásba s így a darab, ha nem is csattanóval, de jól végződik.

A szereplők P á g e r-rel és L á z á r Máriával az élükön kitűnőek. Kivülük kiemelkednek még M e z e y Mária, Z a l a Karola, B o r a y Lajos és G o n d a György.

Művész Színház. — AZ ÖRDÖG CIMBORÁJA.

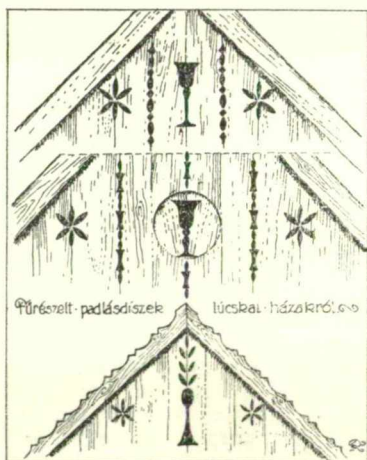
Shaw színműve a kilencszázas évek elején már színre került Budapesten, az akkori időeknek megfelelően érthetően mérsékelt sikerrel. Pedig ez az egyetlen ötletre felépített színmű maradéktalanul színpadi alkotás. Shaw általában más műveiben is igyekszik tisztogatni a jóról és rosszról egyofrmán elferdült fogalmainkat. Az ördög cimboráját pedig egyenesen éppen e fogalmak tisztázásának szenteli. Nagy íróművészetét mutatja, hogy egyetlen ötletre még fiatal korában is ilyen egész kis remekművet tudott felépíteni.

— Egy rossz ember néha jobb lehet, mint akár a legjobb ember. Egy rossz emberben néha sokkal nagyobb emberi-szeretet és emberi-nagyság jelentkezik, mint egy sereg jó emberben együtt véve.

Az ördög cimborája az amerikai polgárháború idején játszódik. Az angol büntető seregek fenytésképpen minden helységben felakasztanak egy népszerű embert. A történet színhelyén a papon van a sor, de véletlen folytán a szabadabb életet élő, s ezért csavargónak, ördögcimborájának nevezett Richardot viszik magukkal a pap helyett. De mire ítéltvégrehajtásra kerülne a sor, a pap az angol önkény ellen fellázítja az amerikaiakat és Richardot kiszabadítja. Az akasztófa árnyékában tűnik ki, hogy az ördög cimborája jó ember, és a legnagyobb pillanatban igazán paphoz méltóan tud viselkedni. Így válik a rossz emberből jó pap és a jó papból lázadó.

Az előadás sok szereposztási hibával küzd. Richard, Békássy István, bár a szerep túlságosan is találja, a szerepben mélyebben rejlő szépségeket nem tudja megmutatni. Bulla Elma mintha még mindig nem volna otthon a Művész Színház színpadán. Annál kitünőbbén oldotta meg feladatát Simon Zsuzsa, ugyyszintén Gyönyössy Erzsike és Nagy György. Kürti Pál rendezői tudása még nem ér fel Shawhoz. Gara Zoltán diszletei kielégítőek.

MUHORAY ELEMÉR

SZLOVENSZKÓI MAGYAR SZÍNHÁZ 1936-BAN

Javult az előadások látogatottsága az érsekújvári színházi ősz első két hónapjában, árnyalatilag mintha javult volna a társulat színvonala is, mégis sok kívánni valót hágy maga után a szezon. Sok kívánni valót, amelyek részben a színházvezetésen kívül álló okokból keletkeztek, részben pedig orvosolhatók lennének.

A legnagyobb baj, amin színházvezetés nem változtathat az, hogy a mult évi budapesti darabtermés prózában és operettben egyaránt vérszegény volt. Sok a gyenge és közép szerű darab, amelyeknek szórakoztató előadásához remekül gördülő előadásra s kivételesen jó színészekre volna szükség. Lehetetlent pedig nem kívánhatunk a vidéki színésztől.

Az elmúlt szezon legnagyobb színpadi sikerei pedig (A néma levente. A Ronninok kincse, Szent Johanna. Az esernyőkirály stb.) olyan darabok, amelyek előadásához, (teljes hatású előadásához) sztár-vendégre vagy különösen költséges kiállításra volna szükség.

A vendégek szerepeltetését állítólag nem engedélyezi az országos hivatal. A valóban nagystilű, gazdagabb kiállítású darabok előadásához pedig nincsen elég stílus és vállalkozó szellem a színház igazgatóságában, amely soha, egyetlen pillanatig sem gondol a közönség ízlésének fejlesztésére, nevelésére. Könnyebbnek s hálásabbnak tartja, ha az előadásokkal ő alkalmazkodik a közönség szerény ízléséhez.

Ez a legfőbb oka a színházi színvonal mérsékelt voltának.

*

A színházi szezon egyébként Érsekújvárott kezdettől fogva élénk volt, de igazi nagy hatása csak két előadásnak volt. Az irodalmi ízlésű közönségre a cseh Werner darabja, az *Ember a jég táblán* hatott, az operett-publikum pedig a *Csárdásért* lelkesedett.

Vilém Werner darabja modern társadalmi dráma, időszéri problémákat feszeget s Tilkovszky Béla vendégrendezésében a szezon legkitűnőbb, legkiegyensúlyozottabb előadása volt.

A Csárdás Szilágyi László és Budai Dénes operettje: épkezláb meséjű énekes játék, jó zenével, fordulatossággal mondható, szentimentális mesével s az előadás is derűs, jól pergő, kellemes, A siker őszinte és megérdemelt volt.

Egyebekben még a Csathó-darabnak, Az én lányom nem olyan"-nak volt még sikeres előadása. Az Úr katonái előadása nem váltotta be a direktció hozzáfűzött reményeit, míg a Méltóságos asszony egyenesen

csalódást okozott. A rendezés nem tudta eltalálni ennek a kedves darabnak a könnyed, élénk tempóját s az előadás egyéni teljesítmények során is sok kívánni valót hagyott maga után. A Harangvirág és a Mindennek ára van egészen gyenge darabok, amelyeket még a legnagyobb igyekezet sem tehetett érdekessé.

Az operettek közül — a Csárdás mellett — a Nászutazás Budapest-Wien tettett még. Határozottan ötletes és kedves muzsikájú darab. A Pármai ibolya főleg azért tetszett az érsekújvári közönségnek, mert a békebeli újvári környezetbe helyezte az írója, annyira, hogy az első és harmadik felvonás az érsekújvári pályaudvaron játszódik. Ennél nagyobb erőnye azonban nincsen a darabnak. A Bécsi tavasz mérsékelten, az Ezüstmennyasszony és Mese a Grand-Hotelben alig tetszett.

*

A társulat férfi-tagjai ezévben kétségtelenül magasabb színvonalat képviselnek, mint az előző években s túlszárnyalják a nő-tagokat. Nagy értéke a társulatnak Putnik Bálint, az új énekes bonvivánt, aki — bár nem kiváló énekes — a jó énekes bonvivánt legtöbb kellékével rendelkezik. Igen kellemes megjelenésű, jó beszédorgánumú, komoly színész, aki operettszerepekben is s prózai szerepekben is a legjobb benyomást kelti. Takács Oszkár régi ismerőse a szlovenszki színházi közönségnek. Ez a kómikus egyike a legkomolyabb színészeknek s legnagyobb érdeme az, hogy egyszerre kedvence a karzatnak és — a zsölyének is.

A hölgytagok ranglistájának élén három csinos, fiatal színészről áll. A legsokoldalúbbnak a rendkívül fiatal és tehetséges Kondor Ily látszik, aki vérbeli szubrett, sok élet van a játékában, dekoratív, jól táncol, kielégítően énekel s ha játékának nincs is változatos skálája, üdítő jelenség s túlszárnyalja a vidéki átlagot. Mórocz Rózsi, a szubrett-primadonna finom decens jelenség, érdekes és egyéni, de még kiforratlan színész. Mind e mellett kissé túlságosan tudatos. Énektudása szubrettméretezésű szerepeknél felel meg csupán. Faragó Márta vígjáték-színész. Igen kellemes orgánumú, intelligens, fejlődésképes színész, aki legnagyobb sikerét Csáthó Kálmán darabjának, Az én lányom nem olyan női főszerepében aratta.

A jellemszínészek igen komoly színvonalat reprezentáló csoportjában Bartos Józsefet, Ross Józsefet és Mátyási Lajost kell megemlíteni. Bartos a legmélyebb és legrutinosabb közülük. Egyik-másik szerepében alakító készsége egyenesen lenyűgöző. Főleg Az Úr katonái-ban

volt nagy. R o s s József imponáló fejlődést mutat évről-évre. Ma már nemcsak a beszédorgánumát lehet megdicsérni, hanem mint jellemszínész, sőt mint buffókómikus is többször meglepetést keltett mértéktartó, színvonalas alakításáért. M á n y a i Lajos rendkívül nagy tehetség, őstehetség, a játékskálája azonban szokatlanul szűk. Komoly, drámai színezetű karakter-szerepekben, intrikus-szerepekben néha klasszikus veretű. Szerelmes szerepekben viszont idegen.

A társulat táncoskómikusi szerepkörét F a r k a s József és K u t i József töltik be. Farkas fejlődésképes színész, aki siheder-szerepekben kitűnően megállja a helyét. Az E m b e r e k a jég táblán című darab footballistája szinte hibátlan alakítás volt. Legtöbb kómikusi szerepében azonban nem érhet el kellő hatást, mert kevés a humora. Tánc-tudása főleg akrobatikában nyilvánul meg. K u t i József kezdő.

T a n k a Dóráról nehéz véleményt mondani, mert ez a tehetséges drámai színésznő idén még alig kapott megfelelő szerepet. A M i n d e n n e k á r a v a n főszerepében jól játszik, de a szerep nem volt alkalmas komoly teljesítményre. E r d ő s József fejlődő színész, aki több szerepében igen figyelemreméltó hangot ütött meg. V á r a d i Elza, a társulat kómikája állandóan a túl-poentírozás hibájába esik s a karzat tapsaiért feláldozza a disztíngváltabb ízlésű közönség jóvéleményét.

A darabokat főleg T a k á c s Oszkár és M á n y a i Lajos rendezik. Néha határozottan ízléses kiállítást produkálnak. A darabok tempója azonban természetesen nem mindig kielégítő, hiszen ezt 3—4 próbával nem is lehet megkivánni.

A zenekar élén H e m e r k a Gyula Iván áll. Rendkívül temperamentumos, lelkes muzsikusz, aki egyik-másik operett előadásánál többet hozott ki a zenekarból, mint amennyi eredetileg benne rejtlett.

*

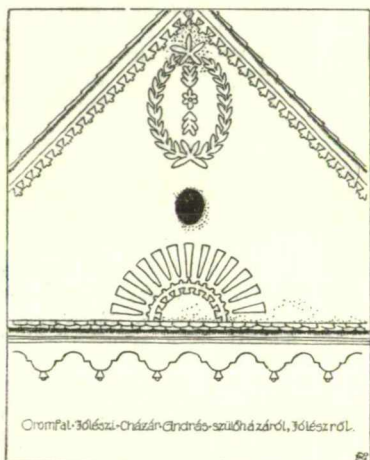
A „direkció” keveset játszik. Földes Dezső csak Az Űr katonáiban lépett fel, ebben a szerepében azonban megmutatta nagy színészi intelligenciáját. Mihályi Lici is renkiivül gondosan válogatta meg idei szerepeit. Az első hat hétben csak a M é l t ó s á g o s a s s z o n y s a Csárdás főszerepét játszotta el. Míg az elsőben még kissé bágyadt volt az alakítása, a Csárdás-ban kirobbanó sikert aratott s megérdemelt, meleg ünneplésben részesült. Ízléses játék, finom dízőzi hang, elegáns toalettek segítették ehhez az értékes sikerhez. R. M i h á l y i Vilcsit — mint „vendéget” — sajnálatosan keveset szerepelteti

az igazgatóság s ekkor sem neki megfelelő szerepekben. Ez a kétségtelenül zseniális színész nő ebben a szezonban még meg sem mutathatta igazi tehetségét.

*

Színház 1936... Kicsit lehangelő, hogy a szlovenszkói színház krónikása alig írhat mást az idén, mint az előző években írt. Mint a színházvezetésben, a kritikában is alig változhatik más, mint — a nevek.

SÁNDOR DEZSŐ.

RÁDIO

A POZSONYI RÁDIO MAGYAR MŰSORA OKTÓBERBEN.

Időszerűtlen és alkalmatlan lenne vitába szállni az októberben elhangzott magyar előadásokkal. Általánosságban meg lehet jegyezni róluk, hogy nem alkalmasak a rádióhallgatóság szempontjából. Vértelenek, semmi kapcsolatuk sincs a rádióhallgató gyakorlati követelményeivel és lelki szükségleteivel. Elég csak felhozni a Járási Közművelődési Szövetség előadásait, amelyekben folytatódik a már nem egyszer emlegetett és elcsépett programadás. Ezek a szelíd elmélkedések már témájuknál fogva is nagyon kevés emberhez szólnak (azokhoz, akik rendszeren nem hallgatják), rétorikai stílusuk és előadásuk miatt pedig a nem illetékesek kevés hasznot húznak belőle. Nem értjük a rádiót és a Szövetséget sem: miért tölti ki heti negyedóráját ennyire közismert témákkal, olyanokkal, amelyeket megalakulása óta hangoztat, lapjában publikál és miért nem fog hozzá konkrétabban a kérdéshez és miért adja a rádióhallgatóságnak ezeket a kényelmes elmélkedéseket. A rádió elé a konkrétebb rész tartozna.

Október előadásai (azért foglalkozunk vele annyit, mert a műsor túlnyomó részét foglalják le) csaknem teljesen tudományosak, legalább is azoknak vannak feltüntetve. Ez alapján véve nem nevezhető szerencsésnek, mert a szórakoztatás is egyik feladata a rádiónak. És azután? Milyen lehet az a tudományos előadás, amelynek maximális időtartama 10–15 perc?

A műsor nem változatos. A zenei számokban állandóan ugyanazokat halljuk, legtöbbször a zongoránál. A témák ismétlődnek. A könnyű szám és a humor csaknem teljesen hiányzott.

Az idő beosztás unalmas. Az állandó séma: előadás, zongorá, előadás. A rádió meg sem próbálja, hogy ezt az időtartamnak meg nem felelő beosztást megváltóztassa. Nem a mi feladatunk az, hogy ötleteket adjunk, de a merevség megtörése meghozná a nivójavulást és a tarkaságot is.

A műsor összeállításánál csak a közönségre kell lenni figyelemmel, nem pedig személyi és egyéb érdekekre. Utóvégre minek az az előadás, amit témájánál fogva senki sem hallgat meg. Nem „rátukmálni” kell a hallgatóságra a műsort, hanem érdeklődését, nivóját kell megfigyelni és e szerint irányítani a szerkesztést. A rádió sem akarhatja azt, hogy csak a „légbe” beszéljen.

Már pedig az októberi műsor is azt mutatja, hogy rendületlenül halad régi és be nem vált útjain a magyarnyelvű rádió.

SZÁZ SÁNDOR

NOVEMBERI ÉS DECEMBERI SZÁMUNK ILLUSZTRÁCIÓI.

Nyiresi-Tichy Kálmán néprajzi gyűjtésének reprodukciói. A gömöri magyar falvak pusztulásra ítélt s így legalább rajzokban megörökített szépségeit nyújtják az Olvasónak. Főként a magyar falú építészeti elemeit, melyekkel illusztrátorunk különös előszeretettel foglalkozik. Megmutatják ezek a tollrajzok, hogy a magyar falú építőmesterének páratlanul finom arány-, ritmus- és térérzéke volt, nem beszélve kimeríthetetlen ötletességéről és formagazdagságáról. Örök kár és pótolhatatlan veszteség volna, ha ezek az értékek végkép megsemmisülnének s feledésbe hanyatlának. Illusztrátorunk sokszor felemelte már szavát a nyilvánosság előtt ez ügy érdekében s e rajzait is egy hatalmas kollekcióból bocsátotta rendelkezésünkre, melynek publikálását egy dúsan illusztrált kiadványban tervezi. Addig is ígéretét bírjuk, hogy gyűjteményének további darabjait fogja lapunk rendelkezésére bocsátani közlés céljából.

P 6245/97

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszenszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Posszonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: XI. Horthy Miklós út 15/c. III. Telefon 269099.

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselői:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa.

Budapesti kiadóhivatal: XI. Horthy Miklós út 15/c. III. Telefon 269099.

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszaki folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj fűzött sorozat megrendelése esetén Ké 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Ké 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa Póstaírók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában	füzve	kötve
Brogyányi: Festőművészet Szlovenszón	25.—		30.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	10.—		
— Szép ötvöslegény. Ferdetorony	10.—		
— Zuzmara	10.—		
— Szakadék	10.—		15.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—		20.—
Branecky-Marék: Frater Johannes	25.—		30.—
Darvas János: Hegyország hangja	20.—		25.—
Féja Géza: Élet és álom. Népmesék	25.—		30.—
Földes György: Kukkónia lelke	15.—		20.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—		20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—		20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—		20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök.			20.—
Márai Sándor: Csutora	15.—		20.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	25.—		30.—
— Vigasztaló	25.—		
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—		20.—
Reményi József: Élni kell. I—II. kötet	25.—		30.—
— Lesz-e reggel?			20.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—		
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—		20.—
Sinka István: Pásztorének	10.—		
Szabó Pál: Anyaföld	25.—		30.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—		20.—
— Világ ura	15.—		20.—
— A jöttment			20.—
Szitnyai Zoltán: Szeptemberi majális			20.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—		
Tamás Mihály: Mirákulum	15.—		20.—
Tamási Áron: Énekes madár	15.—		
Vécsey Zoltán: Az új Európa	15.—		20.—
Zerdahelyi József: Egy tőnek három fa- kadása		20.—	25.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.